

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب معلّم

(راهنمای تدریس)

مطالعات اجتماعی

سوم دبستان

یکی از نزدیکان امام تعریف می‌کرد که یک روز امام به من گفتند: «وقتی من برای دیدن مردم و صحبت کردن به حسینیه می‌روم، به فکر بچه‌ها هستم. آن قدر بچه‌ها را دوست دارم که اگر وقت صحبت کردن، بچه‌ای گریه کند یا دستش را برای من تکان بدهد، حواسم پرت می‌شود و به آن بچه فکر می‌کنم.»

فهرست

۱	بخش اول: کلیات	۱
۲	مقدمه	۲
۲	۱-۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی	۲
۲	۱-۲- ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی	۲
۳	۱-۳- اصول حاکم بر گزینش و سازماندهی برنامه جدید مطالعات اجتماعی	۳
۴	۱-۴- عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی	۴
۱۱	۱-۵- تلفیق چگونه صورت می‌گیرد؟	۱۱
۱۲	۱-۶- مهارت‌ها	۱۲
۱۴	۱-۷- اخلاق	۱۴
۱۵	۱-۸- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌هایی داشته باشد؟	۱۵
۱۸	۱-۹- بسته آموزشی درسی مطالعات اجتماعی	۱۸
۱۹	۱-۱۰- ساختار و محتوای کتاب درسی	۱۹
۲۲	- جدول پوشش دروس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی	۲۲
۳۰	- اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره آموزش عمومی	۳۰
۳۳	- اهداف کلی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی	۳۳
۱۱-۱	عناصر و عرصه‌ها در برنامه درسی مطالعات اجتماعی مبتنی بر برنامه	۱۱-۱
۳۴	درسی ملی	۳۴
	- جدول همپوشی اهداف درس مطالعات اجتماعی پایه سوم با شایستگی‌های پایه	
۳۵	مندرج در برنامه درسی ملی	۳۵
۱۲-۱	ملاحظات و نکات مهم مربوط به آموزش	۱۲-۱
۱۳-۱	ملاحظات و نکات مربوط به ارزشیابی	۱۳-۱

بخش دوم: راهنمای تدریس فصول کتاب	۵۰
۱- راهنمای تدریس فصل اول	۵۱
۲- راهنمای تدریس فصل دوم	۶۶
۳- راهنمای تدریس فصل سوم	۸۰
۴- راهنمای تدریس فصل چهارم	۹۰
۵- راهنمای تدریس فصل پنجم	۱۱۲
۶- راهنمای تدریس فصل ششم	۱۳۳
۷- راهنمای تدریس فصل هفتم	۱۴۴
منابع	۱۶۵

مطمان محترم و صاحب نظران گرامی می‌توانند نظر اصلاحی خود را در باره مطالب این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران- صندوق پستی ۱۵۸۵۵/۳۶۳- گروه درسی مربوط و یا پیام نگار (Email)

ارسال نمایند. talif@talif.sch.ir

دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی متوسطه نظری

بخش اول

کلیات

مقدمه

در میان برنامه‌های درسی، مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری اصلی و کلیدی است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. در یک دهه اخیر به موازات لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای نو در عرصه آموزش این درس و تربیت اجتماعی و لزوم برون‌رفت از رویکردهای سنتی و همچنین تدوین اسناد تحولی، من جمله برنامه درسی ملی، برنامه جدیدی نیز برای این حوزه یادگیری تدوین شده است. در این برنامه، لزوم تحول در رویکردها، اصول، اهداف و سازماندهی محتوا در این درس مورد تأکید قرار گرفته و موارد مذکور با نگاهی نو تنظیم و تدوین شده‌اند.

۱-۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و ... و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند.

از آنجایی که این درس بر محور کنش متقابل آدمیان با یکدیگر و با محیطی که در آن به سر می‌برند - در روند زمانی - استوار است، می‌توان ادعا نمود که جامعه، مکان و زمان سه محور عمده این درس هستند.

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و همچنین مطالعات مختلف مانند آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد.

۲-۱- ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی

مفاهیم رشته‌های علمی که به آنها اشاره شد به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری سعی در رساندن دانش‌آموزان به مقصد غایی این حوزه یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن، پرورش شهروندان مطلوب و تربیت اجتماعی به منظور مهیا شدن برای زندگی در جامعه را دارد. به عبارت دیگر این حوزه یادگیری می‌کوشد تا از طریق آموزش برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند.

توجه به اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور از یک سو و نظرسنجی‌ها، نیازسنجی‌ها

و پژوهش‌های انجام شده در کشور از سوی نهادها و سازمان‌های مختلف تدوین‌کنندگان برنامه درسی جدید از سوی دیگر، مطالعات اجتماعی را به سمت توجه و تأکید بر شش محور زیر در سرفصل‌ها و محتوای این برنامه جدید سوق داده است. شایان ذکر است که این محورها ضرورت‌های آموزشی این برنامه درسی را نیز نمایان می‌کنند.

۱- تقویت عزت و هویت ایرانی - اسلامی؛

۲- ترویج و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی؛

۳- شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف و تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های مربوط به آنها؛

۴- شناخت میراث فرهنگی، استعدادها و قابلیت‌های کشور و جایگاه کشور در جهان و توانایی برقراری ارتباطات مؤثر در سطح جهانی؛

۵- پیشگیری از بروز بحران‌های تربیتی و آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان و کاهش کجروی‌های اجتماعی و گسترش رفتارهای بهنجار؛

۶- گسترش بهداشت روانی، تقویت روحیه خودباوری، نشاط، سازندگی و پویایی امید به آینده و اعتماد به نفس.

به‌طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه، تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت‌های زندگی از موارد مهمی است که برنامه مطالعات اجتماعی آنها را در اهداف، محتوا و روش‌ها تعقیب می‌نماید.

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی جایگاه ویژه‌ای در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دارد. حوزه آداب و مهارت‌های زندگی در برنامه درسی ملی به عنوان یکی از حوزه‌های یازده‌گانه به رسمیت شناخته شده است و اگرچه از طریق کل برنامه‌های درسی دنبال می‌شود اما با درس مطالعات اجتماعی پیوند نزدیکی دارد و بخش قابل توجهی از آداب و مهارت‌های زندگی را می‌توان در چارچوب و بستر این درس پرورش داد. لذا در رویکرد جدید سعی بر آن است که محتوای آموزش هرچه بیشتر با زندگی دانش‌آموز پیوند بخورد و به‌جای تأکید بر محفوظات و دانستنی‌های پراکنده و زیاد، مطالب مفید و کاربردی آموزش داده شود.

۳-۱- اصول حاکم بر گزینش و سازماندهی برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی

در این بخش بعضی از مهم‌ترین اصول حاکم بر سازماندهی و گزینش محتوا به‌طور خلاصه

معرفی می‌شود:

□ چون هدف اصلی از آموزش مطالعات اجتماعی شکوفایی فطرت و پرورش کمالات انسانی، تربیت اجتماعی و شهروندی و آمادگی برای زندگی است لذا حوزه‌های دانشی و مفاهیم در آموزش در راستای هدف فوق مدنظر قرار می‌گیرند.

□ سازماندهی و تولید محتوای این درس باید به گونه‌ای باشد که موجبات امیدواری، نشاط، سرزندگی و میل به سازندگی و پیشرفت خود و جامعه را در دانش آموزان پدید آورد.

□ در آموزش موضوعات تاریخی به جای تأکید بر سلسله‌ها و حکومت‌ها یا صرفاً تاریخ سیاسی، به اوضاع و احوال اجتماعی و فرهنگی دوره‌های مختلف و ابعاد مختلف زندگی مردمان پرداخته شود و در این زمینه شخصیت‌ها، مفاخر، آثار، خلاقیت‌ها و دستاوردهای فرهنگی – تمدنی ایران در هر دوره برجسته شود. ضمن آنکه در این بخش زمینه‌های بررسی مدارک و شواهد تاریخی، تفکر و نقد رویدادها و موضوعات فراهم آید.

□ در آموزش موضوعات جغرافیایی، به توان‌های محیطی و انسانی کشور ایران برای پیشرفت و سازندگی تأکید و به شناخت قابلیت‌های جغرافیایی کشور توجه شود. علاوه بر آن پرورش مهارت‌های جغرافیایی که با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند نزدیکی دارد مدنظر قرار گیرد.

□ در آموزش موضوعات اجتماعی و فرهنگی، ضمن انتقال باورها و ارزش‌ها، زمینه برای تفکر و نقد و بررسی موضوعات اجتماعی و محیطی فراهم بیاید.

□ به آموزش‌های اقتصادی و سواد مالی که در برنامه‌های قبلی توجه ناچیزی به آنها شده بود، اهمیت لازم داده شود و متناسب با نیاز مخاطبان، مهارت‌های مالی – اقتصادی در آنها پرورش یابد.

□ سازماندهی محتوا در برنامه درسی مطالعات اجتماعی همچنان که در بیانیه حوزه یادگیری در برنامه درسی ملی تأکید شده است تا پایان دوره آموزش عمومی یعنی ابتدایی – متوسطه اول به صورت تلفیقی یا درهم تنیده ارائه می‌شود. به همین منظور از روش تماتیک یا مضمون محور استفاده می‌شود. انتخاب مضامین به گونه‌ای صورت می‌گیرد که هر مضمون قابلیت تلفیق دو یا چند حوزه موضوعی را داشته باشد.

۴-۱- عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی

حوزه‌های موضوعی

□ در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، به منظور تعیین حوزه‌های مرتبط با مطالعات اجتماعی،

از حوزه‌های موضوعی استفاده شده است که به جای دیسیپلین‌ها (رشته‌های علمی) فضای بازتری را برای تلفیق به وجود می‌آورند.

براساس نیازهای علمی برنامه، پنج حوزه یا راهبرد موضوعی و برای هر یک از حوزه‌های موضوعی نیز سه مفهوم کلیدی انتخاب شده است. محتوای موضوعی و علمی برنامه در قالب این حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی سازماندهی می‌شوند. به علاوه، هر یک از این حوزه‌های موضوعی، مفاهیم و موضوعات یک یا چند رشته علمی و فراتر از آن را پوشش می‌دهد.

۱- زمان، تداوم و تغییر ← تاریخ

۲- مکان و فضا ← جغرافیا

۳- فرهنگ و هویت ← جامعه‌شناسی، تاریخ، مردم‌شناسی، دین، اخلاق و ...

۴- نظام اجتماعی ← علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی و ...

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی ← اقتصاد، جغرافیا، مطالعات زیست محیطی، دین، اخلاق و ...

۱- زمان، تداوم و تغییر : این راهبرد از حوزه تاریخ بهره می‌گیرد و با استفاده از شواهد و مدارک برای فهم تغییرات و تداوم پدیده‌ها در روند زمان تأکید دارد. به موازات سیر زمان، بخشی از حال به گذشته و بخشی از آینده به حال می‌پیوندد. همپای حرکت طولانی و ممتد زمان، تحولات و رویدادهای فراوانی در صحنه گیتی رخ داده و می‌دهد. اگرچه در این حرکت، آنچه بیش از همه خودنمایی می‌کند، تغییرات است اما در ورای این تغییر، واقعیتی به نام «تداوم» نهفته است. به عبارت دیگر علی‌رغم تغییر هر آنچه در محیط طبیعی و محیط پیرامون جامعه وجود دارد و همچنین تغییر شرایط و ملزومات زندگی اجتماعی انسان، چیزهایی هم می‌ماند و تداوم می‌یابد و با شناختن و حفظ چیزهای ارزشمند انسان‌های پیشین می‌توان به تبیین هویت دیروز، امروز و فردای انسان پرداخت. چرا که بسیاری از دستاوردهای تمدن و فرهنگ فعلی بشر، میراث تلاش و تجربه نسل‌های پیشین است. دانش‌آموزان از طریق این راهبرد با مفهوم تغییرات و تداوم در محیط‌ها و مکان‌ها، منابع و فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگ‌ها و نظام‌های اجتماعی آشنا می‌شوند. همچنین پندآموزی و عبرت گرفتن از رویدادها و حوادث تاریخی گذشته، فهم چرایی و چگونگی تحولات زندگی اجتماعی در هر دوره و ترسیم دورنمای زندگی آینده، تلاش برای کشف واقعیت‌ها، بی‌بردن به ضعف‌ها و کاستی‌ها و یا پیشرفت‌ها در هر دوره بالاخره علاقه‌مندی به شناخت و حفظ میراث فرهنگی کشور و آشنایی با زندگی و خدمات شخصیت‌ها و مفاخر در دوره‌های زمانی از طریق حوزه «زمان، تداوم و تغییر» دنبال می‌شود.

۲- مکان و فضا: این راهبرد بیشتر از حوزه جغرافیا بهره می‌برد و بر درک تعامل متقابل انسان و محیط، فرایندهای طبیعی در محیط‌های زیستی، الگوهای پراکندگی فضایی پدیده‌ها و اهمیت مکان‌ها و فضاها تأکید دارد. مکان، بستر و جایگاه وقوع پدیده‌ها و فرایندهاست و از نظر موقعیت (نسبی و مطلق) و ابعاد گوناگون و ویژگی‌های مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. سیستم‌های فضایی به مجموعه‌های هماهنگ و مرتبط در قالب مکان گفته می‌شود. هر محیط جغرافیایی خاص، یک سیستم فضایی را به نمایش می‌گذارد. شناخت ویژگی‌های محل زندگی، درک و مقایسه تفاوت‌ها و تشابهات مکان‌ها، تنوع محیطی، نحوه تعامل انسان و محیط در روند زمان، مسائل و مشکلات توسعه نواحی و کشورها (ملل محروم و کشورهای توسعه یافته) قابلیت‌ها و امکانات محیطی و جغرافیایی کشور و بالاخره حفاظت از محیط و مکان از اهم مباحث این راهبرد است.

۳- فرهنگ و هویت: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ اخذ می‌کند. فرهنگ مفهومی عام است که برای توصیف جنبه‌های نهادی و آموخته در جوامع انسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به تعبیر دیگر فرهنگ، شیوهٔ عمومی زندگی گروه یا گروه‌هایی از مردم است که عناصری از قبیل عادات، باورها، سنت‌ها، ارزش‌ها و نقاط مشترک آنها را به یکدیگر پیوند می‌دهد و وحدت اجتماعی ویژه‌ای به وجود می‌آورد.

منظور از جامعه، گروه‌ها و نظام‌های اجتماعی است که در سرزمین مشخصی به عنوان کشور زندگی می‌کنند، فرهنگ مشترک دارند، تابع اقتدار سیاسی واحدی هستند و از استقلال نسبی برخوردارند. میراث فرهنگی عبارت است از هر آن چیزی که هر نسل به ارث می‌گذارد و به نسل بعد انتقال می‌دهد. فنون و دانستنی‌ها، ساخت‌ها، نهادها و برخی از ارزش‌ها واقعیتی هستند که بر ورای نسل‌ها دوام می‌یابند. میراث فرهنگی از طریق انتقال ارادی آداب و سنن به نسل‌های بعدی می‌رسد و یا در فرهنگ زمان حال تجلی می‌یابد.

هویت عبارت است از احساس مثبتی که فرد نسبت به هویت یا همان ویژگی‌هایی که خود را با آن تعریف می‌کند، دارد. شناخت ویژگی‌های فرهنگی، تعمیق آشنایی با جلوه‌های تمدن و فرهنگ اسلامی-ایرانی و جوامع مسلمان، شناسایی مفاخر علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و آثار آنها، شناخت علل و عوامل تحولات فرهنگی و نظام‌هایی اجتماعی در دوره‌های مختلف زمانی، آشنایی با میراث فرهنگی، ارج‌گذاری به دستاوردها و پیشرفت‌های فرهنگی و توانایی نقد فرهنگ‌ها از اهم مباحث مطرح در این زمینه می‌باشد.

۴- نظام اجتماعی: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از حوزه‌های علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق و علوم سیاسی می‌گیرد. نظام، مجموعهٔ اجزای تشکیل‌دهندهٔ هر پدیده است که

به یکدیگر پیوسته بوده و یک واحد را تشکیل می‌دهند به طوری که تغییر هر یک از عناصر بر اجزای دیگر اثر می‌گذارد. نظام اجتماعی مجموعه‌ای متشکل از کنش‌ها و واکنش‌های تعدادی از افراد است که روابط آنها با یکدیگر به طور متقابل به سوی کانونی مشترک (هدف مشترک) یا کانون‌هایی به هم پیوسته جهت می‌یابد. به عبارت دیگر نظام اجتماعی به مجموعه‌ای از «نقش‌های» اجتماعی متقابل به هم پیوسته که در جهت هدفی مشخص به هم پیوند یافته‌اند و به صورت یک واحد یکپارچه درآمدند، گفته می‌شود. شناخت حقوق و مسئولیت‌های شهروندی به عنوان نقش‌های اعضای یک جامعه و همچنین مؤسسات و نهادهای اجتماعی در راستای مشارکت آگاهانه و فعال در تعیین سرنوشت خود و جامعه و دستیابی به مهارت‌های اجتماعی از محورهای مهم و کلیدی در آموزش این حوزه است.

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از اقتصاد و مطالعات زیست محیطی و جغرافیایی می‌گیرد. انسان امروز برای تأمین نیازهای خود و ادامه زندگی به کالاها و خدمات گوناگونی نیاز دارد. این کالاها و خدمات با استفاده از منابع و امکانات موجود در محیط فراهم می‌شود. استفاده از منابع در جهت رفع نیازهای بشر به فرایندهای اقتصادی تولید، توزیع و مصرف منجر می‌شود. همچنین منابع در دسترس انسان محدودند و به علاوه اهمیت هر یک از آنها بر حسب شرایط فرهنگی و تکنولوژیکی در طی زمان تغییر می‌کند. با توجه به افزایش جمعیت جهان، بشر امروز با «بحران منابع» روبه‌رو است. همچنین با پیشرفت جوامع بشری و تبدیل بهره‌برداری و سازماندهی فعالیت‌های اقتصادی از اقتصاد ساده بدون پول دوران‌های اولیه به اقتصاد پیچیده کنونی، تغییرات عمیقی در نیازها، مشاغل و نقش‌ها پدید آمده است. برخورد عقلایی و مبتنی بر تفکر و خلاقیت با انواع منابع (اعم از سرمایه، نیروی انسانی، منابع طبیعی و ...) که منجر به حداکثر استفاده بهینه از منابع می‌شود، اهمیت قابل ملاحظه‌ای دارد.

از عمده‌ترین مباحث این حوزه، آشنایی با نحوه کسب اطلاعات اقتصادی، فرایندهای مربوط به تولید، توزیع و مصرف، کار و کارآفرینی، مشاغل، سیستم‌های مبادله، استفاده بهینه از منابع، بهره‌وری سبز، مدیریت اقتصادی در زندگی فردی و خانوادگی و آشنایی با برخی نهادها و فعالیت‌ها و ابزارهای اقتصادی می‌باشد.

۱- بهره‌وری سبز یعنی به دست آوردن حداکثر بازدهی با حداقل خسارت وارد کردن به محیط زیست.

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، یاددهی و یادگیری حول پنج حوزه موضوعی و از طریق دو فرایند «کوشگری» و «توسعه و درونی سازی ارزش ها» سازمان دهی می شود و تحقق می یابد.

مفاهیم کلیدی

هر یک از حوزه‌های موضوعی پنج‌گانه مذکور، تعداد زیادی از مفاهیم کلیدی رایج در آن حوزه را پوشش می‌دهند. در این برنامه، برای هر یک از حوزه‌ها، سه مفهوم کلیدی و پایه که محتوای علمی برنامه حول آنها مطرح و بر آنها مبتنی است، انتخاب گردید.

۱- زمان، تداوم و تغییر

مفاهیم کلیدی:

۱-۱- تحول، پیشرفت و تداوم

۱-۲- مدارک و شواهد

۱-۳- علت‌ها و معلول‌ها

۲- مکان و فضا

مفاهیم کلیدی:

۲-۱- پدیده‌های مکانی و پراکندگی

۲-۲- رابطه انسان و محیط

۲-۳- حفاظت از محیط و مکان

۳- فرهنگ و هویت

مفاهیم کلیدی:

۳-۱- تعلق و هویت

۳-۲- میراث فرهنگی

۳-۳- تنوع فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی

۴- نظام اجتماعی

مفاهیم کلیدی:

۴-۱- حقوق و قوانین

۴-۲- مسئولیت‌ها و تکالیف

۴-۳- نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

مفاهیم کلیدی:

۵-۱- منابع و نظام‌های اقتصادی

۲-۵- کار و کارآفرینی

۳-۵- بهره‌وری

۵-۱- تلفیق چگونه صورت می‌گیرد؟

برای مثال مضمونی نظیر (خانه‌ما) را در نظر بگیرید. این مضمون محتوای فصل پنجم را تشکیل

می‌دهد.

در این فصل از مفاهیم پنج حوزه موضوعی استفاده شده است :

۱- فضا و مکان؛ ۲- زمان، تداوم و تغییر؛ ۳- فرهنگ و هویت؛ ۴- منابع و فعالیت‌های

اقتصادی؛ ۵- نظام اجتماعی

وقتی درباره رابطه خانه‌ها با آب و هوا و یا پراکندگی و انواع خانه در پهنه سرزمین ایران و یا نقشه خانه و موقعیت مکان‌های مختلف در آن صحبت می‌کنیم بر مفاهیم کلیدی رابطه انسان و محیط و پراکندگی تأکید و از حوزه فضا و مکان بهره برده‌ایم و با مفاهیم جغرافیایی سر و کار داریم.

در همین فصل از روند تغییر خانه در طی زمان سخن به میان آمده و از دانش‌آموزان خواسته

شده که از طریق مصاحبه با سالمندان خانواده چند تفاوت خانه‌های قدیمی و جدید را پرس‌وجو کنند تا بفهمند شکل و کارکرد خانه‌ها در طی زمان تغییر کرده است. لذا در این بخش با تأکید بر مفاهیم کلیدی

تحول، پیشرفت و تداوم و مدارک و شواهد از حوزه زمان، تداوم و تغییر یا تاریخ بهره برده‌ایم :

همین فصل، از پیوند خانه و خانواده و کارکردهای خانواده در قالب شعر و متن استفاده شده که نمایانگر

جایگاه خانواده است که با حوزه موضوعی فرهنگ و هویت مربوط است و البته در بحث شیوه‌های

زندگی (خانه‌های روستایی، خانه‌های آپارتمانی، خانه‌های عشایری) با تکیه بر مفاهیم کلیدی تنوع

شیوه‌ها و میراث فرهنگی از مطالعات مردم‌شناسی و اجتماعی بهره می‌گیرد. نگاهی به بخش دیگری از

مباحث این فصل کتاب نمایانگر مشاغل و حرف‌مختلفی است که در ساختن یک خانه دخالت دارند

که در اینجا وارد حوزه منابع و فعالیت‌های اقتصادی می‌شویم و بر مفاهیم کلیدی چون کار و

کارآفرینی تکیه می‌کنیم. در بخش دیگر این فصل مراقبت و محافظت از خانه با توجه به آموزش نکات

ایمنی مطرح و آتش‌نشانی نیز معرفی شده است که در اینجا با حوزه نظام اجتماعی و مفاهیم کلیدی

مربوط به آن یعنی مسئولیت‌ها و تکالیف و مؤسسات اجتماعی سر و کار داریم.

با این مثال روشن می‌شود که چگونه دروس و مضامین برنامه درسی مطالعات اجتماعی از

مفاهیم کلیدی دو یا چند حوزه موضوعی این برنامه درسی بهره می‌گیرد و به این ترتیب «تلفیق» اتفاق

می‌افتد. البته باید در نظر داشت که پدیده تلفیق یک طیف یا پیوستار است و همیشه درجاتی از تلفیق از ضعیف تا گسترده و شدید وجود دارد. در تلفیق‌های گسترده، مرزهای رشته‌ها کاملاً در یکدیگر محو و ادغام شده‌اند.

۶-۱- مهارت‌ها

در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی فرایند کاوشگری محیطی و اجتماعی و پرورش مهارت‌ها در قالب پنج حوزه صورت می‌گیرد. این پنج حوزه عبارت‌اند از:

۱- کاوش و بررسی؛

۲- مشارکت؛

۳- برقراری ارتباط؛

۴- خلاقیت؛

۵- واکنش شخصی و اظهارنظر.

۱- کاوش و بررسی: در این حوزه، مهارت‌هایی چون تفکر، طرح سؤالات روشن و واضح درباره‌ی موضوعات محیطی و اجتماعی، شناسایی موضوع، شناسایی منابع اطلاعات، پرس‌وجو، ثبت اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه، بررسی و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، مقایسه و طبقه‌بندی اطلاعات، خواندن نمودار و عکس، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری پرورش می‌یابد.

مثال‌هایی از کتاب درسی:

— در مدرسه شما چه کسانی پلیس مدرسه هستند؟ آنها چه کارهایی انجام می‌دهند؟ مشاهده و پرس‌وجو کنید.

— با یکی از افراد سال‌خورده‌ی خانواده‌تان گفت‌وگو کنید. چند مورد از تفاوت‌های خانه‌های آنها را با خانه‌های امروزی بپرسید و در کلاس بگویید.

۲- مشارکت: در این فرایند، دانش‌آموزان از طریق همراهی و کارگروهی، موفق به انجام فعالیت‌های یادگیری می‌شوند و انواع راهبردهای کارگروهی را به کار می‌برند. احساس تعلق به گروه، شکل بخشیدن به دیدگاه‌ها، مدیریت خود در کارگروهی، تصمیم‌گیری جمعی، صبوری و بردباری در این بخش جای می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی:

— به چند گروه تقسیم شوید. هر گروه با راهنمایی معلم به مدت یک یا چند روز در یکی از

کارهای مدرسه همکاری کنید.

۳- برقراری ارتباط : برقراری ارتباط عبارت است از مهارت انتقال و بیان ایده‌ها و اطلاعات

به شکل‌های مختلف گفتاری، شنیداری و سایر موارد. در این حوزه، خواندن، گوش کردن، نگاه کردن، بیان کردن مؤثر، بیان نظرهای مخالف و برقراری ارتباط با دیگران قرار می‌گیرد.

برقراری ارتباط، همچنین ایجاد ارتباط بین عناصر یک رویداد، فهم و شرح روابط علت و معلولی، برقراری ارتباط میان گذشته، حال و آینده، فهم توالی موضوعات و نمایش داده‌ها را شامل می‌شود. این برقراری ارتباط در قلمرو ارتباط با پدیده‌ها، عناصر و منابع اطلاعاتی قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی :

– کار برگه شماره ۱۲ انواع خانه‌ها را کامل کنید. با خط تصویر هر خانه را به عبارت مناسب وصل کنید.

– روی کار برگه شماره ۴ شجره‌نامه خودتان را درست کنید.

– از پدر بزرگ یا مادر بزرگ یا یکی از افراد سالخورده فامیلتان قردردانی کنید.

۴- خلاقیت : در این حوزه، مهارت‌های کاربرد دانش و اطلاعات و مهارت‌ها در الگوها و

موقعیت‌های جدید توسعه و بسط آموخته‌ها، پاسخ‌گویی به مسائل و موقعیت‌های غیرمنتظره، طراحی و تولید محصولات یا راهبردهای جدید، ابداع روش‌های جدید، پیشنهاد دادن، تجسم و پیش‌بینی کردن تقویت می‌شود.

مثال‌هایی از کتاب درسی :

– یک دعا درباره اعضای خانواده‌ات بنویس.

– به سیلقه خودتان یک قلک درست کنید.

– برای کلاس یا مدرسه‌تان مقرراتی پیشنهاد کنید. این مقررات باید مفید باشد و آسایش بیشتری

برای همه به وجود بیاورد.

۵- واکنش شخصی و اظهار نظر : در این قلمرو دانش‌آموزان از خود اراده‌ای برای

بازشناسی و بررسی موضوعات بر مبنای استنباط خویش نشان می‌دهند. مهارت‌های نگریستن، بازشناسی و نقد و بررسی موضوع بر مبنای تلقی خویش، نگریستن به موضوع با استنباط و باورهای خود، بیان احساس خویش، ترجیح دادن و ... در این حوزه قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی :

– نظر این بچه‌ها را درباره مصرف بخوانید. با کدام یک موافقت و آن را انجام می‌دهید؟

— آیا شما تصمیمی شبیه به تصمیم مریم در زندگی‌تان گرفته‌اید؟ (داستان یک تصمیم خوب)

— شما دوست دارید در یک خانواده بزرگ زندگی کنید یا خانواده کوچک؟ چرا؟

شایان ذکر است که برخی از فعالیت‌های طراحی شده برای دانش‌آموزان می‌توانند چند منظوره باشند و دو یا سه یا چند حوزه از حوزه‌های ذکر شده را پوشش دهند. بنابراین الزاماً هر یک از فعالیت‌ها تنها به پرورش یکی از مهارت‌ها نمی‌پردازد.

□ از طریق برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی می‌توان به پرورش و تقویت مهارت‌هایی که اولویت‌ها و صلاحیت‌های مشترک سایر حوزه‌های یادگیری محسوب می‌شوند، توجه نمود. برخی از این مهارت‌ها عبارت‌اند از: مهارت‌های سواد خواندن، مهارت‌های حسابی و عددی، مهارت‌های IT از طریق به‌کارگیری نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مهارت‌های هنری و ... .

برای اطلاع بیشتر به جدول پوشش انواع مهارت‌ها در همین کتاب مراجعه کنید. (صفحات ۲۲

الی ۲۸)

مهارت‌های زندگی: در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی، پرورش «آداب و مهارت‌های زندگی» جایگاه بسیار خاصی دارد. اگرچه آداب و مهارت‌های زندگی حوزه بسیار گسترده‌ای است که اهداف آموزشی آن از طریق کل حوزه‌ها و دروس مختلف، محقق می‌شود، اما درس مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت خود، توان بالقوه و قابل ملاحظه‌ای برای پرداختن به مهارت‌های فردی، اجتماعی و شهروندی دارد. لذا باید همواره بین مطالب و محتوا با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند برقرار شود و دانش‌آموزان باید بتوانند از درس مطالعات اجتماعی در جهت ارتقای مهارت‌های زندگی کمک بگیرند و این درس قصد دارد تا به آنها کمک کند تا در زندگی خود عملکرد مؤثرتر و کارآیی داشته باشند. لذا در فرایندهای تدریس و ارزشیابی، یکی از اهداف مهم این درس یعنی آموزش مهارت‌های زندگی را به‌طور جدی مدنظر قرار دهید. در این چارچوب، حتی آموزش مفاهیم جغرافیایی، تاریخی و اجتماعی و مدنی نیز در راستای تحقق سواد جغرافیایی و تاریخی و آنچه که برای زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموز به کار می‌آید، معنا و مفهوم می‌یابد.

۷-۱-۱- اخلاق

در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی آموزش اخلاق جایگاه خاصی دارد.

با توجه به آنکه «اخلاق» یکی از پنج عنصر مهم در برنامه‌دستی ملی ذکر گردیده است، این برنامه سعی می‌کند که در سازماندهی محتوا، جهت‌گیری‌های اخلاقی و ارزشی به‌عنوان محور مهم آموزش

مورد توجه قرار بگیرد لذا از شما معلمان عزیز نیز انتظار می‌رود که به مقوله «اخلاق و ارزش‌ها» در فرایند یاددهی - یادگیری بهای لازم را بدهید تا این درس به شیوه سنتی فقط به انتقال اطلاعات تاریخی و جغرافیایی و انباشتن ذهن دانش‌آموزان از داده‌ها و دانستنی‌ها نپردازد و تغییر در نگرش‌ها و باورها و مجیز شدن بچه‌ها به اخلاق در کانون توجه قرار بگیرد.

همان‌طور که در نمودار (۱) و (۲) ملاحظه کردید در این درس، چهار گروه عمده ارزش‌ها مدنظر است :

عدالت‌جویی : تمایل به برقراری عدالت در جامعه و ظلم‌ستیزی در سطوح مختلف، محلی، ملی و جهانی.

مسئولیت‌پذیری و حق‌طلبی : شناخت حقوق و تکالیف فردی و اجتماعی و تمایل به احقاق حق در سطوح مختلف.

تعاون : داشتن تمایل و علاقه به همکاری و مشارکت در سطوح مختلف اجتماعی توأم با احسان و رأفت نسبت به هموعان.

میهن‌دوستی : علاقه‌مندی به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن و احساس تعلق و افتخار نسبت به میهن اسلامی.

باید توجه کرد که هر گروه از ارزش‌های فوق، تعداد زیادی از ارزش‌ها را در خود جای می‌دهد برای مثال حق‌طلبی و مسئولیت‌پذیری شامل رعایت حقوق دیگران، دفاع از مظلوم، شهادت به حق، فداکاری، امر به معروف و نهی از منکر، پایبندی به قانون و نظایر آن را دربردارد. به‌علاوه بسیاری از مفاهیم در حوزه دانستنی‌ها و مهارت‌های برنامه نیز، عین آموزش ارزش‌ها است و به توسعه آنها می‌انجامد. برای مثال مفاهیمی چون همکاری در خانواده، دفاع مقدس یا مهارت‌هایی چون مشارکت و برقراری ارتباط.

با توجه به اهمیت و جایگاه اخلاق و ارزش‌ها در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، شایسته است شما معلمان عزیز با روش‌های آموزش این مقوله‌ها نیز آشنایی کافی داشته باشید.

۸-۱- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌هایی داشته باشد؟

همان‌طور که گفته شد درس مطالعات اجتماعی نقش مهمی در تربیت اجتماعی فراگیران به عهده دارد و در این زمینه صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی که معلم مطالعات اجتماعی باید واجد آن باشد، اهمیت زیادی دارد.

نخست آنکه معلم درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید هم صلاحیت‌های عام حرفه‌ای یعنی تسلط به دانش و اطلاعات تخصصی موضوع تدریس، توانایی و مهارت در امر تدریس و اداره کلاس و هم صلاحیت‌های عاطفی یعنی علاقه به امر تعلیم و تربیت دانش‌آموزان را داشته باشد. با این حال، معلم مطالعات اجتماعی به دلیل رویکرد و ماهیت این درس، علاوه بر صلاحیت عمومی باید الگوی مؤثر و کارآمد تربیت اجتماعی باشد. در این زمینه، فضای حاکم بر روابط متقابل عاطفی میان معلم و دانش‌آموزان از یک سو و دانش‌آموزان با یکدیگر در کلاس درس مطالعات اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

□ **الگو بودن:** معلم الگوی دانش‌آموزان است و آنچه در شخصیت معلم جلوه دارد در وجود دانش‌آموزان نیز جلوه‌گر می‌شود؛ بر همین اساس، معلم مطالعات اجتماعی نمونه‌ عینی ارزش‌ها، صلاحیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی برای دانش‌آموزان است. معلم مطالعات اجتماعی فردی است مسئول و متعهد، قانون‌گرا، علاقمند به پیشرفت کشور خود، منظم، اهل مطالعه و تحقیق، صاحب تفکر، خلاق و نقاد، با روحیه و با نشاط و پاینده به ارزش‌ها و اخلاق اسلامی.

برای مثال، معلم نامنظم یا بی‌اعتنا به قانون نمی‌تواند نظم و قانون‌گرایی را در دانش‌آموزان تقویت کند یا معلمی که نسبت به آینده حس بی‌اعتمادی و ناامیدی دارد، این احساسات خود را نسبت به آینده یا پیشرفت جامعه خود، به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

معلم مطالعات اجتماعی به عنوان الگوی عملی بچه‌ها، باید رفتار و گفتار مناسب و همسویی داشته باشد تا از آثار سوء دوگانگی در رفتار و گفتار و نتایج معکوس این امر جلوگیری شود.

□ **برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان در فرایند آموزش:** معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان آن‌چنان مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن در شخصیت و نگرش دانش‌آموز و حتی روابط و یا خانواده و گروه همسالانش نیز متجلی شود.

نخست، معلم باید به کرامات انسانی و ارزش شخصیت هر یک از دانش‌آموزان احترام بگذارد و به این نکته که همه آنها دارای استعداد و توان شدید رشدند، معتقد باشد. به وجود آوردن فضای اعتماد و احترام متقابل و به‌کارگیری شیوه‌های مشارکتی در فرایند و مراحل مختلف آموزش، مهم‌ترین رکن روابط معلم و دانش‌آموز در کلاس درس مطالعات اجتماعی است. از آنجا که این درس در تقویت گرایش‌ها و باورهای اجتماعی و حس مسئولیت‌پذیری نقش مهمی ایفا می‌کند، عمل مسئولانه معلم در همه شرایط و سازماندهی مطلوب فعالیت‌های مشارکتی در فرایند آموزشی، حس مسئولیت‌پذیری و با یکدیگر کار کردن توأم با محبت را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

فراهم آوردن فضای مناسب برای ارائه نظرها و ایده‌های دانش‌آموزان و گوش دادن به حرف‌های آنها به‌ویژه برای کودکان دوره ابتدایی که به تقویت اعتماد به نفس و خودباوری نیاز دارند، از ویژگی‌ها و مسئولیت‌های مهم معلم مطالعات اجتماعی است. معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان به‌گونه‌ای مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن به‌خوبی در روابط میان دانش‌آموزان با خانواده، گروه همسالان و غیره متجلی شود.

معلم درس مطالعات اجتماعی باید نقش اوضاع و احوال فرهنگی و جغرافیایی محل زندگی دانش‌آموزان را برای طرح مباحث مختلف در نظر بگیرد و برآن اساس، به فهماندن مطالب اقدام کند. توجه به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص کودکان به‌ویژه برای معلم این درس، ضروری است، براین اساس، معلم مطالعات اجتماعی باید برآیند و مجموعه‌ای از تحقق اهداف را با توجه به استعدادها و توان‌های مختلف دانش‌آموزان پیگیری و طلب کند و از تأکید بر توانایی همه افراد بر همه چیز بپرهیزد. آموزش شیوه صحیح فکر کردن و تقویت مهارت‌های فرایند تفکر در زمینه مسائل و روابط اجتماعی و تصمیم‌گیری‌ها باید از طریق تعامل مناسب معلمان با دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف در کلاس به شیوه‌ای غیرمستقیم و مؤثر تحقق یابد.

□ ایجاد رابطه مؤثر بین دانش‌آموزان : معلم درس مطالعات اجتماعی باید علاوه بر برقراری رابطه مناسب و مؤثر با دانش‌آموزان، ارتباطات مفید و مؤثر میان آنها با یکدیگر را تقویت کند. معلم با توجه به ماهیت درس مطالعات اجتماعی و فعالیت‌ها و مهارت‌های مربوط به آن، تمرین زندگی اجتماعی را در محیط مدرسه پایه‌ریزی کرده و با اتخاذ شیوه‌های مناسب هنگام کارهای گروهی، موانع موجود در راه ارتباط مؤثر در گروه همسالان را از میان برمی‌دارد و روابط دوستانه و همکاری و مسئولیت‌پذیری را در بین بچه‌ها تقویت می‌کند.

□ به روز بودن و مطالعه مستمر : درس مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت خود با مسائل و موضوعات اجتماعی سروکار دارد و این امر به‌طور مداوم تغییر و تحول می‌یابد؛ اخبار و گزارش‌های روزمره، تحولات مربوط به دیدگاه‌ها و نگرش‌ها، تغییرات محیطی، تصمیم‌گیری‌های سیاسی-اقتصادی و تغییرات اجتماعی که عموماً در مطبوعات و نشریات انعکاس می‌یابد.

معلم مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت این درس باید فردی اهل مطالعه باشد و با مطالعه مستمر رویدادهای جاری و مسائل اجتماعی، محیطی، اقتصادی و فرهنگی، از آگاهی‌های لازم در این زمینه برخوردار شود، به عبارت دیگر، به روز بودن برای معلم مطالعات اجتماعی اولویت خاص دارد.

۹-۱- بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی

امروزه در بین صاحب نظران آموزش و پرورش توجه خاص به مواد آموزشی مختلف در قالب بسته آموزشی افزایش یافته است و یکی از سیاست‌های متولیان آموزش و پرورش در تولید برنامه‌های جدید درسی نیز توجه به اجزا و عناصر بسته آموزشی است. بسته آموزشی می‌تواند مجموعه‌ای از نرم افزارها (راهبردها، تکالیف، آزمون‌ها و ...) و سخت افزارها (رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، منابع و ...) باشد که با توجه به اهداف یاددهی - یادگیری برنامه درسی سازماندهی شوند.

برخی از صاحب نظران اجزای بسته آموزشی را با توجه به نقشی که ایفا می‌کنند به دو گروه منابع اصلی و منابع تکمیلی تقسیم بندی کرده‌اند. منابع اصلی شامل:

۱- کتاب درسی دانش آموز؛ ۲- کتاب کار دانش آموز؛ ۳- کتاب راهنمای معلم؛ ۴- کتاب ارزشیابی است.

از منابع تکمیلی می‌توان منابع چاپی (کتاب‌های آموزشی و داستانی، مجله‌ها، کارت‌های آموزشی، اطلس‌ها و کتاب‌های مرجع و ...)، منابع ابزاری معلم (ویدئو، DVD، آلبوم‌های عکس و اسلاید، نقشه، صوتی و ...) و منابع رایانه‌ای (سی‌دی‌های تست و تمرین، وبسایت‌های مربوط به موضوع و ...) را مثال زد.

از آنجایی که درس مطالعات اجتماعی با توجه به ماهیت خود با طیف گسترده‌ای از موضوعات محیطی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سروکار دارد و معلم و دانش آموز در حین تدریس و فرایند کاوشگری دانش‌آموزان به منابع زیاد و متنوعی نیاز پیدا می‌کنند، لذا اجزا و عناصر بسته آموزشی مطالعات اجتماعی از وسعت و تنوع بالایی برخوردار است.

از منابع اصلی ذکر شده در بسته آموزشی، کتاب درسی، کتاب کار دانش آموز و راهنمای تدریس در اختیار شما قرار گرفته است.

اگرچه بخش‌هایی از ساختار رسمی وزارت آموزش و پرورش تولیدکننده بسته آموزشی است اما نکته‌ای که باید به آن توجه نمود این است که شما معلمان گرامی نیز می‌توانید در تولید و تکمیل اجزا و عناصر بسته آموزشی و هم در تهیه و فراهم کردن آن به وسیله مدرسه نقش مؤثری ایفا نمایید. برای مثال شما ممکن است خودتان آلبوم‌های عکس و اسلاید متناسب با موضوعات درسی را فراهم و در کلاس نمایش بدهید یا مدل‌ها و ماکت‌ها و چارت‌هایی را به کمک دانش‌آموزان بسازید و در هنگام تدریس برای نمایش ارتباط پدیده‌ها از آنها استفاده کنید یا از مناظر طبیعی و جغرافیایی یا موزه‌ها و مانند آن فیلم تهیه کنید.

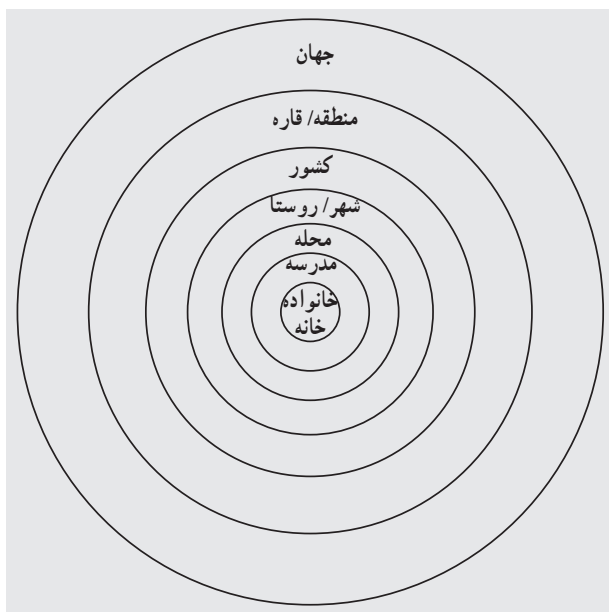
شما می‌توانید اطلس‌ها و نقشه‌های جغرافیایی موردنیاز در قطع دیواری را فهرست کنید و از مدرسه بخواهید که آنها را خریداری کنند و در اختیار کلاس قرار دهند و یا کتاب‌های آموزشی متناسب با سطح مخاطبان را بخرند و در کتابخانه مدرسه نگهداری کنند تا دانش‌آموزان در فعالیت‌های کاوشگری بتوانند از آنها استفاده کنند.

ما در انجام تحقیقات باید دانش‌آموزان را به اندازه کافی راهنمایی کنیم و منابع را به آنها معرفی و در اختیارشان قرار بدهیم. نحوه خلاصه کردن و استخراج اطلاعات موردنیاز از کتاب حدود و ثغور تحقیق و سؤالات آن باید برای دانش‌آموز روشن باشد. به همین دلیل شما باید به دانش‌آموزان آموزش دهید که چگونه از این منابع استفاده کنند و از سوی دیگر مدیریت مدرسه را مجاب کنید که وسایل و لوازم را تهیه و در اختیار شما بگذارند.

شایان ذکر است که در این کتاب نیز در پایان آموزش هر فصل، مواد و منابعی برای مطالعه بیشتر معلمان یا استفاده در کلاس و همچنین مطالعه یا استفاده دانش‌آموزان معرفی شده است. این منابع را که مرتبط با محتوای آن فصل است از طریق مدیریت مدرسه تهیه و در جای مناسبی در مدرسه نگهداری کنید.

۱۰-۱- ساختار و محتوای کتاب درسی

کتاب درسی مطالعات اجتماعی شامل ۷ فصل و ۲۳ درس است. به عبارت دیگر هر فصل از تعدادی درس تشکیل شده است که همان‌طور که ملاحظه کرده‌اید موضوعات آن مرتبط است.

- ۱- من بزرگ‌تر می‌شوم
- ۲- خانواده
- ۳- همکاری در خانواده
- ۴- نیازهای خانواده
- ۵- خانۀ ما
- ۶- مدرسه ما
- ۷- از خانه تا مدرسه

با توجه به رویکرد محیط‌های توسعه‌یابنده که بر مبنای آن محتوای کتاب از محیط‌های نزدیک به دور به تناسب سن دانش‌آموزان سازمان‌دهی می‌شود، در این پایه دانش‌آموزان فقط در دو دایره اول یعنی خانه و مدرسه و مسیر بین این دو متوقف می‌شوند و با توجه به سن و شرایط و ویژگی‌های روانی و عاطفی لازم است ابتدا تربیت اجتماعی در خانه و مدرسه شکل بگیرد و در پایه‌های بعد محیط‌های دیگر توسعه می‌یابد.

روی جلد هر فصل از کتاب درسی، یک تصویر مرتبط با موضوع وجود دارد که خود می‌تواند انگیزه‌ای برای شروع درس باشد.

به‌طور کلی با توجه به رویکرد کاوشگری کتاب، هدف این است که در شروع کلاس معلم با طراحی فعالیتی، فضای طرح سؤال و پرسش در کلاس پدید بیاورد، زیرا اگر به راستی در ذهن دانش‌آموز سؤال ایجاد شود، آنگاه زمینه‌ی مساعد برای جستجو و یافتن پاسخ و در نتیجه یادگیری مطالب پدید می‌آید. لذا از شما معلم عزیز

انتظار می‌رود که با الهام گرفتن از صفحه‌ی آغازین هر فصل، اجازه بدهید که ابتدا پرسش‌های مختلفی، در کلاس مطرح شوند.

□ متن هر درس شامل محتوای نوشتاری و محتوای تصویری است. محتوای تصویری (عکس، نقشه، نمودار، کاریکاتور، نقاشی و ...) همراه با متن نوشتاری، موضوع موردنظر را قابل درک و فهم می‌سازد. لذا محتوای تصویری از محتوای نوشتاری جدانیست و در فرایند تدریس باید نمودارها، نقشه‌ها و عکس‌ها و ... توسط دانش‌آموزان مشاهده و بررسی شود.

□ برای هر فصل، فعالیت‌های نظام‌دار طراحی شده است. به‌طوری که انجام هر فعالیت توسط دانش‌آموزان، آنها را برای یادگیری مطالب مرحله‌ی بعد آماده می‌کند. از شما انتظار می‌رود که به انجام درست فعالیت‌ها اهتمام بورزید.

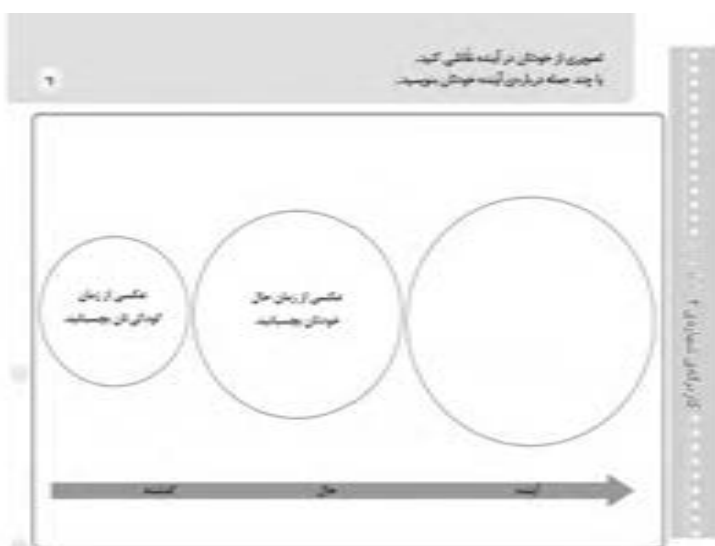
بخش عمده‌ای از فعالیت‌های کتاب باید در حین فرایند یاددهی - یادگیری انجام شوند. البته برخی فعالیت‌ها نیز برای خارج از کلاس طراحی شده است و انجام آنها به زمان بیشتر نیاز دارد. اگرچه جمع‌بندی و ارائه آن فعالیت باید در کلاس مدنظر قرار گیرد. به‌طور کلی فعالیت‌ها به‌گونه‌ای

طراحی شده است که در هر فصل هر پنج بخش مهارت‌های کاوشگری ذکر شده در صفحات قبل، حتماً مورد نظر قرار بگیرد و توسط دانش‌آموز انجام شود. لذا در هر فصل فعالیت‌هایی که مستلزم کاوش و بررسی، خلاقیت، اظهار نظر، مشارکت در برقراری ارتباط باشد مشاهده می‌شود. (رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌های مختلف).

□ **کاربرگه‌ها:** در پایان کتاب درسی کاربرگه‌های فعالیت (کتاب کار) وجود دارد. در این کاربرگه‌ها، فعالیت‌های متنوعی طراحی شده است (تکمیل جدول، مصاحبه، نقشه خوانی، گفت‌وگو، خط زمان). این کاربرگه‌ها مازاد بر کتاب و به عنوان برنامه اضافی نیستند بلکه بخشی از محتوای کتاب درسی محسوب می‌شوند و کتاب با آنها تکمیل می‌شود. به طوری که به انجام فعالیت هر یک از کاربرگه‌ها، در متن کتاب درسی ارجاع داده شده است - اغلب کاربرگه‌های فعالیت در فرایند تدریس و در کلاس درس اجرا می‌شوند. البته برخی از آنها نظیر جمع‌آوری عکس و چسباندن در جای مخصوص، یا پرس‌وجو و ... که به زمان بیشتری برای انجام نیاز دارند مخصوص خارج از کلاس هستند.

- تمرین‌های کاربرگه‌ها طوری طراحی شده است که دانش و شناخت و مهارت‌های دانش‌آموزان را توسعه می‌دهد و آنها را به تلاش و پویایی وامی‌دارد. به دانش‌آموزان انگیزه می‌بخشد و به عبارت دیگر بخشی از محتوای آموزشی است که به تکمیل، تثبیت یا تعمیق یادگیری کمک می‌کند.

- تمرین‌های کاربرگه‌ها در ارزشیابی آموخته‌های دانش‌آموزان نیز ایزاری مناسب به شمار می‌آید. پیشنهاد می‌شود که آنها در ابتدای سال یک کپی از کاربرگه‌ها تهیه کنند و پس از انجام فعالیت روی کاربرگه کپی شده، آن را به معلم تحویل دهند تا در پوشه کار گذاشته شود.

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پروژه‌های چندگانه
دوم : خانواده	۴- اعضای خانواده	<ul style="list-style-type: none"> - گفتگو درباره عکس‌های مربوط به انواع خانواده (ص ۱۳) - اظهارنظر درباره خانواده بزرگ و کوچک - کارگه پر کردن پرستنامه درباره اندازه خانواده (نمونه‌گیری در مدرسه) - تفکر درباره انجام کارها و وظائف نسبت به پدر و مادر یا ابرار محبت (ص ۱۵) - بررسی عکس‌های مربوط به کارکردهای مختلف خانواده (ص ۱۴) - تفکر درباره واکنش مناسب به تغییراتی که در خانواده رخ دهد (ص ۱۷) - نوشتن یک دعا درباره اعضای خانواده (ص ۱۷) 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت و برقراری ارتباط - اظهار نظر و واکنش شخصی - بررسی و کارش - اظهار نظر و واکنش شخصی - بررسی و برقراری ارتباط - اظهار نظر و واکنش شخصی 	<ul style="list-style-type: none"> - ابرار محبت به پدر و مادر 	<ul style="list-style-type: none"> - نوشتن دعا 	<ul style="list-style-type: none"> - خواندن داستان و پاسخ به سؤال 	<ul style="list-style-type: none"> هوش درون فردی
	۵- خانواده ام را دوست دارم	<ul style="list-style-type: none"> - گفتگو و تصمیم‌گیری درباره دادن مادربزرگ حمید به مسافرت (ص ۲۱) 	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی و کارش - اظهار نظر و واکنش شخصی 	<ul style="list-style-type: none"> - ابرار محبت به پدر و مادر - ابرار بزرگ و مادربزرگ و سالمندان خانواده 	<ul style="list-style-type: none"> - نوشتن دعا 	<ul style="list-style-type: none"> - خواندن داستان و پاسخ به سؤال 	<ul style="list-style-type: none"> هوش درون فردی
	۷- از بزرگ‌ترها قدردانی کنیم		<ul style="list-style-type: none"> - بررسی و کارش - اظهار نظر و واکنش شخصی 	<ul style="list-style-type: none"> - ابرار محبت به پدر و مادر - ابرار بزرگ و مادربزرگ و سالمندان خانواده 	<ul style="list-style-type: none"> - نوشتن دعا 	<ul style="list-style-type: none"> - خواندن داستان و پاسخ به سؤال 	<ul style="list-style-type: none"> هوش درون فردی

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پروژه‌های چندانگانه
سوم : همکاری در خانواده	۸- چرا با هم همکاری می‌کنیم؟ ۹- مقررات خانه ما	<ul style="list-style-type: none"> - اظهار نظر درباره همکاری در خانواده و کمک به برادرها و خواهرها - تقسیم کار در خانه کاربرگ ۵ (ص ۲۴) - پیدا کردن مقررات خانواده خود در مقایسه با مقررات خانواده دیگران - گفت‌وگو درباره لزوم رعایت مقررات (ص ۲۷) - مراجعه به کتاب درسی قرآن و پیدا کردن آیه مربوط به نظم (ص ۲۷) - کارگاه‌های شماره ۶ (ص ۲۸) - یادداشت کردن کارهایی که در خانه انجام شده است (ص ۲۸) - اضافه کردن مقررات جدیدی به مقررات خانه (ابداً) - درست کردن کارت قدردانی از اعضای خانواده (ص ۲۸) 	<ul style="list-style-type: none"> - اظهار نظر و راکتس شخصی - کاوش و بررسی - برقراری ارتباط - برقراری ارتباط، کاوش - مشارکت و مشارکت - مشارکت و اظهار نظر - کاوش و بررسی - مشارکت 	<ul style="list-style-type: none"> - همکاری و نظم در امور خانواده - همکاری و مشارکت در امور خانه 			<ul style="list-style-type: none"> هوش درون فردی هوش درون فردی هوش بین فردی

مهارت‌های حساسی و عددی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های کارشگری	فعالیت	درس	فصل
پروژه هوش‌های چندگانه						
هوش درون فردی			– برقراری ارتباط و مشارکت – واکنش شخصی و اظهار نظر	– چرا افراد باید شغل‌های متفاوت داشته باشند؟ – شما چه شغل‌هایی را بیشتر دوست دارید چرا؟		
هوش بین فردی			– برقراری ارتباط	– کاربرگ‌های شماره ۷ و ۸ در کلاس		
هوش طبیعت‌گرا			– آموزش و بررسی برقراری ارتباط	– کاربرگ‌های شماره ۹ در منزل (ص ۳۱)	۱۱- منابع	چهارم : نیازهای خانواده
هوش لفظی- بیانی			– مشارکت و برقراری ارتباط	– همکاری درباره منابعی که در وسایل زندگی به کار رفته است (ص ۱۳۲)		
هوش طبیعت گرا	خواندن داستان و پاسخ به سوالات	مهارت‌های جداسازی و صرف بهینه مصرف بهینه مهارت‌های جداسازی زبان‌ها برای بازافت عادت به انجام مقدمات	– برقراری ارتباط و مشارکت	– کاربرگ‌های شماره ۱۰ و ۱۱ (ص ۳۵)	۱۲- درست مصرف کنیم	
هوش حرکتی و جسمانی		عادت به بازافت منابع نحوه صحیح گذاشتن مریوط به بازافت منابع زبان در بیرون از خانه صرفه‌جویی کردن در منابع خانه و جلوگیری از اسراف عادت به پسا انداز	– برقراری ارتباط و مشارکت – برقراری ارتباط و اظهار نظر و واکنش شخصی – آموزش و بررسی برقراری ارتباط – آموزش و بررسی برقراری ارتباط و مشارکت – خلاقیت	– خواندن داستان تصمیم خوب و پاسخ به سوالات (ص ۳۹) – پیشنهاد راه برای کاهش تولید زباله (ص ۴۰) – رعایت نکات مربوط به بیرون گذاشتن زباله (ص ۴۰) – ارائه پیشنهادهایی برای صرفه‌جویی در خانه به‌طور گروهی (ص ۴۲ درست کردن قلک)		
هوش حرکتی و جسمانی						

فصل	درس	فعالیت	مهارت های کار شغری	مهارت های اجتماعی و مهارت های زندگی	مهارت های سواد خواندن	مهارت های محاسبی و عددی	بروزش هوش های چندگانه
ششم : مدرسه ما	۱۸- مدرسه دوست دانشتی ما مدرسه ما	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی عکس های مربوط به کارکردهای مختلف مدرسه (عکس خوانی) (ص ۵۶) - بازدید از قسمت های مختلف مدرسه و گفتگو با کارکنان آنها (ص ۵۸) - مکانیابی و راهنمای نقشه مدرسه آشنایی با علائم راهنما (شماره ۱۶) (ص ۶۰) - یافتن مقررات مربوط به بخش های مختلف مدرسه (ص ۶۱) - کمک به بچه های دیگر در زمینه مقررات (ص ۶۱) - پیشنهاد در مورد مقررات جدید در کلاس یا مدرسه (ص ۶۱) - همکاری در کارهای مدرسه (ص ۶۲) - بیان یا نقاشی درباره مدرسه دلخواه و ایده آل (ص ۶۳) - پیدا کردن کلاس روی نقشه ای که معلم ترسیم می کند 	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی، برقراری ارتباط، اظهار نظر و واکنش شخصی - بررسی و کاوش برقراری ارتباط، مشارکت - بررسی - کاوش و بررسی مشارکت و برقراری ارتباط - اظهار نظر و واکنش شخصی - خلاقیت 	<ul style="list-style-type: none"> - نحوه گفتگو با کارکنان مدرسه - استفاده از نقشه در محیط زندگی - صرفه جویی در مواد و منابع در مدرسه و حفاظت از اموال مدرسه - کمک کردن به همکلاسی ها - همکاری و تعامل مناسب با اولیاء و مدرسه 	<p>بیان ایده ها در قالب متن</p>		<ul style="list-style-type: none"> - هوش بصری - فضایی - هوش بصری - فضایی - هوش لفظی - بیانی - هوش بصری - فضایی - هوش میان فردی - هوش درون فردی
	۱۹- مکان های مدرسه را بشناسیم						

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های محاسبی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
فصل پنجم: از خانه تا مدرسه	۲۰- خانه شما کجاست؟	<ul style="list-style-type: none"> - فایده آدرس (ص ۶۴) - یافتن زمین جهت‌های اصلی - جغرافیای (ص ۶۷) - یافتن کدپستی، خانه از روی قیوض برق (ص ۶۹) - کارگرد ۱۷ جهت‌های اصلی 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت و برقراری ارتباط - بررسی و برقراری ارتباط - بررسی و کاوش - بررسی - برقراری ارتباط، بررسی اظهار نظر و واکنش شخصی 	<ul style="list-style-type: none"> - یافتن مکان‌ها روی نقشه و کاربرد جهت‌ها - استفاده از کدپستی - رعایت نکات ایمنی در کوچه و خیابان - رعایت مقررات رفت و آمد - امداد گرفتن از پلیس - بست کردن نامه 	<ul style="list-style-type: none"> - نامه نوشتن - آدرس نوشتن به‌طور صحیح 	<ul style="list-style-type: none"> × 	<ul style="list-style-type: none"> هوش بصری و فضایی هوش بصری - فضایی هوش لفظی - بیانی هوش میان فردی هوش بصری فضایی
	۲۱- جهت‌های اصلی	<ul style="list-style-type: none"> - کارگرد ۱۷ جهت‌های اصلی - کارگرد ۱۸ و ۱۹ تابلوهای راهنمایی - کارگرد ۲۰ و ۲۱ نقشه و کار همیار پلیس (ص ۷۴ و ۷۵) - درست کردن دقیقه تلفن با نام و آدرس (ص ۷۶) - خلاصیت - بررسی و کاوش 	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی و کاوش - برقراری ارتباط - بررسی و کاوش، مشارکت، اظهار نظر - بررسی و کاوش و خلاصیت - بررسی و کاوش 	<ul style="list-style-type: none"> - یافتن مکان‌ها روی نقشه و کاربرد جهت‌ها - استفاده از کدپستی - رعایت نکات ایمنی در کوچه و خیابان - رعایت مقررات رفت و آمد - امداد گرفتن از پلیس - بست کردن نامه 	<ul style="list-style-type: none"> - نامه نوشتن - آدرس نوشتن به‌طور صحیح 	<ul style="list-style-type: none"> × 	<ul style="list-style-type: none"> هوش بصری و فضایی هوش بصری - فضایی هوش لفظی - بیانی هوش میان فردی هوش بصری فضایی
	۲۲- پست	<ul style="list-style-type: none"> - کارگرد ۲۲ جهت‌های اصلی - کارگرد ۲۳ و ۲۴ نقشه و کار همیار پلیس (ص ۷۶ و ۷۷) - درست کردن دقیقه تلفن با نام و آدرس (ص ۷۸) - خلاصیت - بررسی و کاوش 	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی و کاوش - برقراری ارتباط - بررسی و کاوش، مشارکت، اظهار نظر - بررسی و کاوش و خلاصیت - بررسی و کاوش 	<ul style="list-style-type: none"> - یافتن مکان‌ها روی نقشه و کاربرد جهت‌ها - استفاده از کدپستی - رعایت نکات ایمنی در کوچه و خیابان - رعایت مقررات رفت و آمد - امداد گرفتن از پلیس - بست کردن نامه 	<ul style="list-style-type: none"> - نامه نوشتن - آدرس نوشتن به‌طور صحیح 	<ul style="list-style-type: none"> × 	<ul style="list-style-type: none"> هوش بصری و فضایی هوش بصری - فضایی هوش لفظی - بیانی هوش میان فردی هوش بصری فضایی

نکته (۱)

متن همهٔ درس‌های کتاب دربردارندهٔ تمامی محتوای موردنظر و مطابق با اهداف درس نیست. همان‌طور که گفته شد بخشی از محتوا از طریق سایر اجزا و عناصر بسته آموزشی ارائه می‌شود. به‌علاوه نقش مؤثر معلم به‌عنوان مدیر یادگیری و تسهیل‌کننده آن به‌گونه‌ای است که برای تحقق اهداف درس باید محتوای رسمی ارائه شده را بشناسد، ابعاد گوناگون آن را تحلیل کند و سپس خود به اصلاح، تکمیل و سازماندهی مجدد آن پردازد. به عبارت دیگر شکل نهایی محتوا، آمیزه‌ای از محتوای کتاب درسی و کتاب کار، سایر اجزاء عناصر بسته آموزشی (فیلم، اسلاید، بازدید علمی و ...) اشکال سازماندهی مجدد و انطباق محتوا با شرایط و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی هر منطقه است و معلم است که با فراهم آوردن امکانات و طراحی فعالیت‌های مناسب این انطباق و تحقق اهداف را میسر می‌سازد.

بر همین مبنا، هم و غم معلمان مبنی بر تدریس مو به موی همه مطالب کتاب یا پیگیری ایرادات به اینکه برخی مطالب باید در کتاب توضیح بیشتری داشته باشد و پافشاری برای کامل و بی‌نقص نمودن عبارات یا مطالب کتاب به روال سنتی پسندیده نیست و ناشی از این امر است که معلم تصور کند محتوای کتاب درسی همهٔ محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد، حال اینکه چنین نیست.

نکته (۲)

برای آموزش محتوای این کتاب، نیازی به استفاده از کتاب‌های تست و تمرین و پرسش و پاسخ‌های متداول موجود در بازار نیست. توجه کنید که محتوای این کتاب فعالیت محور است یعنی دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌ها از طریق انجام فعالیت‌ها توسط دانش‌آموزان، آموخته می‌شود. با توجه به تعداد و تنوع فعالیت‌ها در کتاب درسی و وجود کاربرگه در انتهای کتاب، از شما معلم عزیز درخواست می‌شود از استفاده از کتاب‌های تست و تمرین که جریان فعالیت‌های آموزشی را به‌سوی سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای منحرف می‌کنند، خودداری نمایید.

اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره آموزشی عمومی (ابتدایی - متوسطه اول)

انتظار می‌رود دانش‌آموزان در پایان دوره آموزش عمومی

الف) در قلمرو شناخت و علم

۱- علل و عوامل دخیل در دگرگونی‌ها و تغییرات منابع، مکان‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و نظام‌های اجتماعی را در طی زمان درک کنند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۲- از تغییر و تحولات و تداوم در زندگی اجتماعی و برخی رویدادهای مهم تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران آگاه شوند و روابط علت و معلولی رویدادها را دریابند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۳- با چگونگی روابط متقابل جوامع انسانی با محیط‌های طبیعی و تنوع شیوه‌های زندگی در سطوح مختلف (محلی تا ملی، قاره‌ای و جهانی) آشنا شوند و الگوهای پراکندگی پدیده‌ها و سیستم‌های طبیعی و انسانی را در این سطوح درک کنند.

(فضا و مکان)

۴- با برخی منابع، استعدادها و توان‌ها و قابلیت‌های محیطی و انسانی کشور برای توسعه پیشرفت آشنا شوند و ضرورت و اهمیت حفاظت از محیط را در سطوح مختلف درک کنند.

(فضا و مکان)

۵- حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی را در محیط‌های مختلف (خانواده، مدرسه، محله، شهر و روستا، کشور، جهان) بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۶- ساختار، کارکرد و نحوه برقراری ارتباط مناسب را با برخی نهادها، مؤسسات و سازمان‌هایی که در تأمین انواع نیازهای فردی و اجتماعی (از خانواده و مدرسه تا نهادهای اداره کننده جامعه نظیر قوای سه‌گانه و حکومت) نقش دارند، بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۷- میراث فرهنگی به جای مانده از دوره‌های تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران (آداب و سنن و آثار هنری - معماری، مفاخر و شخصیت‌های علمی، فرهنگی، مذهبی و...) را بشناسند.

(فرهنگ و هویت)

۸- عناصر و مؤلفه‌های هویت (تعلق و تعهد در سطوح مختلف : تعلق به فرهنگ بومی و محلی تا فرهنگ اسلامی - ایرانی و تعهد و احساس مسئولیت تا مقیاس جهانی) را درک کنند.

(فرهنگ و هویت)

۹- اهمیت منابع و نقش آنها را در تأمین نیازها بشناسند و برخی شیوه‌های حفاظت و بهره‌برداری مطلوب از آنها را بدانند.

(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

۱۰- با انواع فعالیت‌های اقتصادی و برخی تحولات مربوط به آنها و مسائل مربوط به اشتغال، فرهنگ کار و بهره‌وری آشنا شوند.

(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

ب) در قلمرو اخلاق و ایمان

۱- به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن، حفظ میراث فرهنگی، حفظ نظام جمهوری اسلامی و دستاوردهای انقلاب اسلامی علاقه‌مند شوند و به فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی خود، احساس تعلق و افتخار کنند.

(میهن دوستی)

۲- نسبت به رعایت تکالیف اخلاقی و وظایف فردی، اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف (زندگی خانوادگی، مدرسه، محله، کشور، جهان) احساس و مسئولیت و تعهد کنند.

(مسئولیت‌پذیری)

۳- به همکاری، مشارکت و همیاری در سطوح مختلف، علاقه‌مند باشند و نسبت به اعضای خانواده، اولیاء مدرسه و خدمتگزاران جامعه احساس علاقه توأم با قدرشناسی و احترام داشته باشند.

(تعاون توأم با رأفت و احسان)

۴- به برقراری عدالت و احقاق حقوق در زندگی فردی و اجتماعی علاقه‌مند و به ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلومان، نیازمندان و مستضعفان در سطوح مختلف (محلی تا جهانی) معتقد باشند.

(حق‌طلبی)

ج) در قلمرو شایستگی‌های فکری، عقلانی و مهارت‌ها

۱- توانایی بررسی و کند و کاو در موضوعات محیطی و اجتماعی و مراحل مختلف آن شامل (طرح سؤالات روشن، شناسایی، منابع اطلاعات، تفسیر و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، جمع‌آوری

داده‌ها، مقایسه داده‌ها، طبقه‌بندی اطلاعات، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی و ... را به‌دست آورند.

(بررسی و کاوش)

۲- بتوانند دانش و اطلاعات را در الگوها و موقعیت‌های جدید به‌کار ببرند، روش‌ها یا محصولات جدیدی ابداع کنند، به مسائل غیرمنتظره پاسخ دهند، دربارهٔ موضوعات محیطی و اجتماعی پیشنهادهایی ارائه کنند.

(خلاقیت)

۳- توانایی مشارکت و کارگروهی را در محیط‌ها و جوامع گوناگون (خانه، مدرسه، محله و ...) به‌دست آورند.

(مشارکت)

۴- بتوانند رابطه مؤثر و مفید با دیگران و با نهادهای مختلف در مقیاس‌های (خانه، مدرسه، محله و جامعه) برقرار کنند.

(برقراری ارتباط)

۵- بتوانند ضمن برقراری ارتباط مناسب با منابع مختلف اطلاعاتی (فهم روابط علت و معلولی، توالی موضوعات، درک متن، ارتباط و عناصر یک رویداد یا پدیده و ...) ایده‌ها و اطلاعات را به شکل‌های مختلف پردازش و بیان کنند.

(برقراری ارتباط)

۶- بتوانند موضوعات محیطی و اجتماعی را بر مبنای استنباط و تلقی خویش نقد و بررسی و احساس و نظر خود را بیان و آینده‌ترجیحی و احتمالی را در برخی زمینه‌ها پیش‌بینی کنند.

(واکنش شخصی و اظهار نظر)

اهداف کلی (برون داده‌های یادگیری) مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی (از منظر تلفیق حوزه‌های موضوعی)

شماره هدف	حوزه موضوعی	هدف	دروس مرتبط (دروسی که ارتباط بیشتری با هدف دارند)
۱	زمان، تداوم و تغییر	دانش‌آموزان مدارک و شواهدی مربوط به تغییرات خود، خانواده یا محیط پیرامون گردآوری و می‌توانند با استفاده از آنها رویدادها را به‌طور متوالی مرتب و آینده‌ای از تغییرات را تجسم و بیان کنند.	درس ۲ درس ۶ درس ۱۶
۲	فضا و مکان	دانش‌آموزان رابطه متقابل انسان و محیط را در برآوردن نیازها بررسی و موقعیت مکانی پدیده‌ها را در محیط و روی نقشه تشخیص و نشان می‌دهند و راهکارهایی برای حفظ ایمنی مکان (خانه، مدرسه و محیط) پیشنهاد و نکات ایمنی را رعایت می‌کنند.	درس ۱۰ - درس ۱۱ درس ۱۳ - درس ۱۵ درس ۱۷ - درس ۱۶ درس ۱۹ - درس ۲۱ درس ۲۰ - درس ۲۳
۳	نظام اجتماعی	دانش‌آموزان لزوم نظم و مقررات و قوانین را در خانه و مدرسه و کوچه و خیابان بیان و حقوق و تکالیف خود و سایر افراد را در خانه و مدرسه شناسایی می‌کنند و کارکرد برخی نهادهای اجتماعی چون آتش‌نشانی، پلیس، پست را بیان و چگونگی استفاده از خدمات آنها را نشان می‌دهند.	درس ۱۹ - درس ۱۷ درس ۹ - درس ۲۲ درس ۲۳ - درس ۵ درس ۷ - درس ۸ درس ۱۸
۴	فرهنگ و هویت	دانش‌آموزان توانایی‌ها و ویژگی‌های فردی خود را شناسایی و می‌توانند فرم‌های مربوط به مشخصات خود را تکمیل و خود را معرفی نمایند و آموزه‌های دینی و اخلاقی را در زمینه‌های رعایت نظم، محبت، همکاری و همدلی و قدردانی در خانه و مدرسه نشان می‌دهند.	درس ۱ - درس ۳ درس ۴ - درس ۵ درس ۷ - درس ۸ درس ۱۴ - درس ۱۸ درس ۱۹
۵	منابع و فعالیت‌های اقتصادی	دانش‌آموزان نیازهای مادی و منابع و مشاغل مربوط به آنها را شناسایی و لزوم کار و تلاش برای تأمین نیازها را بیان و الگوهای صحیح مصرف را در خانه و مدرسه رعایت می‌کنند و نشان می‌دهند.	درس ۱۸ - درس ۱۶ درس ۱۰ - درس ۱۱ درس ۱۲ - درس ۱۳

۱۱-۱- عناصر و عرصه‌ها در برنامه درسی مطالعات اجتماعی مبتنی بر برنامه درسی ملی

بر طبق برنامه درسی ملی روابط انسان در چهار عرصه تعریف می‌گردد و به عبارت دیگر از این چهار محدوده خارج نیست: ارتباط با خود، ارتباط با خلق (دیگر انسان‌ها)، ارتباط با عالم خلقت (محیط طبیعی) و ارتباط با خدا.

از کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم دانش‌آموز ابتدا از خود شروع می‌کند و با بررسی هویت خود و تعمق در علاقه‌مندی‌ها، استعدادها و اهداف خود می‌تواند خود را معرفی کند. سپس در فصول بعدی ارتباط با دیگران (اعضای خانواده و مدرسه) مطرح می‌شود. دانش‌آموزان در فصول دیگری از کتاب از راه یادگیری مفاهیمی چون جهت‌های جغرافیایی، منابع طبیعی و نقش آنها در تأمین نیازها، اشکال خانه‌ها با توجه به نواحی آب و هوایی و در زمینه شناخت و ارتباط با محیطی که در آن به سر می‌برند آموزش می‌گیرند. در این بین، تلاش می‌شود که در همه این روابط به وجود خالق هستی توجه نمایند به همین دلیل دستورات دینی در این عرصه‌ها به طور ظریف مطرح شده‌اند. برای مثال تلقی منابع طبیعی به عنوان نعمت‌های الهی یا پرهیز از تمسخر دیگران به دلیل این که مخلوقات خداوند هستند و خداوند ما را از این عمل زشت نهی فرموده است.

در برنامه درسی ملی هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی به شرح زیر درج شده است:

«تربیت یکپارچه عقل، ایمان، علمی و عملی و اخلاقی دانش‌آموزان به گونه‌ای که بتوانند موقعیت خود را نسبت به خود، خدا، دیگر انسان‌ها و نظام خلقت به درستی درک و توانایی اصلاح مستمر موقعیت فردی و اجتماعی خویش را کسب نمایند.

انتظار می‌رود دانش‌آموزان طی دوره تحصیلات مدرسه‌ای، در مجموعه عناصر پنج‌گانه الگوی هدف‌گذاری به مرتبه‌ای از شایستگی‌های پایه دست یابند. این شایستگی‌ها بیان تفضیل یافته‌ای از هدف کلی برنامه‌های درسی تربیتی است.»

این شایستگی‌های پایه در برنامه درسی ملی ذیل پنج عنصر تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق فهرست شده‌اند.

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم هریک از اهداف، تعدادی از شایستگی‌های پایه در حوزه عناصر مذکور پرورش می‌دهد:

جدول همپوشی اهداف درس مطالعات اجتماعی پایه سوم با شایستگی های پایه مندرج در برنامه درسی ملی

شایستگی های پایه مورد تأکید	اهداف مطالعات اجتماعی پایه سوم
<p>(تعقل) درک وجود خود، نیازها، توانمندی ها، ظرفیت ها و ابعاد هویت متعالی خویش (علم) شناخت خود، ظرفیت ها و هویت خویش</p>	<p>هدف شماره ۱</p>
<p>(تعقل) بصیر نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود (علم) علم نسبت به پدیده ها، روابط، رویدادها و قوانین جهان آفرینش و چگونگی برقراری ارتباط انسان با آنها و بهره برداری بهینه از آنان (عمل) به کارگیری آداب و مهارت ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی</p>	<p>هدف شماره ۲</p>
<p>(اخلاق) متعهد به ارزش های اخلاقی ... و تکریم والدین و معلم در شئون فردی و اجتماعی (علم) علم نسبت به روابط نقش ها، حقوق و وظایف خود و افراد و اهمیت آنها در زندگی اجتماعی (عمل) بهره گیری از مهارت های پایه برای شکل دهی هویت حرفه ای آینده خود به صورت کارآفرینی (تعقل) بصیر نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود</p>	<p>هدف شماره ۳</p>

<p>(علم) شناخت خود، ظرفیت و هویت خویش (اخلاق) ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست (عمل) به کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی (تعقل) درک وجود خود، نیازها و توانمندی و ظرفیت‌های خویش (عمل) به کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی</p>	<p>هدف شماره ۴</p>
<p>(اخلاق) ارزش قائل شدن برای کار و معاش حلال و داشتن روحیه تلاش مستمر ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست (عمل) حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی به کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی (تعقل) بصیرت نسبت به آثار و پیامدها برای سبک زندگی خود</p>	<p>هدف شماره ۵</p>
<p>۱- ایمان به توحید ۲- ایمان به هوشمندی خلقت و هویت الهی انسان</p>	<p>شایستگی‌های پایه در حوزه ایمان در همه اهداف دنبال می‌شود.</p>

۱۲-۱- ملاحظات و نکات مهم مربوط به آموزش

اصول یادگیری مبتنی بر کاوشگری

- یادگیری مبتنی بر کاوشگری بر تفکرات سازنده‌گرایی در آموزش و تولید دانش تأکید دارد.
- یادگیری بهتر در موقعیت‌های گروهی ایجاد می‌شود. از این رو بر مشارکت گروهی تأکید می‌شود.
- معلم به انتقال دانش سازمان یافته نمی‌پردازد بلکه کمک می‌کند تا دانش آموزان خودشان یاد بگیرند.
- موضوعات و مسائلی که باید مورد مطالعه قرار گیرند و پاسخ‌گویی به مسائل توسط دانش آموزان و معلمان تعیین می‌شود.
- به طور کلی در همه انواع کاوشگری کم و بیش مراحل شناسایی موضوع و طرح سؤال، گردآوری

منابع و مدارک و اطلاعات، تجزیه و تحلیل و جمع بندی و نتیجه گیری سروکار داریم.

به تربیت اجتماعی و مهارت های زندگی توجه کنید

هدف از آموزش مطالعات اجتماعی تربیت اجتماعی و مجهز نمودن دانش آموزان به مهارت های زندگی و به عبارت دیگر کسب صلاحیت های لازم برای زندگی است. این هدف را همواره در حین تدریس و ارزشیابی مدنظر قرار دهید. این موضوع موجب می شود که دنبال این نباشیم که فقط دانش آموزانی داشته باشیم که ذهن آنها گنجینه ای از اطلاعات و دانستنی ها است و به همه پرسش ها خوب جواب می دهند. به عبارت دیگر در دانش آموز شما در پایان سال مهارت ها و کاوشگری (بررسی، کاوش، خلاقیت، اظهار نظر، مشارکت) بروز و ظهور می کند.

اگر آموزش این درس ها موجب شده است که دانش آموز به دانش و مهارت های مورد نیاز برای زندگی اش مجهز شود، آن وقت می توانید بگویید که از آموزش این درس خرسند هستید و به تحقق اهداف برنامه کمک کرده اید.

از روش ها و ابزار متنوع استفاده کنید

* از آنجایی که در درس مطالعات اجتماعی، با موضوعات متنوع و گوناگونی سروکار داریم، لازم است که از انواع روش ها و وسایل در آموزش استفاده کنیم.

اگر بخواهیم به شیوه بسیار سنتی کلاس ها را به عرصه سخنرانی معلم و ساکت و خموش بودن بچه ها تبدیل کنیم و یا به روش بسیار غلط از آنها بخواهیم جزوه بنویسند یا این درس را به محدوده یادداشت نمودن سؤال و جواب های کلیشه ای روی کتاب تبدیل کنیم خطایی بزرگ مرتکب شده ایم. از شما معلم عزیز انتظار می رود که از روش های فعال استفاده کنید و به انجام تک تک فعالیت ها که هر یک با هدف خاص طراحی شده اند همت گمارید. فراموش نکنید که رویکرد این برنامه درسی رویکرد کاوشگری است باید اجازه دهید که مرحله به مرحله دانش آموزان از طریق جمع آوری اطلاعات و بررسی آنها به کمک شما، پاسخ سؤال ها را پیدا و جمع بندی کنند، این فعالیت ها باید در حین فرایند تدریس انجام شوند و دانش آموزان در فرایند یادگیری حضور فعال داشته باشند. از فضاهای مختلف برای آموزش این درس کمک بگیریم.

«با توجه به اهداف و ماهیت درسی مطالعات اجتماعی و درنظر گرفتن اینکه مطالعات اجتماعی دانش آموزان را برای زندگی در اجتماع آماده می سازد، بدیهی است که مؤثرترین فضای آموزشی برای این درس، محیط های واقعی زندگی دانش آموزان است. دانش آموزان در انواع اجتماعات محلی پیرامون خود خواهند توانست به تجربیات دست اول، دست یابند و به طور ملموس و عینی با واقعیات

و پدیده‌های محیطی و اجتماعی روبه‌رو شوند؛ به همین منظور، بازدید از محیط‌های اطراف مدرسه و برگزاری جلساتی از درس مطالعات اجتماعی در فضای خارج از مدرسه کاملاً ضروری است. مکان‌های اوقات فراغت در محل زندگی دانش‌آموزان چون پارک‌ها، فرهنگ‌سراها، موزه‌ها و مساجد، نهادها و مراکز خدماتی چون آتش‌نشانی و دفاتر پست، مراکز تولیدی و خدماتی چون کارگاه‌های تولید پوشاک و غذا و فروشگاه‌ها، ایستگاه‌های مسافربری و پایانه‌های حمل و نقل عمومی، واقعی‌ترین فضاها برای آموزش مفاهیم و موضوعات درسی مطالعات اجتماعی اند.

مهم‌ترین فایده آموزش در محیط‌های واقعی زندگی، همان مواردی است که نظریه‌پردازان یادگیری به آنها تأکید کرده‌اند. این موارد عبارت‌اند از: یادگیری پایدار به دلیل عینی بودن و استفاده از تجربه‌های حسی و لمسی مستقیم مسائل و پدیده‌ها، عدم تحمیل فضاهای خستگی‌آور و ملالت‌بار کلاس‌های رسمی، ایجاد انگیزش برای یادگیری و مشاهده دقیق. به‌علاوه این شبکه از آموزش یعنی آموزش در محیط‌های واقعی به دلیل پیوند میان درس و زندگی، موجب کاربردی‌تر شدن محتوای آموزش می‌شود.»
* «در کلاس‌های رسمی مدرسه نیز از آنجا که درس مطالعات اجتماعی بر تعامل گروهی تأکید دارد، از نظر فضای کالبدی، نحوه آرایش و چیدن میز و نیمکت‌های کلاس باید به گونه‌ای باشد که امکان کارگروهی دانش‌آموزان را فراهم آورد، بدین منظور باید بتوان در مواقع لزوم به راحتی و با سرعت، آرایش موردنظر را برای دور هم نشستن گروه‌های دانش‌آموزان در کلاس، ایجاد کرد.

دیوارها و فضای کلاس مطالعات اجتماعی باید جذابیت لازم را برای دانش‌آموزان ایجاد کند و نباید خالی از تصویر، افسرده و بی‌روح باشد. در این زمینه، تابلوهای مخصوص برای نصب آثار و کارها و فعالیت‌های دانش‌آموزان و به نمایش گذاشتن نتایج و گزارش‌های کارگروهی، قفسه‌ها و ویترین‌های مناسب برای نگهداری نقشه‌ها، آلبوم‌ها و مدل‌ها

نرم‌افزارها، فیلم و اسلاید، عکس‌ها، یا ماکت‌ها و مدل‌هایی که توسط دانش‌آموزان ساخته شده است، به جذابیت و کیفیت فضای آموزشی کمک می‌کند.

به‌طور کلی، معلم مطالعات اجتماعی باید با توجه به تنوع و مضمون درس‌ها و با توجه به استفاده بهینه و مؤثر از امکاناتی که در اختیار دارد، فضای مطلوب و مؤثری را برای تدریس هر موضوع پیش‌بینی و تدارک ببیند.

شایسته است معلم برای نیل به این منظور، به تنوع بخشیدن فضای کالبدی یادگیری توجه کرده، با ایجاد آرایش‌های مختلف میز و نیمکت‌ها یا آموزش برخی واحدهای یادگیری در فضاها و محیط‌های خارج از کلاس و خارج از مدرسه، از تکرار و یکنواختی جلوگیری کند.

پس، فضای کلاس درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید برانگیزاننده باشد و مجموعه عوامل بتواند دانش آموز را به کاوشگری و تفکر ترغیب کند.»

آموزش را با شرایط بومی و محلی انطباق دهید

* از شما معلمان عزیز انتظار می‌رود که تدریس موضوعات را با شرایط محلی و بومی منطبق کنید. توجه داشته باشید که کتاب و فعالیت‌های آن تنها الگوها و کلیاتی را در اختیار شما قرار می‌دهد. برای مثال در آموزش نکات ایمنی در خانه و مدرسه و محیط زندگی، اگر شما در روستایی زندگی می‌کنید که خطر سقوط در چاه آب یا نزدیک شدن به دکل‌های برق فشار قوی یک عامل تهدیدکننده است شما نباید خود را به آموزش نکاتی که در کتاب گفته شده مقید کنید و لازم است در درجه نخست آنچه را در این زمینه ضروری تر است آموزش دهید و بر آن تأکید کنید. برای مثال در آموزش مقررات و نکات ایمنی عبور و مرور اگر در روستا یا محله‌ای که کنار جاده واقع شده و یا راه‌آهن از بخشی از آن عبور می‌کند زندگی می‌کنید، نخست باید رفتار مناسب و ایمن در همان شرایط را آموزش دهید تا بین درس و نیازهای واقعی دانش آموزان پیوند برقرار کنید.

به تفاوت‌های فردی توجه کنید

* علاوه بر طراحی فعالیت‌های مناسب برای پاسخ‌گویی به نیازهای خاص مناطق، شما معلم عزیز باید پیش‌زمینه‌های تحصیلی و آموزشی و تفاوت‌های فردی دانش آموزان را در نظر بگیرید و آموزش خود را با آن منطبق و هماهنگ سازید.

تنوع فعالیت‌ها در این کتاب حاکی از توجه همین موضوع است. برای مثال ممکن است دانش آموز شما در بیان شفاهی یا نوشتن یک متن کوتاه درباره یک موضوع ضعیف‌تر عمل کند اما در درست کردن یک کارت پستال یا پوستر و نمایش پیام به صورت نقاشی، قوی‌تر باشد. در نتیجه شما باید نقاط قوت را در نظر بگیرید و اجازه دهید دانش آموز، آموخته‌های خود را با روشی که به آن علاقه‌مندتر و مسلط‌تر است، بیان نماید. اگرچه تلاش کنید که دانش آموز بتواند نقاط ضعف خود را نیز برطرف نماید. همان‌طور که در جدول صفحات ۲۲ الی ۲۸ کتاب مشاهده می‌کنید هر یک از فعالیت‌های طراحی شده در این کتاب یکی از هوش‌های چند گانه را تقویت می‌کند.

مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید

* همان‌طور که گفتیم هدف عمده بعضی از فعالیت‌های این کتاب مهارت‌های زندگی و تربیت اجتماعی است و بدون همراهی و همکاری خانواده‌ها این امر به درستی تحقق نمی‌یابد. البته ناگفته نماند که تضاد میان آموزش‌های مدرسه و خانه نیز اثرات نامطلوبی بر دانش آموز به جای می‌گذارد. برای مثال

وقتی همکاری در کارهای خانه یا رعایت نظم و مقررات در خانه، همدلی با اعضای خانواده، پرهیز از رفتارهای نامناسب با برادر و خواهر و احساس مسئولیت نسبت به آنها را آموزش می‌دهید، خانواده‌ها قطعاً از این آموزش حمایت می‌کنند و شما می‌توانید از طریق تشکیل جلسات (حداقل سه جلسه در طی سال) نوشتن پیام برای آنها و سایر روش‌ها، اهداف درس را برای آنها تبیین کنید و از آنها بخواهید در مواردی که ذکر شد دانش‌آموزان را راهنمایی و با آنها همراهی کنند.

شایان ذکر است که مشارکت خانواده‌ها در ارزشیابی دانش‌آموزان نیز نباید نادیده گرفته شود. در سنجش بخشی از اهداف به ویژه اهداف مهارتی و نگرشی از والدین کمک بگیرید. آنها می‌توانند به شما بگویند که تغییرات و آثار مطلوب در دانش‌آموزان ظهور و بروز نموده یا نه؟

به آموزش مهارت‌های مربوط به عکس خوانی، نقشه خوانی و خط زمان توجه کنید.
* همان‌طور که می‌دانید دانش‌آموزان در پایه سوم ابتدایی با مقدمات مربوط به مفاهیم جغرافیایی و تاریخی آشنا می‌شوند تا در سال‌های بعد بتوانند جغرافیا و تاریخ بیاموزند.

– نقشه در آموزش جغرافیا یک عنصر کلیدی است. به‌طور کلی هرآنچه را که بتوانیم بر روی نقشه به نمایش بگذاریم، جغرافیایی است. زیرا جغرافیا با پراکندگی یا نحوه توزیع پدیده‌ها در مکان، سر و کار دارد.

در این پایه دانش‌آموزان با مقدمات نقشه خوانی یعنی تعیین موقعیت راست و چپ و ... جهت‌های جغرافیایی و همچنین درک موقعیت مکان‌ها در فضای واقعی و روی نقشه آشنا می‌شوند. آنها همچنین قادر خواهند بود علاوه بر خواندن نقشه از طریق راهنما، خود به طراحی راهنمایی برای یک نقشه بپردازند. البته باید توجه کنید که ترسیم نقشه کلاس و اتاق خانه و دید عمودی و از بالا در پایه چهارم آموزش داده می‌شود. لذا دانش‌آموزان را وادار به ترسیم این نقشه‌ها نکنید.
دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه‌های اضافی نکنید.

– عکس‌ها نیز نقش مهمی در آموزش مطالعات اجتماعی دارند. مشاهده و بررسی بعضی از عکس‌های کتاب آنقدر اهمیت دارند که با حذف آنها فرایند تدریس مختل می‌شود. برای مثال وقتی از دانش‌آموزان می‌خواهیم با توجه به عکس‌ها و دقت در تک‌تک آنها کارکردهای خانه یا کارکردهای مدرسه و اهمیت آنها را بیان کنند. یا وقتی می‌خواهیم با توجه به تصویر خانه‌ها نوع آب و هوا یا شرایط زندگی یک مکان را حدس بزنند.

اصولاً بهره‌گیری صحیح از عکس نیز یک مهارت موردنظر در این درس است. در مواردی که

عکس‌های کتاب کیفیت لازم را از نظر وضوح و چاپ نداشته باشند شما می‌توانید خودتان در ارتباط با موضوعات مختلف عکس‌هایی تهیه کنید و به کلاس ببرید.

— آشنایی با خط زمان و سیر رویدادها نیز پایه و اساس فهم گذشته و درس تاریخ است و نباید بدون فراهم کردن مقدمات لازم دانش‌آموزان را وارد مباحث تاریخی کنیم. به همین دلیل در این کتاب مفاهیمی چون تغییر در زمان، شواهد و مدارک و خط زمان از طریق فعالیت‌هایی آموزش داده می‌شود. به‌طور کلی برای درک زمان گذشته ما باید بتوانیم رویدادهای مختلف را برحسب نظم زمانی (قدیمی‌ترین به جدیدترین) مرتب کنیم که به آن «نظم کروئولوژیکی» می‌گویند.

یکی از شیوه‌های مفید برای مرتب کردن وقایع برحسب نظم زمانی، استفاده از خط زمان است. خطوط زمان ممکن است نظم رویدادها را در یک روز، یک هفته، یکسال، یک دهه، یک قرن یا ... هزاره نشان دهند.

۱۳-۱- ملاحظات و نکات مربوط به ارزشیابی

ارزشیابی یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش محسوب می‌شود و مانند آینه‌ای می‌تواند پیشرفت دانش‌آموزان و معلمان را در تحقق اهداف برنامه درسی نشان دهد.

□ «ارزشیابی» را فرایند جمع‌آوری اطلاعات از آموخته‌های دانش‌آموزان و قضاوت در مورد حدود آموخته‌ها تعریف کرده‌اند. «سنجش» فرایند جمع‌آوری اطلاعات از دانش‌آموز و مقایسه عملکرد با معیار معین است. در مورد ارزشیابی و سنجش دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. برای آنکه بدانیم دیدگاه برنامه درسی مطالعات اجتماعی درباره ارزشیابی چیست و در ارزشیابی مناسب از این درس چه انتظاراتی وجود دارد، ابتدا اصول و ویژگی‌های مربوط به ارزشیابی مناسب و موردنظر مختصراً بیان می‌شود:

□ ارزشیابی و ثبت و ضبط وضعیت یادگیری دانش‌آموزان تنها برای تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های یاددهی — یادگیری بعدی انجام می‌شود نه کشف و نمایان ساختن نقایص یادگیری دانش‌آموزان برای خودشان و دیگران. ارزشیابی شروع کار تلقی می‌شود و نقطه پایان نیست. در واقع با ارزشیابی می‌خواهیم جریان یادگیری را به سمت رفع کمبودها و نواقص هدایت کنیم و ارزشیابی باید راه جبران را باز کند. ارزشیابی نقطه شروع برای یادگیری‌های بعدی به حساب می‌آید.

□ ارزشیابی باید اطلاعات موثق و معتبری از دانش‌آموزان را در ارتباط با تحقق نتایج یادگیری

فراهم نماید.

- ارزشیابی باید مبتنی بر عدالت اجتماعی باشد و به دانش‌آموزان اجازه دهد با شیوه‌های مختلف نتایج یادگیری را بروز و ظهور دهند. بر همین مبنا در طراحی ارزشیابی‌ها باید سبک‌های یادگیری مختلف و سوابق و زمینه‌های اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی دانش‌آموزان مدنظر قرار گیرد.
- ارزشیابی باید در تناسب کامل با اهداف، رویکرد و دیدگاه حاکم بر برنامه درسی باشد. همان‌طور که گفته شد، اهداف اصلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی، تربیت فردی و اجتماعی و مجهز شدن به مهارت‌های زندگی، کسب مهارت‌های کاوشگری به منظور یادگیری مستمر و مادام‌العمر و تربیت شهروند مطلوب است. با این دیدگاه بدیهی است صرفاً به خاطر سپردن مجموعه‌ای از اطلاعات ارزش چندانی ندارد و آنگاه این دانستنی‌ها مطلوب هستند که پشتوانه‌ای داشته باشند و این پشتوانه همانا عمل و ایمان است. لذا ارزشیابی نباید محدود به اهداف شناختی و دانشی شود.
- ارزشیابی باید با محتوای آموزشی تجارب و فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس هماهنگی و تناسب داشته باشد. به همین دلیل ما حق نداریم چیزی را ارزشیابی کنیم که آن را آموزش نداده‌ایم. برای مثال نمی‌توانیم به دانش‌آموزانی که در بحث کلاسی ضعیف هستند نمره کمی اختصاص بدهیم در حالی که روش مباحثه کردن را به آنها نیاموخته‌ایم.
- در ارزشیابی باید از ابزار و موقعیت‌های متنوع و مناسب برای جنبه‌های گوناگون یادگیری استفاده کرد. محدود کردن آن به استفاده از یک ابزار، کار صحیحی نیست.
- ارزشیابی وسیله‌ای باشد برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیشتر
- دانش‌آموزان و اولیاء باید از محورها، چگونگی و ابزار ارزشیابی درس اطلاع کافی داشته باشند. خلاصه آنکه نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دلهره‌آور، پرسش کردن از جزئیات و مانند آن احساس ناخوشایندی نسبت به درس مطالعات اجتماعی پدید آید. به عبارت دیگر دانش‌آموزان نباید در این درس که به منظور توانمند کردن آنها در زندگی فردی و اجتماعی برنامه‌ریزی شده است، احساس ناتوانی به شکست بکنند. بلکه به عکس انتظار می‌رود که دانش‌آموزان به‌طور سرزنده و پویا در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی شرکت و از آموختن درس‌ها لذت ببرند.
- ارزشیابی مستمر باید بازخورد مناسبی به معلم بدهد تا بتواند فعالیت‌های مناسب‌تری برای دانش‌آموز طراحی کند. ارزشیابی مستمر نباید به رتبه‌بندی و دسته‌بندی دانش‌آموزان بیانجامد و یا معلم از طریق آن دانش‌آموز را به ناتوانی متهم کند، بلکه باید به معلم و دانش‌آموز بفهماند که دانش‌آموز در کجا قرار دارد و برای پیشرفت او در یادگیری، چه تمهیداتی باید اندیشیده شود.
- ارزشیابی مستمر یا سازنده بخشی از فرایند آموزش است که معلم و دانش‌آموز به‌طور مرتب با

آن درگیر هستند.

ارزشیابی مستمر چگونه صورت می‌گیرد؟: ارزشیابی مستمر براساس فعالیت‌هایی که دانش‌آموز در کلاس یا خارج از کلاس در طی یک دوره آموزشی انجام می‌دهد صورت می‌گیرد و هدف آن این است که به معلم بفهماند که نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز چیست و برای مراحل بعدی تدریس، چه کارهایی لازم است و چگونه باید به دانش‌آموز کمک شود تا نقاط ضعف خود را رفع نماید. از آنجایی که فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی انجام می‌دهند، متعدد و گوناگون می‌باشد، لذا ارزشیابی مستمر از این درس نیز محورهای مختلف و همچنین شیوه‌ها و ابزارهای متنوع را می‌طلبد.

به‌طور کلی مراحل عمده ارزشیابی مستمر را می‌توان به شرح زیر در نظر گرفت :

مرحله (۱): اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را به‌خوبی و به‌طور دقیق مدنظر قرار دهید.

مرحله (۲): انواع فعالیت‌های یاددهی - یادگیری را که برای تحقق اهداف و انتظارات طراحی

شده‌اند در نظر بگیرید.

مرحله (۳): شیوه‌ها و ابزار مناسب را برای جمع‌آوری اطلاعات درباره‌ی انجام فعالیت‌ها توسط

دانش‌آموزان طراحی کنید.

مرحله (۴): اطلاعات جمع‌آوری شده را بررسی و جمع‌بندی کنید و برای کمک به دانش‌آموز

در رفع نقایص و مرحله بعدی آموزش تصمیم‌گیری کنید.

توضیح مرحله (۱): برای سهولت کار اهداف و انتظارات یادگیری هر فصل کتاب در این

راهنمای تدریس درج شده است. توجه و اطلاع کافی از ماهیت اهداف و انتظارات موجب می‌شود تا

ارزشیابی با اهداف پیوند برقرار کند و به بیراهه نرود.

توضیح مرحله (۲): به‌طور کلی فعالیت‌های این درس را به چند گروه می‌توان تقسیم کرد.

الف) فعالیت‌های کتاب درسی

□ همفکری، مشارکت، گفتگو و تبادل نظر، بحث، بیان ایده‌ها و اظهار نظر و ...

□ پرس‌وجو و تحقیق، گردآوری اطلاعات، مصاحبه، رسم جدول و نمودار و نقشه ...

□ درست کردن ماکت و مدل، پوستر، روزنامه دیواری، کارت پستال، نوشتن متن و نامه و

گزارش، برپایی نمایشگاه و ...

□ به کار بستن آموخته‌ها در زندگی روزمره و ... (برای مثال مصرف درست منابع، همکاری با

اعضای خانواده، همکاری در مدرسه، ...)

ب) فعالیت‌های کاربرگه‌های پایان کتاب

این فعالیت‌ها نیز انواع فعالیت‌های فوق را شامل می‌شوند.

ج) فعالیت‌هایی که توسط معلم برای داخل یا خارج از کلاس طراحی می‌شود.

«همه این فعالیت‌ها ممکن است به‌طور گروهی یا فردی طراحی شده باشند».

توضیح مرحله (۳): دانستید که فعالیت‌های متنوعی به‌منظور آموزش طراحی می‌شود. لذا

برای ارزشیابی مستمر از این فعالیت‌ها به شیوه‌ها و ابزار گوناگون نیاز داریم.

از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنیم؟

انواع فهرست مشاهدات (سیاهه‌های ارزیابی) که توسط معلم طراحی و تکمیل می‌شود،

برگه‌های خودارزیابی که توسط دانش‌آموزان پر می‌شود، برگه‌های ارزیابی توسط والدین

که توسط خانواده‌ها تکمیل می‌شوند. پرسش‌های کلاسی که توسط معلم طراحی و توسط دانش‌آموزان

پاسخ داده می‌شوند، از عمده‌ترین ابزارها به‌شمار می‌آیند.

اگر به انواع فعالیت‌هایی که در مرحله قبلی توضیح داده شد، توجه کنید، ملاحظه می‌کنید که

برای ارزشیابی مستمر بسیاری از فعالیت‌ها نیاز به «فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی» نیاز داریم.

دقت کنید که هیچ‌الگوی مشخصی برای تنظیم فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی از

فعالیت‌های دانش‌آموزان وجود ندارد و مهم این است که معلم در انجام یک فعالیت معین از حدود

انتظارات خود از دانش‌آموزان، آگاه باشد. معلم از طریق تنظیم فهرست‌ها وادار می‌شود تا به جزئیات

فرایند آموزش دقت کند و اطلاعات حاصل از آن به معلم کمک می‌کند تا گام بعدی را برای تدریس

بهرتر بردارد.^۱

از دیگر ابزارها و شیوه‌های ارزشیابی، ارزیابی شفاهی، برگه‌های خودارزیابی، برگه‌های مربوط

به ارزشیابی از والدین و آزمون‌های عملکردی می‌باشد.

توضیح مرحله (۴): در این مرحله درباره پیشرفت و نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز متناسب با

ملاک‌ها و معیارها و انتظارات، جمع‌بندی و قضاوت می‌شود. این قضاوت به‌صورت کیفی و توصیفی

است. به هر ترتیب ارائه بازخورد مناسب به دانش‌آموز، والدین و معلم به خود مهم‌ترین بخش این

مرحله است.

۱- برای مشاهده انواع چک‌لیست‌ها و اطلاع از نمره طراحی آن رجوع کنید به سایت گروه مطالعات اجتماعی

پوشه کار

«پوشه کار مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموزان است که به معلم و دانش‌آموز کمک می‌کند تا در مورد روند یادگیری قضاوت کنند. معمولاً انتخاب کارهایی که در پوشه قرار می‌گیرد باید با توجه به انعکاس پیشرفت دانش‌آموز باشد. روی نمونه‌های انتخابی، تاریخ و اظهار نظر معلم ثبت شده باشد. موارد مختلفی را می‌توان در پوشه کار گذاشت :

تصاویری از فعالیت‌های عملی دانش‌آموزان که امکان نگهداری آنها در پوشه نیست مثل روزنامه دیواری، نمونه تحقیق دانش‌آموز، کاربرگه‌های فعالیت، نتایج آزمون‌ها یا فهرست‌های مشاهده و بررسی کارها با اظهار نظر معلم نمونه‌های نوشتاری دانش‌آموز مثل مقاله، متن و ... .

شایسته است معلم در پایان هر ماه محتوای پوشه کار هر دانش‌آموز را در حضور خود او بررسی کند و با هم برای بهبود فرایند آموزش تصمیم بگیرند. محتوای این پوشه همچنین باید با والدین بررسی و مشاهده شود. پوشه کار می‌تواند بر علاقه و انگیزه یادگیری آنان تأثیرات منفی داشته باشد.

نمونه پرسش‌های شفاهی

- شما چه کارهایی را از خانواده‌تان یاد گرفته‌اید؟
- شناسنامه چه فایده‌هایی دارد؟
- شما برای آنکه به بازیافت مواد کمک کنید، چه می‌کنید؟
- اگر در خانه بوی گاز احساس کردیم چه کارهایی باید بکنیم؟
- شماره آتش‌نشانی چیست؟
- اگر در شب بخواهیم از کوچه و خیابان عبور کنیم برای آنکه رانندگان اتومبیل‌ها بتوانند ما را ببینند و خدای ناکرده تصادف به وجود نیاید چه باید بکنیم؟

نمونه برگه خودارزشیابی (نگرش‌ها و رفتار)

نام و نام خانوادگی : آریتا یوسفی پور	کلاس :	بله	هنوز نه
☐		☐	من هرگز کسی را مسخره نمی‌کنم. چون همه انسان‌ها آفریده خدا هستند.
☐		☐	من در خانه لباس‌ها و وسایل خودم را مرتب می‌کنم و آنها را در جای خود قرار می‌دهم.
☐		☐	من در کارهای خانه به پدر و مادرم و اعضای خانواده کمک می‌کنم.
☐		☐	وقتی دیگران کاری برای من انجام می‌دهند از آنها تشکر می‌کنم.
☐		☐	من اسراف نمی‌کنم و چیزهایی را که دارم به هدر نمی‌دهم.
☐			.....
☐			.....

شایان ذکر است در پایان کتاب درسی دانش‌آموزان نیز یک نمونه برگه خودارزشیابی درج شده است.

□ در اجرای «خودارزشیابی» به وسیله دانش‌آموزان نگران، عدم صداقت آنها نباشید و به آنها اعتماد کنید و صبور باشید. از آنها بخواهید که صادقانه پاسخ دهند و به آنها اطمینان دهید که خودشان باید روی کاستی‌ها و ضعف‌هایشان قضاوت کنند و پیشنهاد بدهند که برای برطرف کردن آن ضعف چه باید بکنند و شما این آزمون‌ها را برای کمک به آنها طراحی کرده‌اید تا مشکلات خود را تشخیص بدهند.

□ توجه داشته باشید که در نمونه‌هایی مانند نمونه بالا، که بیشتر به نگرش‌های دانش‌آموزان می‌پردازد، معلم در واقع با طراحی عبارات تأکیدی، نگرش‌های مطلوب و موردنظر را نیز به دانش‌آموزان القا می‌کند و چه بسا فرد با تفکر بر روی این عبارات، متوجه کاستی‌های خود شود و سعی در نگرش و رفتار خود بنماید.

* از دیگر ابزارهای مناسب برای ارزشیابی مستمر، ارزشیابی از طریق والدین است. به‌ویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت‌ها در زندگی روزمره، از آنجا که معلم نمی‌تواند در فضای خارج از کلاس و محیط‌های واقعی دانش‌آموز را مشاهده کند و این خانواده است که در تمام لحظات در جریان دقیق رفتار و اعمال بچه‌ها قرار می‌گیرد، ارزشیابی از طریق والدین می‌تواند اطلاعات خوبی برای تصمیم‌گیری‌ها و آغاز تمهیدات مناسب توسط معلم، فراهم نماید.

والدین گرامی

همان طور که مستحضرید فرزند شما از طریق فصل چهارم کتاب مطالعات اجتماعی با موضوع پس انداز، صرفه جویی و پرهیز از اسراف و راهکارهای مصرف بهینه آشنا می شود و انتظار می رود تغییراتی در نگرش ها و رفتار وی به وجود بیاید. درباره این تغییرات قبلاً در جلسه حضوری با شما گفتگو کرده ایم. اکنون خواهشمندیم فرم ارسالی را تکمیل و به مدرسه بازگردانید.

* نمونه برگه ارزشیابی از طریق والدین که توسط معلم طراحی و به والدین داده می شود تا پر کنند.

نام و نام خانوادگی دانش آموز :

توضیح	تاحدی	خیر	بلی	پرسش ها
				– آیا در فرزند شما نسبت به پرهیز از اسراف و هدر دادن مواد و وسایلی که استفاده می کند تغییر نگرش یا تغییری در رفتار به وجود آمده است؟ در چه مواردی؟
				– آیا فرزند شما نسبت به موضوع پس انداز علاقه نشان می دهد و پس انداز می کند؟
				– آیا در هنگام خرید یک کالا بودجه خانواده را در نظر می گیرد؟
				– و.....

آزمون های عملکردی : نظریه های شناختی جدید بر جنبه های فکری و خودنظم دهی فراگیر تأکید می کنند. بنابراین امروزه توجه بیشتر معطوف به این است که چگونه فراگیران دانش را تفسیر می کنند و به کار می گیرند تا مسائل پیچیده را حل کنند. این گونه مهارت ها با آزمون های سنتی مثل آزمون چندگزینه ای، قابل سنجش نیستند.

ارائه یک سخنرانی، ایفای نقش، مصاحبه، تولید یک مدل یا ماکت، رسم نقشه و نمودار، تهیه یک پوستر یا روزنامه دیواری نمونه هایی از تکالیف عملکردی هستند.

تکالیف عملکردی می تواند تکالیفی باشد که در زمان کوتاه یا طولانی قابل انجام است. برای مثال اگر در یک آزمون عملکردی کتبی از دانش آموز بخواهیم اطلاعات داده شده را به صورت نمودار نشان دهد، از آزمون عملکردی کوتاه مدت استفاده کرده ایم. اما اگر بخواهیم در خارج از مدرسه مصاحبه ای انجام دهند و تفاوت خانه های قدیم و جدید را دریابند. این کار به زمان طولانی تری نیاز دارد.

□ در طراحی آزمون‌های عملکردی نیز باید ابتدا اهداف و انتظارات درس را مطالعه کنیم. بخشی از اهداف را می‌توانیم از طریق آزمون‌های کتبی اندازه‌گیری کنیم. اما برای مهارت‌هایی مثل ترسیم یک نمودار یا تولید یک کارت پستال، باید ابزار بخش مناسب عملکردی طراحی کنیم. سپس معیارهایی برای ارزیابی در نظر بگیریم و به عبارت دیگر «فهرست ارزیابی» از آن عملکرد را تهیه کنیم. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که تهیه ملاک‌های یکسان برای همه دانش‌آموزان کار صحیحی نیست و باید تفاوت‌های فردی در نظر گرفته شود. به علاوه نمره دانش‌آموز باید نشانگر مقایسه‌اش با قبل و پیشرفت او باشد.

بعضی از صاحب‌نظران آموزش معتقدند که در ارزشیابی‌های عملکردی باید فرایند انجام کار و تلاش دانش‌آموز به اندازه نتیجه کار او در نظر گرفته شود.

● نمونه آزمون‌های عملکردی کتبی و عملی

۱- فرم را پر کنید.

نام و نام خانوادگی :	نام پدر :
محل تولد :	تاریخ تولد :
محل صدور شناسنامه :	
نشانی : شهر	خیابان .....
پلاک	کوچه .....

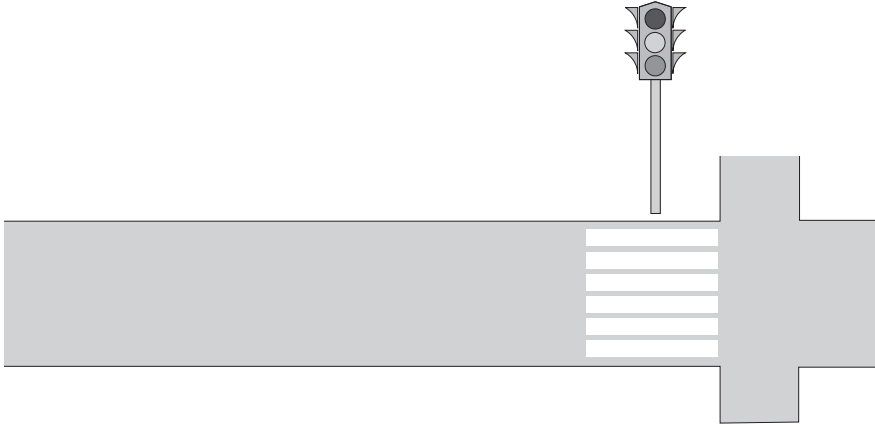
۲- فرم را پر کنید.

نام و نام خانوادگی :

کارهایی که علاقه دارم یاد بگیرم	
کارهایی که خوب می‌توانم انجام بدهم	
کتاب‌های مورد علاقه من	
ورزش‌های مورد علاقه من	

(آزمون عملکردی کتبی)

۳- در حیاط مدرسه با گچ خطوط پهنی را به عنوان خیابان ترسیم و خط کشی کنید.

از یکی از دانش آموزان بخواهید تابلوی چراغ‌ها را که به صورت کاردستی درست کرده‌اید دست بگیرد و سر چهارراه بایستد و هر از گاهی رنگ‌ها را عوض کند یعنی چراغ را قرمز و سبز کند. از دانش آموز بخواهید رفتن صحیح به آن سمت خیابان را به شما نشان دهد. یعنی نگاه کردن به سمت چپ رفتن تا وسط خیابان، نگاه کردن به سمت راست، عبور از روی خط کشی، توجه به چراغ راهنما و ...

(آزمون عملی)

۴- دانش آموزان را به حیاط مدرسه ببرید و از آنها بخواهید با توجه به وضعیت خورشید در آسمان جهت‌های اصلی مشرق و مغرب و شمال و جنوب را نشان دهند.

(آزمون عملی)

۵- نقشه‌ای را ترسیم کنید و به آنها بدهید تا با توجه به راهنمای نقشه، نام مکان‌های موردنظر را روی نقشه بنویسند.

(آزمون عملکردی کتبی)

بخش دوم

راهنمای تدریسی فصول کتاب

من بزرگ‌تر می‌شوم

درس ۱: من به دنیا آمدم
 درس ۲: من بزرگ‌تر شده‌ام
 درس ۳: آیا ما مثل هم هستیم؟

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<p>شناسنامه، مدارک مربوط به رشد بدنی و روانی</p>	<p>مدارک و شواهد تغییر و تحول</p>
<p>رشد و تغییر نیازها، توانایی‌ها، تغییرات بدن، درک حال، گذشته و آینده</p>	<p>زمان، تداوم و تغییر</p>
<p>کاربردهای شناسنامه</p>	<p>حقوق و قوانین</p>
<p>آگاهی از ویژگی‌های خود و مشخصات فردی شناسنامه (ایرانی بودن)</p>	<p>تعلق و هویت</p>
<p>خودباوری و امید به آینده و پیشرفت خود</p>	<p>مسئولیت‌پذیری</p>
<p>احترام به هموعان و دوست داشتن آنها به عنوان مخلوقات خداوند، برهیز از رذائل اخلاقی (تمسخر)</p>	<p>ارزش‌ها و اخلاق</p>
<p>رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌ها (صفحه ۲۲ الی ۲۷ همین کتاب)</p>	<p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر</p>
	<p>مهارت‌های کاوشگری</p>

مضمون فصل و اهمیت آن

در این فصل دانش آموزان با ابعاد مختلف رشد خود، مشخصات شناسنامه‌ای، کاربردهای شناسنامه آشنا می‌شوند و همچنین دربارهٔ استعدادها، توانایی‌ها و علاقه‌مندی‌های خود تأمل می‌کنند. با توجه به آنکه بحث ارتباط با خود یکی از عرصه‌های موردنظر در برنامه درسی ملی است، موضوع شناخت خود و هویت یک موضوع مهم تلقی می‌شود. در این فصل همچنین با آشنایی با فط زمان و قرار دادن وقایع و مدارک و شواهد به ترتیب و به‌طور متوالی روی فط زمان، زمینه‌های آموزش تاریخ شکل می‌گیرد.

من به دنیا آمدم

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- برخی کاربردهای شناسنامه را بیان کنند.
  - فرم مشخصات شناسنامه‌ای خود را به‌طور صحیح پر کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کپی شناسنامه یک دانش‌آموز، شناسنامه معلم

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

– بهترین پیشنهاد برای شروع آموزش، داستان خود معلم با صدای بلند و با ایجاد زیر و بم‌های مناسب در صدای خود، طوری داستان را بخواند که بچه‌ها فضا را مجسم و

احساس کنند نمایش را می بینند. بچه ها کتاب را می بندند و گوش می کنند.
— سپس معلم سؤالاتی درباره داستان می پرسد: چرا پدر حمید گفت زیر گردن بچه را بگیر؟
و شناسنامه چه فایده ای دارد؟ و ...

آموزش دهید

— با پرسش و پاسخ از بچه ها به ویژه کسانی که نوزاد تازه متولد شده در خانه دارند ویژگی های نوزادان مثل عدم توانایی در سخن گفتن، راه رفتن، نشستن، چیزی را با دست گرفتن و ... را خاطر نشان کنید تا بچه ها برای درس بعد هم آماده شوند.

— بهتر است معلم شناسنامه خود را به کلاس ببرد و به بچه ها نشان بدهد و ببندد آن را توضیح دهد برای مثال محل تولد؟ محل صدور؟ شماره شناسنامه و ...؟ هر کدام چیست و به چه معنا است؟
تأکید کنید که روی شناسنامه آرم جمهوری اسلامی ایران وجود دارد و این شناسنامه نشان می دهد که ما ایرانی هستیم و به کشور ایران تعلق داریم.
با این کار معلم خود را در جلسه اول به دانش آموزان معرفی می کند و پیوند و نزدیکی عاطفی بیشتری بین معلم و دانش آموز به وجود می آید.

به پایان ببرید

— بچه ها را راهنمایی کنید تا برای جلسه آینده برگه صفحه (۱) یعنی مشخصات شناسنامه ای خود را با کمک پدر و مادر تکمیل کنند و به کلاس بیاورند.
— از یک یا چند نفر از دانش آموزان بخواهید یک بار از روی داستان بخوانند و کاربردهای شناسنامه را مرور و جمع بندی کنید.

— در جلسه آینده بچه ها باید کپی شناسنامه خود را به مدرسه بیاورند و یک بار در کلاس مشخصات شناسنامه ای خود را با توجه به برگه کپی کنترل کنند. (آوردن اصل شناسنامه به کلاس به صلاح نمی باشد)

محورهای عمده ارزشیابی: متناسب با انتظارات یادگیری دانش آموز باید چند کاربرد شناسنامه را بیان کند. همچنین در صورتی که به دانش آموزان یک فرم خام بدهید باید بتواند فرم مشخصات خود را (به غیر از شماره ملی که حفظ کردن آن به دلیل تعداد ارقام مشکل است) به درستی و از حفظ بنویسد و فرم را تکمیل کند.

ملاحظات تدریس / دانستی‌های معلم

● در هنگام کنترل برگه‌ها با کیبی شناسنامه، محل صدور، محل تولد و فرق این دو را توضیح دهید. به‌ویژه در روستاها محل صدور شناسنامه با محل تولد فرق خواهد داشت زیرا شناسنامه در بخش، صادر و دریافت می‌شود. از بچه‌ها بخواهید برگه‌های خود را با هم مقایسه کنند و دانش‌آموزان مهاجر (کسانی را که در شهر یا روستای دیگری متولد شده‌اند) بشناسند و بی‌ببرند بچه‌ها ممکن است در شهرها یا روستاهای مختلف متولد شده باشند.

● دانش‌آموزان باید بتوانند به‌صورت عددی، روز، ماه و سال تولد خود را بنویسند و بفهمند. برای مثال ۱۳۸۳/۸/۱۵ برای این منظور ماه‌های سال را روی تخته بنویسید و با آنها تمرین کنید که ماه هشتم، ماه دوم، ماه سوم و ... کدام ماه است؟ دانش‌آموزان را ترغیب کنید با مقایسه ماه تولد و سال تولد خود با سایر بچه‌ها، میزان اختلاف سنی‌شان را محاسبه کنند.

دورسی

من بزرگ‌تر شده‌ام

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

– برخی تغییرات بدنی، تغییر نیازها و توانایی‌های خود را با دلیل یا مدرک بیان کنند و آنها را از یکدیگر تمیز دهند.

– مدارک و شواهدی از تغییرات خود پیدا کنند و به کلاس بیاورند و آنها را به‌طور متوالی (ترتیب زمانی) مرتب کنند.

– روی یک خط زمان، تصویرها یا فعالیت‌های خود را برحسب گذشته، حال و آینده قرار دهند.

– آینده خود را مجسم و به نحوی (نقاشی، متن کوتاه و...) بیان کنند.

مواد و وسایل موردنیاز: کتاب درسی، گلدان یا ظرف کشت بذر یا گیاه، تصاویری از مراحل رشد یک گیاه یا حیوان (برای مثال جوجه در تخم) به‌صورت اسلاید یا نقاشی روی مقوا، کاربرگ‌های کتاب، کاربرگ تمرین و فهم خط زمان (کپی و تکثیر توسط معلم)، وسایل و مدارک و شواهد مربوط به

رشد خود که هر دانش آموز به کلاس آورده است.

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

– از یک یا دو هفته قبل از شروع این درس با کمک دانش‌آموزان دانه لوبیا یا ترجیحاً گندم یا ماش را در بشقابی خیس کنید و با قرار دادن پارچه مرطوب بر روی آن در کلاس، گندم‌ها را سبز کنید، از بچه‌ها بخواهید هر دو روز یک بار تغییرات را یادداشت کنند یا مثلاً قد گیاه سبز شده را با خط‌کش اندازه بگیرند. به آنها مراقبت از گیاه یا به عبارت دیگر

نیازهای گیاه مثل آب و نور خورشید را یادآوری کنید. با انجام این فعالیت، دانش‌آموزان برای درک دو مفهوم نیاز و تغییر در این درس آماده می‌شوند.

– یکی دیگر از اقداماتی که از قبل باید برای آن برنامه‌ریزی شود این است که از بچه‌ها بخواهید وسایل و مدارکی از سال‌های کودکی خود جستجو و در کیسه‌ای قرار دهند و به کلاس بیاورند. این مدارک ممکن است دست خط کلاس اول، نقاشی‌های دوره مهدکودک یا پیش‌دبستان، شیشه شیر نوزادی، لباس و وسایل اسباب‌بازی یا عکس‌های آنها در سنین مختلف باشد. جستجو و گردآوری این وسایل آنها را برای درک مفهوم «مدرك» و همچنین «خط زمان» آماده می‌کند.

– از بچه‌ها بخواهید با مراجعه به کارت بهداشت خود (پرس و جو از مربی بهداشت که قبلاً با او صحبت شده است) میزان قد و وزن خود را در هنگام تولد و براساس آخرین اندازه‌گیری یادداشت کنند و به کلاس بیاورند.

آموزش دهید

– با استفاده از رشد گیاهی که دانش‌آموزان پرورش داده‌اند و نمایش اسلاید یا تصاویری بر روی مقوا (مثل مراحل رشد یک جوجه از تخم تا مرغ) و با پرسش و پاسخ از آنها بخواهید هر مرحله را با مرحله قبل مقایسه کنند تا مفهوم تغییر (عوض شدن، تغییر شکل و حالت و خصوصیات) را دریابند. دانش‌آموزان

در پایه دوم با مفهوم رشد در درس علوم آشنا شده‌اند. دوباره پنج خصوصیت موجودات زنده (غذا خوردن، تنفس، تولیدمثل، حرکت و رشد) را مرور کنید و نتیجه بگیرید که انسان هم رشد می‌کند.

— با توجه به فعالیت کاوشگری که درباره تغییرات قد و وزن انجام شده است از آنها بخواهید این ارقام را مقایسه کنند.

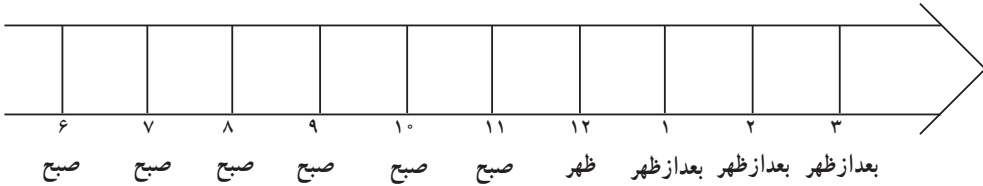
— از دانش‌آموزان بخواهید مدارک و شواهدی را که با خود آورده‌اند روی میز به‌طور متوالی مرتب کنند. مثلاً دست خط کلاس اول قبل از خط کلاس دوم یا شیشه شیر نوزادی قبل از لباس سه‌سالگی و ... از طریق پرسش و پاسخ مفهوم تغییر و اینکه اینها یک مدرک مستند می‌باشد و نشان می‌دهند که شما در گذشته چگونه بوده‌اید و تغییر کرده‌اید را به آنها بفهمانید.

سپس با پرسش و پاسخ تغییر نیازها و درخواست تأمین آنها (مثل نیاز به شیر و گریه کردن برای غذا در نوزادی) و تغییر توانایی‌ها (حرف زدن، انجام کارهای شخصی و خواندن و نوشتن) را به بحث بگذارید. — به منظور توجه دادن دانش‌آموزان به ارج نهادن برای کسانی که کودک را پرورش می‌دهند

بفش دوم : فصل اول

آنها را متوجه زحمات پدر و مادر و خانواده کنید و همچنین بخواهید نام دونفر از کسانی را به آنها خواندن و نوشتن یاد دادند یعنی معلم کلاس اول و یک نفر دیگر را به دلخواه در کار کتاب بنویسند.
 - در این مرحله خط زمان و مفهوم گذشته، حال و آینده را آموزش دهید.
 از برگه زیر کپی بگیرید یا آن را روی یک کاغذ A4 ترسیم و سپس کپی و در کلاس توزیع کنید.

در مرحله بعد روی تخته، به صورت مثال خودتان 3 مقطع زمانی را پر کنید.

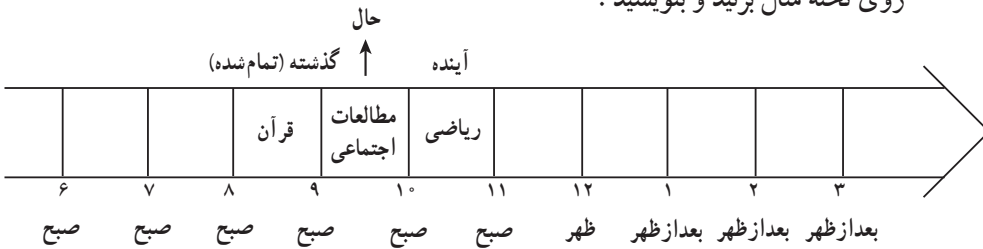
از بچه ها بپرسید هم اکنون یا الان در کدام خانه هستید؟

- ساعت 10-9 چه فعالیتی داریم؟ درس مطالعات اجتماعی

- ساعت قبل چه فعالیتی داشتیم که تمام شده؟ درس قرآن

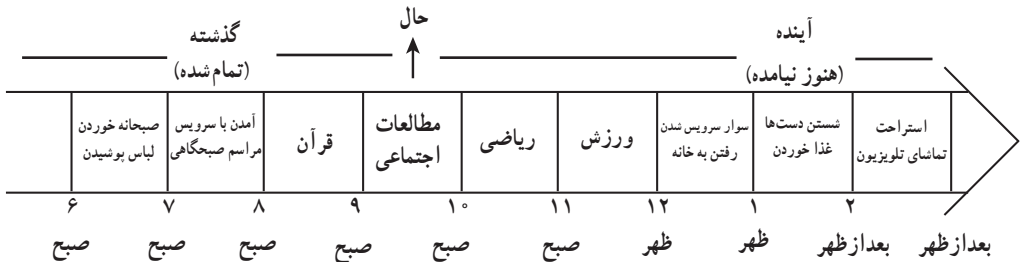
- ساعت بعد چه فعالیتی داریم؟ (هنوز نیامده) درس ریاضی

روی تخته مثال بنویسید و بنویسید :

اکنون از بچه ها بخواهید ابتدا خانه ای را که هم اکنون (حال) در آن هستند مشخص و سپس

خانه های قبل و بعد را پر کنند. بر فعالیت های آنها نظارت و آنها را راهنمایی کنید.

برگه دانش آموزان ممکن است به این شکل تکمیل شود.

– با انجام این فعالیت دانش آموزان برای انجام فعالیت های صفحه ۶ و کاربرگ شماره (۱) آماده می شوند این فعالیت ها را در کلاس انجام دهید. روی کاربرگ شماره (۱) نوشتن یک کار کافی است. برای مثال :

من دیروز با مادرم به بازار رفتم. من امروز ورزش می کنم. من فردا با پدرم به پارک خواهم رفت.
من دیروز درس خواندم. من امروز امتحان املاء دارم. من فردا امتحان ریاضی خواهم داد.

به پایان ببرید

– از دانش آموزان بخواهید کاربرگ شماره ۲ را در منزل کامل کنند، عکس های خود را بچسبانند و آنهایی که می توانند یک نقاشی از آینده خود ترسیم و اگر علاقه ندارند به صورت متن چند جمله ای درباره آینده خود بنویسند. این فعالیت جنبه خلاقیتی دارد.

خط زمان

کار برگه ی شماره ی ۱

در ریاضی - کلاس = یکم - خانم = احمدی

تصویری از خودتان در آینده نقاشی کنید.
یا چند جمله درباره ی آینده خودتان بنویسید.

گذشته

حال

آینده

– محورهای عمده ارزشیابی : متناسب با محورهای ارزشیابی بچه ها باید قادر باشند با دلیل و مدرک تغییرات بدنی، نیازها و توانایی های خود را بیان کنند. همچنین روی خط زمان، فعالیت های خود را برحسب گذشته، حال و آینده جانمایی کنند و مدارک و شواهد مربوط به رشد خود را مرتب نمایند. فعالیت های کلاسی مربوط به خط زمان نیز از محورهای ارزشیابی است.

با انجام این فعالیت بچه‌ها درمی‌یابند که با یکدیگر شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند.
– اکنون بچه‌ها را متوجه ویژگی‌های جسمانی و استعدادها و توانایی‌ها کنید. از آنها بخواهید عکس‌های کتاب را با دقت مشاهده کنند. پیرسید رنگ موی این پسر با دیگری چه تفاوتی دارد؟ رنگ پوست این افراد چه تفاوتی دارد؟ آیا همه این بچه‌ها دوست دارند بازی کنند؟ آیا همه این بچه‌ها از اینکه به آنها محبت کنند خوشحال می‌شوند؟

از یک یا چند نفر از دانش‌آموزان بخواهید از روی متن درس بخوانند. آنها را متوجه این نکته کنید که همه ما مخلوقات خداوند هستیم و خداوند ما را با این شباهت‌ها و تفاوت‌ها آفریده است. با ذکر معنی آیه شریفه ۱۱ سوره حجرات و دیگر آیات لزوم پرهیز از تمسخر را توضیح دهید. سؤال ۲ را که پاسخ واگرا دارد به بحث بگذارید.

– در مرحله بعد بهتر است معلم خودش را به‌طور کامل معرفی کند و علاوه بر ذکر مشخصات شناسنامه‌ای از خانواده خود (تعداد خواهران و برادران، فرزندان و ...) علاقه‌مندی‌های خود، روند تحصیل خود، دوستان خود و نظایر آن برای بچه‌ها تعریف کند. بدین ترتیب هم نحوه معرفی کردن را آموزش دهید و هم از آنجایی که معمولاً دانش‌آموزان علاقه‌مند هستند درباره زندگی خصوصی معلمشان بیشتر بدانند، فضای صمیمیت بیشتری به وجود بیاورید.

به پایان ببرید

– با خلاصه کردن مطالب، نتیجه بگیرید که هر یک از دانش‌آموزان منحصر به فرد هستند. همه ما با یکدیگر شباهت‌ها و تفاوت‌هایی داریم و همه انسان‌ها مخلوق خداوند هستند.
– به دانش‌آموزان بگویید فرض کنید به یک برنامه تلویزیونی دعوت شده‌اید و قرار است جلوی دوربین تلویزیون، خودتان را به همه مردم معرفی کنید. با توجه به مشخصات برگه ۱ و ۲ که کامل کرده‌اید، تمرین کنید و این کار را انجام بدهید.

چند دانش‌آموز داوطلب که آمادگی دارند ممکن است در همان جلسه این کار را به خوبی انجام دهند. سایرین به نوبت در جلسات بعد پس از تمرین این کار را انجام می‌دهند.

محورهای عمده ارزشیابی: بر طبق انتظارات یادگیری، ثبت ویژگی‌های خود در یک فرم، بیان چند مورد شباهت‌ها و تفاوت‌های خود و دیگران، معرفی شفاهی خود در حضور جمع و احترام به هموعان از محورهای ارزشیابی می‌باشد. البته پیشنهاد می‌شود.

آیا ما مثل هم هستیم؟

- انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :
  - علاقه مندی ها و توانایی های خود را در یک فرم خام بنویسند و ثبت کنند.
  - تفاوت ها و شباهت های خود را با همکلاسی هایشان بیابند و بیان کنند.
  - خود را به طور مناسب در حضور جمع معرفی کنند (مشخصات شناسنامه ای، علاقه مندی ها و توانایی ها)
  - به هموعان خود احترام بگذارند و از تمسخر یا رفتارهای نامناسب با دیگران پرهیز کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ های ۱ و ۲

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

– درس را با فعالیت (پاسخ دهید و مقایسه کنید) بر گه (۲) مندرج در صفحه ۷ (اشتباهاً در این صفحه و قبل از درس ۳ چاپ شده که بعداً تصحیح خواهد شد) آغاز کنید :

از دانش آموزان بخواهید روی فرم خام کتاب چند کاری را که بلد هستند و می توانند انجام دهند و چند کار که دوست دارند در آینده یاد بگیرند و علاقه مندی های خود را در جای مناسب بنویسند. دانش آموزان با فکر کردن درباره خود و پرکردن فرم برای درس آماده می شوند.

آموزش دهید

– ابتدا از دانش آموزان داوطلب و سپس سایرین بخواهید که بایستند و مندرجات فرم خود را بخوانند.

– در مرحله بعد از هر گروه (برای مثال دانش آموزانی که پشت یک میز نشسته اند) بخواهید فرم های خود را باهم مقایسه کنند. از هر گروه بپرسید چه شباهت هایی بین شما وجود دارد؟ برای مثال من و دوستم هر دو ورزش فوتبال را دوست داریم، یا من و دوستانم همگی دوست داریم در آینده رانندگی یاد بگیریم و ... و ... سپس سؤال کنید چه تفاوت هایی بین شما وجود دارد؟

فعالیت هایی به کار بندیم

فعالیت ۱ در جریان درس قبل توضیح داده شد.

فعالیت ۲ را با کمک دانش آموزان انجام دهید. از هم بخواهید یک عکس بیاورند و تاریخ تولد دقیقشان را بگویند. روی یک مقوا نمودار را ترسیم کنید. و با کمک آنها عکس ها را بچسبانید. توجه : این نمودار را به دیوار کلاس نصب کنید. نمودار تا پایان سال تحصیلی باید روی دیوار باشد.

نمونه انجام شده در یک مدرسه

ویژگی‌ها و موارد استفاده از این نمودار به شرح زیر است :

– بچه‌ها مفاهیم ریاضی مربوط به نمودار ستونی را بهتر درک و مرور خواهند کرد.
– معلم می‌تواند به کمک بچه‌ها برای روزهای تولد دانش‌آموزان برنامه‌ای تدارک ببینند. برای مثال ۵ دقیقه از وقت کلاس آن روز را به تشویق و تبریک به دانش‌آموزی که روز تولدش است و یا دادن یک هدیه کوچک (برای مثال لوازم‌التحریر) به او اختصاص بدهد. بهتر است در هر یک از این جلسات یکی دو نفر از دانش‌آموزانی نیز که در ماه‌های خرداد، تیر، مرداد، شهریور به دنیا آمده‌اند تشویق شوند.

– آشنایی و الفت بیشتری بین دانش‌آموزان به وجود می‌آید.

– از این نمودار در فعالیت آخرین درس کتاب نیز استفاده می‌شود به طوری که بچه‌ها برای دانش‌آموز یا دانش‌آموزانی که در آن ماه متولد شده‌اند یک کارت تبریک درست کرده و به نشانی منزل او پست می‌کنند.

در این موارد با دادن بازخورد به دانش‌آموز، فرصت‌های مجدد برای انجام بهتر و تصحیح فعالیت‌ها فراهم شود.

- یکی از مهارت‌های مورد تأکید در این درس معرفی خود در حضور جمع می‌باشد که مستلزم روحیه اعتماد به نفس نیز هست. بچه‌ها باید قادر باشند دربارهٔ خود صحبت کنند. به آنها فرصت تمرین و تصحیح فعالیت بدهید. لذا موضوع را در یک جلسه خاتمه ندهید. ممکن است برای پرورش این مهارت در دانش‌آموزان به چند ماه وقت نیاز داشته باشید و به‌ویژه از بچه‌هایی که در این زمینه ضعف دارند بخواهید بیشتر تمرین کنند و در فرصت‌های مناسب وقتی برای معرفی در اختیار آنها بگذارید.
- یکی از نکات تربیتی مهم این درس این است که بچه‌ها از تمسخر و یا با القاب و اسامی زشت یکدیگر را خطاب کردن پرهیز کنند. به‌ویژه در جاهایی که این رفتار مشاهده می‌شود با خانواده نیز گفت‌وگو کنید تا دانش‌آموزان از این رفتار نامطلوب چه در محیط خانه و روابط با خواهر و برادرها و چه در مدرسه با همکلاسی‌ها اجتناب نمایند و به زشتی و گناه بودن آن واقف شوند.

فعالیت‌های بیشتر

از دانش‌آموزانی که علاقه‌مند هستند بخواهید تصویری از خود که در ضمن مهارت‌ها یا علاقه‌مندی‌هایشان را هم نشان می‌دهد نقاشی کنند و به کلاس بیاورند. نقاشی‌ها را با گیره به نخ آویزان کنید و در کلاس در معرض نمایش بگذارید.

خانواده

درس ۴: اعضای خانواده
 درس ۵: خانواده‌ام را دوست دارم
 درس ۶: تغییر در خانواده
 درس ۷: از بزرگ‌ترها قدردانی کنیم.

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
تهیه شجره‌نامه	مدارک و شواهد تغییر و تحول
تغییر در خانواده (ابعاد خانواده، تشکیل خانواده جدید و گسترش خانواده و ...)	زمان، تداوم و تغییر
نیکی به والدین و بزرگ‌ترها	مسئولیت‌ها و تکالیف نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی
اهمیت و کارکردهای خانواده	نظام اجتماعی
تعلق به خانه و خانواده	تعلق و هویت میراث فرهنگی
آموزه‌های دینی مربوط به رفتار در خانواده	فرهنگ و هویت
احترام، مهربانی و قدردانی از بزرگ‌ترهای خانواده	ارزش‌ها و اخلاق
رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌ها (صفحه ۲۷-۲۲ همین کتاب)	مسئولیت‌پذیری
	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر
	مهارت‌های کاوشگری

مضمون فصل و اهمیت آن

در این فصل دانش‌آموزان درباره مفهوم خانواده و روند تبدیل یک خانواده به چند خانواده می‌آموزند و ضمن آشنایی با کارکردهای مختلف و تأمل در آنها و همچنین شجره‌نامه و نسبت‌های خانوادگی، به قدردانی از اعضای خانواده به‌ویژه پدر و مادر و سالمندان ترغیب می‌شوند. باتوجه به جایگاه و نقش مهم خانواده در اجتماع و در دین اسلام و تأکید برنامه درسی ملی بر آن، ضرورت و اهمیت آموزش این فصل نمایان می‌شود.

اعضای خانواده

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

– با توجه به تصاویر، تعداد اعضای خانواده را بشمارند و درباره زندگی در یک خانواده بزرگ یا کوچک اظهار نظر کنند.

– پرسشنامه‌ای را درباره تعداد اعضای خانواده هم‌کلاسی‌هایشان اجرا و تکمیل کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ شماره ۳، تعدادی عکس از گروه‌های دیگر

غیر از خانواده مثلاً افرادی که در صف اتوبوس ایستاده‌اند، کارگران یک کارخانه و ...

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

– قبلاً از بچه‌ها بخواهید که خود و اعضای خانواده‌شان (پدر، مادر، برادر، خواهر و یا سایر

کسانی را که با آنها زندگی می‌کند) را نقاشی کنند و به کلاس بیاورند. (کیفیت نقاشی چندان مهم نیست، بدیهی است بعضی بچه‌ها مهارت بیشتری در این کار دارند، هدف این است که بچه‌ها کسانی را که با آنها زندگی می‌کنند به عنوان اعضای خانواده در نظر بیاورند و تصویری از آنها ارائه دهند. به آنها بگویید سعی کنید اعضا را با مشخصاتشان بکشند. (رنگ‌مو، نوع لباس، عینک و ...)

آموزش دهید

– از دانش‌آموزان بخواهید نقاشی‌های خود را روی میز بگذارند. به آنها بگویید شما عضو یک خانواده هستید. به نقاشی خود نگاه کنید. آیا همه اعضای خانواده را نقاشی کرده‌اید؟ نقاشی‌ها را کنترل کنید. اکنون نام اعضای خانواده را کنار نقاشی هر یک بنویسید و نسبت‌ها را هم ذکر کنید مثلاً برادر (محسن) خواهر (مریم) پدر (اکبر) و ... خودم (شیرین)

– اکنون جمع تعداد اعضای خانواده را بنویسید. خانواده شما چند نفره است؟ برگه خود را با دوستانتان از نظر تعداد اعضا مقایسه کنید. آیا تعداد اعضای خانواده همه بچه‌های کلاس یکسان است؟

– در مرحله بعد از بچه‌ها بخواهید عکس‌های کتاب را مشاهده کنند و پرسش‌های گفت‌وگو کنید صفحه ۱۳ را به بحث بگذارید. هر خانواده چند نفرند؟ به نظر شما چه چیز مشترکی در این عکس‌ها وجود دارد؟ آیا اعضای خانواده یکدیگر را دوست دارند؟

– عکس گروه‌های دیگری غیر از خانواده را به بچه‌ها نشان بدهید برای مثال افرادی که در صف اتوبوس ایستاده‌اند، افرادی که در یک کارگاه خیاطی مشغول دوختن لباس هستند و ... بپرسید آیا این‌ها خانواده هستند؟ چرا؟

– سپس از آنها بخواهید درباره (سایز) اندازه خانواده اظهار نظر کنند که آیا دوست دارند در یک خانواده بجمعیت و بزرگ زندگی کنند یا خانواده کوچک؟ چرا؟

به پایان ببرید

– مباحث مطرح شده در کلاس را جمع‌بندی کنید. همه ما در خانواده زندگی می‌کنیم. اعضای خانواده از یکدیگر مراقبت می‌کنند. تعداد اعضای خانواده‌ها با هم فرق دارد.

– از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۳ را که یک مهارت کاوشگری (پرکردن پرسشنامه) و در عین حال یک مهارت عددی و حسابی نیز است انجام دهند. به آنها آموزش دهید که در هنگام سؤال کردن از افراد باید از آنها مؤدبانه درخواست کنید و اگر مایل بودند به شما پاسخ می‌دهند.

محورهای عمده ارزشیابی: محورهای عمده ارزشیابی این درس همان تکالیف محوله کلاسی شامل معرفی تعداد و اعضای خانواده توسط دانش‌آموز، شرکت و بحث و اظهارنظر و بالاخره انجام و تکمیل صحیح یک پرسشنامه کاوشگری است.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

در این درس و درس‌های بعد ممکن است دانش‌آموزانی که خانواده از هم گسیخته یا مشکلاتی در این زمینه دارند احساس ناراحتی داشته باشند. تصویر پایین صفحه ۱۲ کتاب درسی خانواده‌ای را که در آن پدر فوت کرده است، نشان می‌دهد. این تصویر از آن جهت گذاشته شده که بچه‌هایی که با یکی از والدین زندگی می‌کنند و پدر یا مادر را به هر دلیلی از دست داده‌اند، احساس ناراحتی نکنند و بدانند که در آن شرایط نیز دارای خانواده هستند. در گفت‌وگوهای کلاسی، صحبت درباره خانواده باید کاملاً داوطلبانه باشد. اگر دانش‌آموزی حیثاً وارد مسائلی نظیر طلاق و سایر مسائل خانوادگی شد با ظرافت بحث را تغییر دهید اما دانش‌آموزانی را که مشکلاتی دارند دریابید و در خارج از کلاس به مشکل آنها رسیدگی کنید.

آن آشنا شده‌اند. درس را با فعالیت «عکس خوانی» آغاز کنید. بچه‌ها را ترغیب کنید که جای شخصیت‌های عکس‌ها حرف بزنند (ص ۱۴ و ۱۵) هر تصویر چه خبری را نشان می‌دهد؟ برای مثال: (تصویر محبت) پسر می‌گوید: مادر روزت مبارک، دوستت دارم، مادر: من هم ترا دوست دارم / ممنونم چه گل زیبایی! یا (تصویر مراقبت از یکدیگر) پدر: ببینم پسرم مثل این که تب داری! پسر: بابا حالم خوب نیست و ...

اجازه بدهید بچه‌ها با خلاقیت و ابتکار خود پس از مشاهده عکس‌ها، نقش بازی کنند.

آموزش دهید

پس از بحث و گفت‌وگو دربارهٔ عکس‌ها، کارکردهای خانواده را روی تخته بنویسید و از بچه‌ها بخواهید در هر مورد مثال یا مثال‌هایی بزنند و داوطلبانه دربارهٔ خانوادهٔ خود صحبت کنند یا خاطره‌ای تعریف کنند.

محبت ←

مراقبت از یکدیگر ←

تفریح و سرگرمی ←

یادگیری ←

اگر معلم مایل باشد می‌تواند عکسی از دوران کودکی خود با اعضای خانواده‌اش را به بچه‌ها نشان بدهد یا عکسی از خانوادهٔ فعلی خود به‌ویژه در کنار فرزندان نشان بدهد. پیشنهاد می‌شود معلم نیز از خاطرات خوب خود دربارهٔ یکی از کارکردهای خانواده تعریف کند برای مثال چه کارهایی از پدر یا مادرش یاد گرفته است. یا پدر و مادر در چه سرگرمی‌هایی با او همراهی می‌کردند و ... بیان این خاطرات موجب ایجاد فضای صمیمانه در کلاس می‌شود.

به پایان ببرید

با جمع‌بندی انواع کارکردهای خانواده و اهمیت خانواده و نقشی که در آسایش و تربیت بچه‌ها دارد از آنها پرسید از زحمات پدر و مادر چگونه باید قدردانی کرد و چه کارهایی باید انجام داد؟ به نظر شما چه کارهایی پدر و مادر را ناراحت می‌کند؟ دانش‌آموزان در این باره خوب فکر کنند بعداً پاسخ را در کلاس بیان کنند.

محورهای عمده ارزشیابی : بیان کارکردهای خانواده با مثال، احساس قدردانی و همدلی با خانواده (که توسط خانواده ارزشیابی و به معلم منعکس می‌شود) و مشارکت در فعالیت عکس خوانی سه محور عمده ارزشیابی این درس است.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

در این درس و درس‌های بعد، مشارکت خانواده ضرورت کامل دارد. توجه کنید که ما می‌خواهیم همدلی، محبت، همکاری، قدردانی و احساس مسئولیت در خانواده را در بچه‌ها پرورش دهیم. به همین منظور همان‌طور که در مقدمه کتاب نیز گفته شد باید جلسه‌ای با حضور خانواده‌ها تشکیل دهید و محورهای آموزشی و نکات تربیتی را به آنها اطلاع دهید تا از دوگانگی و تعارض در آموزش جلوگیری شود. در مواردی که احساس می‌کنید با توجه به منطقه زندگی، خانواده‌ها نیاز به آموزش بیشتر برای نحوه تعامل با فرزندان خود دارند از مشاور یا روانشناس تربیتی دعوت کنید تا در این جلسه نکات و ملاحظات لازم را با خانواده‌ها درمیان بگذارد و آنها را راهنمایی کند. توجه کنید که هدف اصلی ما از درس مطالعات اجتماعی اصلاح تربیت و پرداختن به همین ملاحظات می‌باشد.

تغییر در خانواده

تغییر در خانواده

۱- با کلمات پنهان، تعریفی از خانواده بیاورید. چه این تصور را نگاه کنید هر یک از آن چه اعضای را در خانواده نقش می‌بندد.

۲- با نود یک رنگ، اعضای یک خانواده را نام ببرید. اعضای خانواده عبارتند از: پدربزرگ و مادربزرگ، والدین و فرزندان.

۳- دلایل تغییر در خانواده را بنویسید و هر یک را شرح دهید.

۴- تعریفی از خانواده بنویسید. بعضی از اعضای خانواده برای تحصیل یا اشتغال یا کار به غیر از کارخانه می‌روند و بعضی نیز از خانواده دور می‌مانند.

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش آموزان بتوانند :

- مفهوم تغییر در خانواده را دریابند و بتوانند یکی دو مورد تغییرات را بیان کنند.
- تبدیل یک خانواده به چند خانواده (بزرگ شدن فرزندان و ازدواج و بچه‌دار شدن آنها) را بفهمند و بتوانند نسبت‌های فامیلی (نوه، پدربزرگ) (پدر پدر، پدر مادر و ...) را به‌طور صحیح تشخیص دهند و بیان کنند.

- از طریق کاربرگ، شجره‌نامه یا درخت خانوادگی خود را کامل کنند.

- یک دعا درباره اعضای خانواده خود بنویسند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ شماره ۴

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

- به منظور فهم بهتر موضوع بهتر است از هفته قبل دانش‌آموزان را توجیه کنید که کاربرگ شماره ۴ (شجره‌نامه من) را با کمک پدر و مادرشان تکمیل کنند. می‌توانید یک نمونه را درست کنید (شجره‌نامه خودتان) و به آنها نشان دهید. آنها را راهنمایی کنید که در جای مناسب عکس‌ها را بچسبانند و اگر عکس هریک را ندارند نام آنها را بنویسند.
- از طریق یادداشت از خانواده بخواهید که به بچه‌ها در انجام این فعالیت کمک کنند.
- در هنگام شروع درس از آنها بخواهید شجره‌نامه خود را روی میز بگذارند.

آموزش دهید

- با استفاده از شجره‌نامه‌ای که بچه‌ها درست کرده‌اند، نسبت‌ها را بررسی کنید. برای مثال اینکه آنها برای پدر بزرگ و مادر بزرگ خود نوه محسوب می‌شوند. بچه‌ها می‌توانند بارسم دایره‌های دیگر در کنار دایره مربوط به خود اسامی خواهر و برادرها را هم اضافه و شجره‌نامه را تکمیل کنند و نسبت‌ها را بیان کنند.
- با توجه به تصاویر کتاب مراحل تغییر در خانواده (تولد بچه‌ها، ازدواج آنها و تشکیل خانواده‌های دیگر و پیر شدن پدر و مادر) را از طریق پرسش و پاسخ آموزش دهید.
- در حین تدریس از بچه‌ها بخواهید تغییراتی که در این سال‌ها در خانواده آنها به وقوع پیوسته به طور داوطلبانه بیان کنند برای مثال تولد یک بچه، ازدواج برادر یا خواهر، نقل مکان کردن یا قبول شدن یکی از اعضای خانواده در دانشگاه در شهرستانی دیگر بررسی کنید آیا این تغییرات شما را خوشحال کرد؟ احساس شما چه بود؟ ممکن است برخی بچه‌ها تغییرات ناراحت‌کننده‌ای مثل از دست دادن یکی از اعضای خانواده یا بیمار شدن وی و ... را ذکر کنند. اجازه دهید بچه‌ها تغییرات ناراحت‌کننده را هم بیان کنند. سپس آنها را با توجه به موضوع بردباری، مقاومت و برخورد صحیح با مشکلات و ناراحتی‌ها هدایت کنید و با آنها درباره آنچه موجب ناراحتی‌شان شده، همدردی کنید.

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی از مطالب درسی از بچه‌ها بخواهید یک دعا درباره اعضای خانواده‌شان

بنویسند.

توجه کنید، هدف از این فعالیت، ترویج فرهنگ دعا، پناه بردن به خداوند در هنگام مواجهه با مشکلات یا به قصد شکرگزاری از نعمات می‌باشد. به عبارت دیگر می‌خواهیم دانش آموزان آرزوی خود را برای اعضای خانواده در قالب دعا بیان کنند و دعا کردن را یاد بگیرند.

محورهای عمده ارزشیابی: کامل کردن شجره‌نامه و بیان شفاهی نسبت‌ها روی آن به‌طور صحیح، نوشتن یک دعا دربارهٔ خانواده و شرکت در گفت‌وگوی کلاسی و بیان یکی دو نمونه تغییرات خانواده محور اصلی ارزشیابی است.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس

آماده کنید

برای شروع می‌توانید از راهکارهای مختلف

استفاده کنید :

۱- اگر فیلم کوتاه یا بخشی از یک فیلم را که در آن محبت، همدلی یا قدردانی بچه‌ها از یک سالمند خانواده را نشان می‌دهد در اختیار دارید نمایش دهید.

۲- اگر دانش‌آموزانی را می‌شناسید که می‌توانند خوب ایفای نقش کنند، نمایشنامه‌ای ترتیب دهید، سناریوی کوتاهی بنویسید و بچه‌ها را تمرین بدهید تا در نقش یک پدربزرگ یا مادربزرگ و نوه، ایفای نقش کنند.

۳- یکی از روش‌های مؤثر دیگر این است که ابتدا خودتان با صدای بلند و با به‌کارگیری لحن و آهنگ مناسب در صدا داستان «هدیه خدا» را برای بچه‌ها بخوانید. دانش‌آموزان کتاب را می‌بندند و گویش می‌کنند و شما نیز باید به طریقی داستان را بخوانید که آنها بتوانند به خوبی فضای داستان را مجسم کنند.

آموزش دهید

پس از خواندن داستان پرسش‌های بخش گفت‌وگو کنید را درباره داستان، مطرح کنید.

منظور مادربزرگ از این که به نوه‌اش می‌گفت تو دست منی، تو پای منی ... چه بود؟ و ...

– از دانش‌آموزان بخواهید نظرات پسر و دختر را درباره پدربزرگ و مادربزرگ در صفحه ۱۸

بخوانند و خود نیز اظهار کنند.

از آنها بخواهید درباره پدربزرگ و مادربزرگان صحبت و یا خاطره‌ای تعریف کنند.

نکته: توجه کنید که در یک کادر صحبت از مادربزرگی است که خدمتی به فرزند و نوه‌های

خود می‌کند و در کادر دیگر پدربزرگی که بیمار است و نمی‌تواند دیگر خدمتی داشته باشد بلکه نیاز به مراقبت نیز دارد. بچه‌ها نباید توقع داشته باشند که همواره پدربزرگ و مادربزرگ را به عنوان کسانی

که قرار است نیازی از آنها رافع کنند ببینند.

– فعالیت شماره ۲ گفت‌وگو کنید یک موضوع چالش‌برانگیز است. ممکن است هریک از بچه‌ها دلیلی برای بردن یا نبردن مادر بزرگ به سفر بیاورند. اجازه بدهید آنها نظرات خود را بیان کنند و سپس به طور ظریف با استفاده و تکیه بر نظرات دانش‌آموزانی که معتقدند باید مشکلات مادر بزرگ را تحمل کرد و صبور بود، آنها را به این موضوع حساس نمایند که تنها نباید به فکر خود باشند.

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی مطالب درسی از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت شماره (۱) به کار ببندیم را انجام دهند. در جلسه‌ای که با خانواده‌ها گذاشته‌اید و یا طی یک یادداشت از والدین بخواهید اجازه بدهند بچه به ابتکار و سلیقه خود راهی را برای قدردانی از پدر بزرگ و مادر بزرگ انتخاب کند، (خریدن هدیه، رفتن به دیدن او، تهیه کارت یا نقاشی قدردانی و ...) و سپس به او کمک کنند تا این کار را انجام دهد.

محورهای عمده ارزشیابی : محور عمده بروز حساسیت نسبت به قدردانی و رفتار مناسب با سالمندان خانواده و قدردانی عملی از آنها است (ارزشیابی مذکور از طریق والدین صورت می‌گیرد).

همکاری در خانواده

درس ۸: چرا باهم همکاری می‌کنیم؟
درس ۹: مقررات فائده ما

شبکه مفهومی

مفاهیم کلیدی	راهنماها یا حوزه‌های موضوعی
همکاری در امور خانه - رعایت نظم و مقررات	نظام اجتماعی
مقررات خانه، لزوم و اهمیت	
تقسیم وظایف در خانه نقش‌ها	
تعلق به خانه و خانواده	فرهنگ و هویت
علاقه‌مندی به همکاری در امور خانه و کمک کردن به اعضای خانواده	ارزش‌ها و اخلاق
تمایل به رعایت نظم و مقررات خانواده	
حس قدردانی از زحمات اعضای خانواده	
رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌ها (صفحه ۲۷-۲۲ همین کتاب)	مهارت‌های کاوشگری
	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر

مضمون فصل و اهمیت آن

اهمیت دو مقوله همکاری و قانون‌پذیری به عنوان نیازها و همچنین مهارت‌های زندگی اجتماعی بر کسی پوشیده نیست. با این حال نمی‌توان دانش‌آموزان را بدون آنکه این دو مقوله را در محیط زندگی ملموس خود تجربه و به‌کار بیندند، به همکاری و نظم در اجتماع سوق داد. در این فصل دانش‌آموزان با انجام فعالیت‌های عملی، به امر همکاری در فانه ترغیب می‌شوند و همچنین ضرورت و لزوم مقررات در فانه را درک می‌کنند.

چرا با هم همکاری می کنیم؟

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- اردو یا مراسمی در داخل یا خارج مدرسه اجرا و به خوبی با هم تقسیم کار و همکاری کنند.
- لزوم و فایده همکاری را بیان کنند.
- در کارهای خانه با اعضای خانواده خود همکاری کنند.
- جدول مربوط به فعالیت‌های اعضای یک خانواده را بخوانند. جدول مشابه را برای خانواده خود تهیه و تکمیل کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ شماره ۵ و ۶، وسایل و ابزار لازم برای اجرای یک اردو یا مراسم مشابه در داخل یا خارج مدرسه

آموزش دهید

– اکنون که مراسم اردو به پایان رسیده، از هر گروه بخواهید مجدداً وظایف خود را بگویند سپس بررسی کنید این همکاری چه فایده‌ای داشت؟ اگر قرار باشد دوباره اردویی داشته باشیم و یک گروه همه کارها را انجام دهند، چه می‌شود؟ بچه‌ها را هدایت کنید برای درک و لزوم همکاری خود دلیل بیاورند. برای مثال: کارها با سرعت بیشتر و زمان کمتر انجام می‌شود. کارها با همکاری بهتر انجام می‌شود، و خستگی افراد بسیار کمتر می‌شود و از همه مهم‌تر ما دوست نداریم دیگران کار کنند و ما فقط مصرف‌کننده باشیم.

– در مرحله بعد فعالیت عکس‌خوانی را انجام دهید و از آنها بخواهید تصاویر صفحه ۲۵ را توضیح بدهند.

– سپس از دانش‌آموزان بخواهید موارد مشابه در خانواده خود را بیان کنند. برای مثال دانش‌آموزی که در آموختن درس به خواهر یا برادر خود کمک می‌کند. دانش‌آموزی که از فرزند کوچک خانواده نگهداری و مراقبت و با این کار به مادرش کمک می‌کند، دانش‌آموزی که در امور خانه همکاری دارد و ... این بیان کردن خاطرات نوعی ترغیب و تشویق همه دانش‌آموزان به موضوع همکاری در خانه است. دانش‌آموزان را درباره لزوم همکاری در خانه هدایت کنید (با پرسش‌های ۱ و ۲ فعالیت ص ۲۵) دلایل مربوط به لزوم همکاری را دوباره بیان کنند.

– در صفحه ۲۶ کتاب، جدول تقسیم کار ارائه شده است:

توجه کنید مهارت‌های جدول شامل دو مهارت (خواندن جدول) و (برکردن و تکمیل جدول) است. این مهارت‌ها جزء مهارت‌های کاوشگری است. زیرا به‌طور کلی آوردن اطلاعات جمع‌آوری شده در قالب جدول یا نمودار موجب فهم بهتر و وسیع‌تر اطلاعات می‌شود و ما در قالب جدول، اطلاعات را دسته‌بندی می‌کنیم. ابتدا مهارت خواندن جدول را در کلاس تمرین کنید.

با دقت در جدول و علامت‌هایی که در هر ستون زده شده بچه‌ها در می‌یابند که مثلاً مرتب کردن رختخواب کار همه اعضای خانواده است یا برای مثال مونا فقط دو کار و سینا سه وظیفه برعهده دارد. شما می‌توانید برای تقویت مهارت جدول خواندن، جداول دیگری تهیه و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید.

به پایان برید

با جمع‌بندی مطالب مربوط به همکاری دلایلی چون علاقه به دیگران، پرهیز از تنبلی و مصرف‌کننده

بودن، انجام کارها با سرعت و کیفیت بهتر و خستگی کمتر افراد در فرآیند همکاری را مرور کنید. سپس از دانش آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۵ و ۶ کتاب را در خانه کامل کنند و تقسیم کار و همکاری را در خانه خودشان نشان دهند. آنها را راهنمایی کنند در ستون‌های بالای جدول کارهای مهمی را که در خانه‌شان وجود دارد شناسایی کنند و بنویسند. در خانواده‌های مختلف و در مناطق مختلف (مثل شهر و روستا و ...) این کارها ممکن است تناوب داشته باشد.

بهتر است از بچه‌ها بخواهید کاربرگه‌ها را با امضاء (رؤیت والدین) به شما تحویل دهند. حُسن تکمیل این کاربرگه‌ها توسط بچه‌ها این است که بهتر به میزان همکاری و یا عدم همکاری خود پی می‌برند و درصدد اصلاح رفتار برمی‌آیند و بهتر متوجه مسئولیت‌های خود می‌شوند.

محورهای عمده ارزشیابی : محورهای عمده ارزشیابی این درس خواندن جدول و تکمیل جدول مربوط به فعالیت‌های همکاری است. همچنین همکاری به صورت واقعی در محیط خانه و خانواده از محورهای ارزشیابی است که البته این بخش توسط والدین ارزشیابی و نتیجه به معلم داده می‌شود.

مقررات خانه ما

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- برخی مقررات خانواده خود را بیان کنند.
- لزوم و فایده رعایت مقررات را در خانه بیان کنند.
- به‌طور واقعی در محیط خانه و خانواده مقررات را رعایت کنند و نظم‌پذیر باشند.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

- برای آماده کردن دانش‌آموزان می‌توانید از راهکارهای مختلفی استفاده کنید :
- ۱- نمایشنامه‌ای بنویسید و از دانش‌آموزان داوطلب بخواهید با ایفای نقش موضوعات مربوط

به رعایت یا عدم رعایت مقررات در خانه و پیامدهای موضوع را نمایش دهند و سپس از بچه‌ها بخواهید رفتارها و گفتارهای بازیگران را نقد کنند.

۲- معلم مقررات خانه خود را در زمانی که کودک بوده برای بچه‌ها تعریف و خاطره‌ای پندآموز از موضوع رعایت یا عدم رعایت مقررات در خانواده بیان کند.

۳- از جلسه قبل بخواهید دانش‌آموزان در مقررات خانه خود (بایدها و نبایدها) دقت کنند و چند مورد از مقررات مهم را یادداشت کنند و به کلاس بیاورند به آنها بگویید می‌توانند از پدر و مادر کمک بگیرند.

آموزش دهید

- از دانش‌آموزان بخواهید مقررات خانه خود را که یادداشت کرده‌اند در کلاس بخوانند.
- از یکی از دانش‌آموزان بخواهید مطالبی را که از زبان یک پسر دانش‌آموز در کتاب درج شده با صدای بلند بخواند. دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کنید. از آنها بخواهید درباره مقررات خانه خود همفکری و نکات مشترک را پیدا کنند. نکات مشترک را جمع‌بندی و بیان کنید.

- در مرحله بعد لزوم رعایت مقررات را با استفاده از پرسش‌های صفحه ۲۷ به بحث و گفت‌وگو بگذارید. دانش‌آموزان را هدایت کنید که مقررات خانه به چند منظور لازم هستند. احترام به دیگران، جلوگیری از کثیف شدن خانه و بی‌نظمی، ایمنی و ...

توجه کنید که بخش عمده آموزش باید صرف این شود که دانش‌آموزان بفهمند چرا باید مقررات وجود داشته باشد و به عبارت دیگر به ضرورت موضوع بی‌برند. در این مورد مثال‌های متعدد ذکر کنید و از دانش‌آموزان بخواهید پیامدهای رعایت نکردن هریک از مقررات را بیان کنند.

به پایان ببرید

مطالب درس را جمع‌بندی کنید و بگویید مقررات به ما می‌گوید چه کارهایی را باید انجام دهیم یا انجام ندهیم. به عبارت دیگر مقررات همان بایدها و نبایدها است که به منظور حفظ نظم، رعایت حال کسانی که با آنها زندگی می‌کنیم، همان ایمنی و پاکیزگی رعایت می‌کنیم.

از بچه‌ها بخواهید فکر کنند و مقررات جدیدی برای خانه خود پیشنهاد و به سایر مقررات اضافه کنند. این فعالیت یک خلاقیت است و دانش‌آموز باید مقرراتی پیشنهاد کند که معقول و منطقی بوده و حقوق همه در آن در نظر گرفته شده باشد.

محورهای عمده ارزشیابی: بیان برخی مقررات خانه و علت لزوم آنها توسط دانش‌آموزان و

همچنین رعایت مقررات و نظم در خانه به طور واقعی از محورهای عمده ارزشیابی این درس است که محور دوم توسط والدین ارزشیابی و نتیجه به معلم ارائه می شود.

ملاحظات تدریس / دانستنی های معلم

در آموزش این فصل هدف اصلی، اصلاح و بهبود رفتار بچه ها در زمینه همکاری و رعایت مقررات و نظم در خانه و به عبارتی دیگر زندگی واقعی است. برای این منظور باید هماهنگی تربیتی بین آموزش های مدرسه و خانه به وجود بیاید. برای مثال اگر در خانواده کودک سایر اعضا نسبت به رعایت مقررات یا همکاری بی تفاوت باشند تعارضاتی برای دانش آموز پدید می آید لذا تأکید می شود به منظور هماهنگی در جلسه ای که با خانواده ها گذاشته می شود اهم نکات تربیتی و انتظارات از والدین مطرح شود.

● در آموزش موضوع همکاری و مقررات مهم ترین بخش فهم ضرورت ها و لزوم آنهاست. لذا مطمئن شوید که تکرار طوطی وار صورت نگیرد و دانش آموزان به خوبی و به طور عمیق به علل و پیامدها پی ببرند تا در نگرش آنها تغییری به وجود آید.

فعالیت های به کار ببندیم

فعالیت های ۱ و ۲ در جریان توضیح درس ها مطرح شدند.

فعالیت ۳ درست کردن یک کارت قدردانی از اعضای خانواده است. این فعالیت چند جنبه دارد: اولاً یک خلاقیت است و دانش آموز را به تفکر یا انجام نقاشی، کاردستی و امثالهم وامی دارد. دوماً موجب می شود دانش آموز در مورد کارهایی که اعضای خانواده برای او انجام می دهند و به محبت های آنها دقت و تأمل بیشتر داشته باشد. سوم این که بر یک مهارت زندگی یعنی قدردان بودن و ابراز این قدردانی تأکید دارد.

فعالیت‌های بیشتر

– موقعیتی را برای دانش‌آموزان شرح دهید که در آن دو نفر از اعضای خانواده مثلاً دو برادر درباره استفاده از یک اسباب‌بازی یا بازی با رایانه در منزل با هم جروب‌بحث می‌کنند، سپس از دانش‌آموزان بخواهید مقرراتی برای جلوگیری از این منازعه‌ها وضع کنند و درباره این مقررات توضیح دهند.

نیازهای خانواده

درس ۱۰: نیازهای خانواده چگونه تأمین می‌شود؟

درس ۱۱: منابع

درس ۱۲: درست مصرف کنیم

درس ۱۳: بازیافت

مفاهیم کلیدی	راهنم‌ها یا حوزه‌های موضوعی
<p>لزوم انواع مشاغل، مشاغل خدماتی و تولیدی</p> <p>بازیافت</p> <p>چیستی منابع، انواع منابع، مفهوم کالا، درآمد شغل، مصرف</p>	<p>منابع و فعالیت‌های اقتصادی</p> <p>– کار و کارآفرینی</p> <p>– بهره‌وری</p> <p>– منابع و نظام‌های اقتصادی</p>
<p>نقش محیط طبیعی در تأمین نیازهای ما رابطه منابع با کالاهای مورد استفاده</p>	<p>فضا و مکان</p> <p>رابطه انسان و محیط</p>
<p>صرفه‌جویی – برهیز از اسراف، حفاظت از منابع قناعت (قدردانی از نعمات خداوندی) شهرداری</p>	<p>نظام اجتماعی</p> <p>مسئولیت‌ها و تکالیف</p> <p>نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی</p>
<p>آموزه‌های دینی در زمینه «مصرف»</p>	<p>فرهنگ و هویت</p> <p>میراث فرهنگی</p>
<p>حس قدردانی از نعمات خداوند</p> <p>علاقه‌مندی به صرفه‌جویی و قناعت در وسایل زندگی و برهیز از اسراف</p> <p>تمایل به حفاظت از منابع و تلقی آنها به عنوان نعمت خداوند</p>	<p>ارزش‌ها و اخلاق</p> <p>مسئولیت‌پذیری</p>
<p>رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌ها (صفحه ۲۷-۲۲ همین کتاب)</p>	<p>مهارت‌های کاوشگری</p> <p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت مشارکت، واکنش شخصی و اظهارنظر</p>

مضمون فصل و اهمیت آن

مهارت‌های اقتصادی و سواد مالی یکی از مقوله‌های مهم تربیت اجتماعی است که تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است. دانش‌آموزان در این فصل با مفاهیمی چون منابع، مشاغل تولیدی و خدماتی، درآمد، پس‌انداز و ... آشنا می‌شوند. همچنین با توجه به لزوم فرهنگ‌سازی برای تغییر در سبک زندگی و پرهیز از مصرف‌گرایی با تأکید بر آموزه‌های دینی، اهمیت آموزش این فصل نمایان می‌شود.

نیازهای خانواده چگونه تأمین می شود؟

مردم مثل خانم کیهان خانم، به این تصویر نگاه کنید. شکل این افراد چیست؟ آن‌ها درآمد خود را از چه راهی به دست می‌آورند؟

کتابکاران در این شکل‌ها را از تصویر جدا کنید.

همان‌طور که می‌بینید، بعضی افراد کارگر را تولید می‌کنند، بعضی دیگر کارگر تولید نمی‌کنند، بلکه فقط خدمات به دیگران انجام می‌دهند.

از هر فرد باید شکل‌های مختلفی داشته باشد. اگر همه یک شکل داشته باشند، به راحتی می‌تواند از همه به شکل‌های با هم تفاوت داشته باشد. هرگاه از کارکنان بسیاری ۱ و ۲ را بر کلاس و اگر کسی اشتباهی ۳ را در جدول انجام دهد.

تأمین نیازهای خانواده به چهار روش است: ویدئو، زبانی، نیازهای خود، نیاز خود را از خانواده می‌تواند.

می‌تواند:

- در این تصویر، بعضی از اشیاء را ببیند.
- با می‌تواند استفاده از اشیاء را کند.
- تأمین می‌شود از آن‌ها استفاده می‌کنند، نام می‌دهد.

بعضی مردم در این تصویر نیازهای خود را تأمین می‌کنند.

فرد از راه کار کردن، پول به دست می‌آورد.

با این پول درآمد می‌تواند:

- تأمین می‌شود از نیازهای خود و نیازهای دیگران را می‌تواند می‌کند، مثل همه در خانه کار می‌کند.
- در بعضی خانواده‌ها در این تصویر از کار در خانه شکل دیگری هستند و از این راه به درآمد تأمین می‌کنند. برای مثال در تصویر، در کارخانه، مدرسه یا بازارهای کار می‌کنند و به دست می‌آورند.
- با این پول می‌توانند به دیگران خدماتی را تأمین می‌کنند.

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- مفاهیم نیاز، کالا، درآمد و شغل و رابطه آنها را درک و بیان کنند.
- مشاغل تولیدی و خدماتی را بشناسند و آنها را از هم تفکیک کنند.
- درباره مشاغل مورد علاقه خود اظهار نظر کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کاغذ برای انجام فعالیت، کتاب درسی، کاربرگ‌های ۷ و ۸ و ۹

(بازدید علمی یا دعوت از مشاغل به کلاس)

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

– از دانش‌آموزان بخواهید روی یک کاغذ هر چیزی را که به آن نیاز دارند و از صبح تا شب یا در طول هفته مصرف و استفاده می‌کنند، بنویسند. (برای مثال : دفتر، خودکار، پنیر، شیر، بلوز، شلوار، نان، مدادتراش، کتاب و ...). به آنها بگویید وسایل و ابزاری که در خانه برای نیازهای آنها به کار گرفته می‌شود را هم به حساب بیاورند مانند اجاق گاز و قابلمه برای پختن غذا، اتو برای اتوکردن لباس و ... پس از این به آنها بگویید موارد شبیه به هم را دسته‌بندی کرده و در یک جدول قرار بدهند.

پوشاک	لوازم التحریر	خوراک	وسایل خانگی

آموزش دهید

– از دانش‌آموزان بپرسید کدامیک از موارد جدول را می‌توانند حذف کنند یعنی نداشته باشند و مشکلی پیش نمی‌آید؟ و کدام را به هیچ وجه نمی‌توان حذف کرد؟ (مفهوم نیاز)

– بپرسید مواردی را که در جدول دسته‌بندی کرده‌اند از کجا تهیه می‌کنند؟ و آنها پاسخ می‌دهند از بازار و مغازه و فروشگاه خریداری می‌شود.

به آنها بگویید : این موارد «کالا» هستند یعنی باید آنها را از فروشگاه‌ها خرید و برای استفاده از آنها پول پرداخت کرد. (مفهوم کالا)

– سپس بپرسید چه کسانی برای شما این کالاها را تهیه می‌کنند و به عبارت دیگر می‌خرند؟ بله، خانواده پولی برای این کالا می‌پردازد. خانواده این پول را از کجا می‌آورد؟ از طریق کار کردن. (مفهوم درآمد و شغل)

– اگر دانش‌آموزی داوطلب بود از او بخواهید درباره شغل پدر یا مادرش صحبت کند. بپرسید در کدام خانواده‌ها مادر نیز شاغل است؟ و در تأمین نیازهای خانواده نقش دارد؟ (پرسیدن شغل پدر همه دانش‌آموزان به دلیل این که موضوع خصوصی تلقی می‌شود و ممکن است برخی از آنها تمایل نداشته باشند در این باره صحبت کنند، صحیح نیست)

– در مرحله بعد از دانش‌آموزان بخواهید همه مشاغلی را که به نحوی در تأمین نیازهایشان

نقش دارند به روش بارش مغزی بیان کنند. همهٔ مشاغل را روی تخته بنویسید. سپس به آن‌ها بگویید می‌توانیم این مشاغل را به دو گروه تقسیم‌بندی کنند. برخی از این فعالیت‌ها تولیدی هستند یعنی «کالایی» را تولید و عرضه می‌کنند و ما آن کالا را می‌خریم.

(در مرحلهٔ قبل دانش‌آموزان با مفهوم کالا آشنا شده‌اند) برای مثال بستنی، مداد، شیر، دفتر، بلوز و ... و ... کالاهایی هستند که توسط تولیدکنندگان، تولید شده و در بازار به فروش می‌رسند. اما گاهی شما کالایی را نمی‌خرید بلکه خدمتی دریافت می‌کنید. برای مثال وقتی به سلمانی می‌روید. سلمانی کالایی به شما نمی‌فروشد برای شما کاری انجام می‌دهد. یا اگر خدای ناکرده جایی آتش بگیرد، آتش‌نشان‌ها آتش را خاموش می‌کنند یا وقتی شما بیمار هستید و به نزد پزشک می‌روید، پزشک به شما خدمتی ارائه و شما را درمان می‌کند.

– از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگهٔ شمارهٔ ۷ و ۸ را در کلاس کامل کنند.

● کاربرگهٔ شمارهٔ ۷: توجه کنید که در اینجا مشاغل فقط از جنبهٔ اقتصادی موردتوجه قرار نگرفته‌اند بلکه در توضیح هر یک تأکید بر این است که هر شغلی یکی از نیازهای ما را برآورده و همهٔ مشاغل به دیگران خدمت می‌کنند و بنابراین مورد احترام بوده و ارزشمند هستند. به همین دلیل در پایان کاربرگه سؤال شده وقتی شما بزرگ شدید می‌خواهید چه نیازی از دیگران را برآورده کنید؟ در واقع هدف این است که نگرستن به مشاغل تنها از بعد اقتصادی و درآمد نباشد.

● در کاربرگهٔ شمارهٔ ۸ معلم، رفتگر، آتش‌نشانی، سپس راهنمایی و راننده، تاکسی، مشاغل خدماتی و خیاط و نانوا و نجار که کالایی تهیه و به دست مشتری می‌دهند مشاغل تولیدی هستند.

– بحث را پیرامون نیاز به همهٔ مشاغل و ارزشمند بودن همهٔ مشاغل هدایت کنید. از بچه‌ها بخواهید دربارهٔ شغل‌های موردعلاقه‌شان اظهارنظر کنند.

به پایان ببرید

با خلاصه کردن درس مفاهیمی چون نیاز، کالا، درآمد و رابطهٔ آنها با شغل را مرور و تعریفی از مشاغل تولیدی و مشاغل خدماتی ارائه کنید.

از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت کاربرگهٔ شمارهٔ ۹ (انجام مصاحبه) را به عنوان تکلیف منزل انجام دهند. مصاحبه یکی از مهارت‌های کاوشگری است. اصول صحیح مصاحبه کردن را آموزش دهید (شناسایی افراد مناسب، برخورد مؤدبانه، توضیح دربارهٔ موضوع مصاحبه و ...) و از آنها بخواهید با یک یا دو نفر از افراد فامیل دربارهٔ شغل‌شان مصاحبه کنند. در جلسه بعد کاربرگه‌ها را کنترل و از دانش‌آموزان بخواهید نتیجه را در کلاس بخوانند.

محورهای عمده ارزشیابی : بیان مفاهیم و روابط مربوط به نیاز، کالا، درآمد و شغل به صورت شفاهی، انجام فعالیت‌های کلاسی و بحث و گفت‌وگو پیرامون مشاغل و اظهارنظر درباره شغل‌های موردعلاقه و انجام کاربرگه های ۷ و ۸ و ۹ محورهای عمده ارزشیابی است.

ملاحظات تدریس / دانستی‌های معلم

- برای آموزش بهتر این درس دو فعالیت دیگر پیشنهاد می شود :
(الف) از پدر یا مادر یکی از دانش‌آموزان یا افراد خارج از مدرسه دعوت کنید به کلاس بیاید و درباره شغل خود برای بچه‌ها توضیح دهد.
مهارت‌ها و دانش‌های لازم برای کسب این شغل، محل کار و چگونگی انجام آن و میزان درآمد ماهانه می‌تواند از محورهای عمده این توضیح باشد.
(ب) دانش‌آموزان را به بازدید از مرکزی در نزدیکی مدرسه مانند کارگاه‌های تولید لباس و مبلمان یا فروشگاه زنجیره‌ای یا اداره پست و نظایر آن ببرید و شغل یا مشاغلی را که در آن مرکز وجود دارد به آنها معرفی کنید.
- در بحث مربوط به مشاغل توجه دانش‌آموزان را به این نکته جلب کنید که هر شغلی خدمتی به دیگران انجام می‌دهد و نیازی را برطرف می‌کند. لذا همه شغل‌ها قابل احترام و ارزشمندند. به منظور پرورش روحیه کارآفرینی، دانش‌آموزان را از ارائه پاسخ‌های کلیشه‌ای و تلقینی درباره شغل خود در آینده (دکتر و مهندس و خلبان) به سمت تفکر درباره انواع گوناگون مشاغل هدایت کنید. همچنین ممکن است بعضی از دانش‌آموزان کسب درآمد را در تابستان به همراه خانواده‌شان تجربه کرده باشند یا به ازای خدماتی به اعضای فامیل یا خانواده پولی دریافت کرده باشند. اجازه دهید بچه‌ها خاطرات خود را در این زمینه تعریف کنند.
- به‌طور کلی مشاغل را می‌توان در سه گروه کشاورزی، صنعت و خدمات طبقه‌بندی کرد. بخش کشاورزی کلیه فعالیت‌هایی نظیر زراعت، دامپروری، پرورش زنبور عسل، ماهیگیری و ... را شامل می‌شود. صنعت عبارت است از تغییر و تبدیل مواد اولیه در کارگاه یا کارخانه به کالای قابل عرضه و بخش خدمات، کالایی تولید نمی‌کند بلکه فقط خدمتی ارائه می‌دهد.

منابع

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- انواع منابع را نام ببرند.
- برای هر یک از انواع منابع و وسایل و کالاهایی که از آنها به دست می آید مثال بزنند و توضیح دهند.
- روی تصاویر یا در محیط واقعی زندگی، منابعی را که در تأمین نیازهای آنها مورد استفاده قرار می گیرد شناسایی و بیان کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : تصاویری که مواد و کالاهای مختلف و همچنین منابع مورد استفاده از آنها را نشان بدهد (این تصاویر را می توانید از مجلات و روزنامه های مصور جدا کرده و برید و روی مقوا بچسبانید، در صورتی که می توانید در کلاس از لپ تاپ و پرده اسلاید استفاده کنید، تصاویر را از اینترنت جستجو و ذخیره کنید. استفاده از پوسترهایی نیز که فرآیند تولید برخی

محصولات مثل نان یا لبنیات را از راه کشاورزی و دامپروری نشان می‌دهد توصیه می‌شود) کتاب درسی، کاربرگ‌های ۱۰ و ۱۱

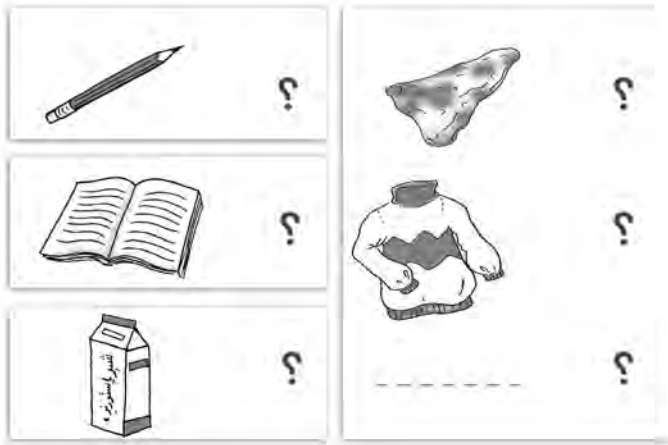
پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

– دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کنید و بخواهید هر گروه تعدادی مواد و وسایلی که در آن روز مصرف کرده و می‌کنند روی کاغذ بنویسد. برای مثال نان، شیر، چای، لباس، کفش، کتاب، دفتر، خودکار سپس فکر کنند هر یک از آنها از چه موادی تهیه شده و نهایتاً به کدام منبع اولیه برخورد می‌کنند.

– ممکن است خودتان روی چند برگ کاغذ تعدادی تصاویر بچسبانید جلوی هر تصویر علامت سؤال بگذارید. به هر گروه یک برگ از تصاویر را بدهید و از آنها بخواهید درباره اینکه این وسایل از چه چیزی تهیه می‌شوند همفکری کنند. ابتدا خودتان یک مثال بزنید و آنها مطابق با مثال شما سایر تصاویر نام و منبع را بیان کنند.

آموزش دهید

– بگذارید هر گروه نتایجی را که به آن رسیده، بیان کند. برای مثال یک گروه ممکن است بگوید مداد از چوب ساخته شده، چوب هم از درختان به دست می‌آید. گروه دیگر بگوید، شیر را از گاو دوشیده‌اند، گاو هم با خوردن علف و آب به ما شیر می‌دهد و ... دانش‌آموزان را هدایت کنید با توجه به مراحل قبل تر سرانجام به منابع آب و خاک اشاره کنند. به عبارت دیگر در ابتدا منبع آب و خاک را که برای بچه‌ها ملموس تر است مطرح کنید.

با توجه به محدودیت صفحات کتاب درسی استفاده از تصاویر بزرگ‌تر به صورت پوستر یا نمایش روی پرده اسلاید کمک بیشتری به فهم موضوع می‌کند.

– از هر یک از گروه‌ها بخواهید یکی از کادرهای کتاب درسی را انتخاب و به ترتیب مراحل را

توضیح دهند.

کادر اول مربوط به غذا است. لبنیات و گوشت بخشی از غذای ما را تشکیل می‌دهد. این بخش از راه دامپروری به دست می‌آید. دام‌ها برای ادامه زندگی و رشد به آب و خاک و مرتع (علفزار) نیاز دارند. غلات (گندم، جو، برنج و ... حبوبات و سبزیجات بخش دیگری از غذای ما را تشکیل می‌دهد که از طریق کشاورزی به دست می‌آید. داستان تولید نان یا برنج را با توجه به تصاویر تعریف کنید. (داستان پلو در آخر این بخش ضمیمه شده است) داستان را با توجه به تصاویر کتاب بخوانید.

مورد بعد پوشاک است. پوشاک ما از نخ درست شده است. نخ ممکن است طبیعی یا مصنوعی باشد. نخ طبیعی از گیاه پنبه یا پشم گوسفند به دست می‌آید. پس در این جا نیز جانوران و آب و خاک مورد استفاده آنها منبع هستند. نخ مصنوعی نیز از مواد نفتی تشکیل شده است و نفت نیز یک منبع

مهم زیرزمینی محسوب می شود.

در مرحله بعد وسایل چوبی و کاغذ و دستمال کاغذی و همچنین وسایل فلزی را مطرح کنید که منبع اصلی آنها جنگل ها (گیاهان) و معادن هستند.

وسایلی را که با توجه گسترش صنعت پتروشیمی در اختیار بشر امروز قرار می گیرد مانند انواع شوینده ها، لاستیک، پلاستیک و ظروف یکبار مصرف، نخ مصنوعی، رایانه و ... را با توجه به منبع مهم نفت برای بچه ها توضیح دهید.

به پایان ببرید

به منظور مرور از تعدادی از دانش آموزان بخواهید از روی تصاویر کتاب مراحل تولید وسایل مختلف را از منبع توضیح دهند؛ سپس نتیجه گیری کنید به خاک، آب، گیاهان و جانوران، نفت و فلزات منابع طبیعی می گویند و ما غذا، لباس و وسایل زندگی خود را از منابع به دست می آوریم. این تعریف را روی تخته بنویسید.

به منظور تعمیق بیشتر یادگیری این درس از دانش آموزان بخواهید کاربرگه های شماره ۱۰ و ۱۱ را در کلاس انجام دهند. در کاربرگه شماره ۱۰ دانش آموزان نام منبع را از داخل پراتز انتخاب و در جلوی تصویر می نویسند. در کاربرگه شماره ۱۱ انتظار می رود دانش آموزان به جز دو مثال مداد و شلوار، پنج مثال دیگر بزنند.

پاسخ های احتمالی می تواند به شرح زیر باشد :

نیمکت ← چوب درختان، (گیاهان) آب و خاک   توپ پلاستیکی ← نفت

پودر لباسشویی ← نفت   دوچرخه ← فلزات، نفت

دستمال کاغذی ← چوب درختان (گیاهان) در و پنجره ← چوب درختان

میوه، برنج، نان ← گیاهان، آب و خاک   قوطی کنسرو رب گوجه ← فلزات (معادن)

کیسه نایلون ← نفت   بطری آب یا نوشابه ← پلاستیک (مواد نفتی)

فرش دستباف ← نخ پشم، ابریشم   بیسکویت ← آرد گندم (آب و خاک)

(گیاهان، جانوران)

فرش ماشینی ← نخ مصنوعی، نفت

محورهای عمده ارزشیابی: بیان شفاهی انواع منابع و مثال زدنی درباره وسایل، کالاها و موادی که از این منابع به دست می آید و همچنین مراحل تهیه آنها روی تصاویر، شرکت در فعالیت های کلاسی و انجام صحیح کاربرگه شماره ۱۰ و ۱۱ و موارد مشابه از محورهای عمده ارزشیابی این درس است.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

یک روز وقتی علی داشت قاشق پلو را در دهانش می‌گذاشت به آن نگاه کرد و فکر کرد برنج از کجا می‌آید. از خواهرش پروانه پرسید، او هم نمی‌دانست. علی و پروانه این سؤال را از پدرشان پرسیدند. پدرنگاهی به آنها کرد و گفت: برنج در مزرعه‌های شمال و دیگر جاهای ایران با زحمت زیاد کاشته می‌شود و درمی‌آید. مادر گفت: این بار که برویم شمال خانه طویی خاتون، یک سرهم برویم و مزرعه‌های برنج را ببینیم. پدرگفت: حتماً و بچه‌ها عید به شمال رفتند. آن‌جا یکی از روستاهای گیلان با رضا نوه طویی خاتون که عمویش شالیکار بود به دیدن مزرعه‌های برنج رفتند. **جوانه‌های کوچک سبز**: اول بهار شالیکاران زمینی را برآز آب می‌کنند که به آن خزانه می‌گویند. بعد دانه‌های برنج را در آن می‌پاشند. آنها با پلاستیک استوانه‌های بزرگ درست می‌کنند و روی زمین خزانه می‌کشند. این طوری باران و سرما به دانه‌ها آسیب نمی‌رساند. بعد از مدتی دانه‌ها در خزانه جوانه می‌زنند.

کاشتن جوانه‌ها: شالیکاران، جوانه‌ها را از خزانه به زمین کشاورزی می‌آورند و کنار هم با کمی فاصله می‌کارند. به این مرحله نشاکاری می‌گویند. آنها علف‌های هرز را از دور و بر جوانه‌ها می‌کنند و خوب از جوانه‌ها مواظبت می‌کنند.

فصل درو: جوانه‌ها کم‌کم به ساقه‌های سبز برنج تبدیل می‌شوند و دیگر روز علف‌های هرز به آنها نمی‌رسد. بعد از آن نوبت درو کردن و انبار کردن ساقه‌ها است. ساقه‌های درو شده یک یا دو ماه باید در انبار نگهداری شوند تا خشک شوند.

جدا شدن دانه‌ها: کار جدا کردن دانه‌های برنج از ساقه‌ها را خرمن کوب انجام می‌دهد. در این مرحله دانه‌ها را داخل کیسه می‌کنند. بعضی از ساقه‌ها را با گل مخلوط می‌کنند و برای ساختن دیوار و سقف خانه‌های روستایی استفاده می‌کنند. بقیه هم غذای خوبی برای گاوهاست. **برنج‌ها سفید می‌شود**: اینجا کارخانه برنج‌کوبی است. در این‌جا دانه‌های برنج را می‌آورند تا پوسته برنج از دانه جدا شود. این طوری دانه سفید برنج به دست می‌آید. همان‌که از مغازه‌ها می‌خریم. شالیکاران از پوسته برنج هم استفاده می‌کنند. مثلاً زیر گاوها می‌ریزند تا در زمستان سردشان نشود. **پلوخوری**: بفرمایید این هم سفره غذا، خورش با پلو، محصول برنج امسال. به به چه مزه‌ای! چه عطری دارد این برنج!

مأخذ: حسین تولایی، قاسم زمانی
ضمیمه کودکان ویژه‌نامه سرزمین من
گروه مجلات همشهری

درست مصرف کنیم

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- درباره راه های مصرف درست اظهار نظر و این راه ها را بیان کنند.
- در زندگی واقعی (در خانه و مدرسه) از اسراف پرهیز و به صرفه جویی و قناعت تمایل داشته باشند.
- به پس انداز عادت کنند و بودجه خانواده را برای خرید وسایل مورد نیاز خود در نظر بگیرند.
- پس از غذا خوردن، خدا را شکر کنند و نسبت به منابع به عنوان نعمت های خداوند بنگرند.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

- با توجه به درس قبل تعریف منابع و نیاز روزافزون انسان ها به این منابع را مجدداً مرور کنید و

سپس نتیجه بگیرید که این منابع نعمت‌های خداوند هستند و ما باید از منابع حفاظت و برای این منظور درست مصرف کنیم.

از دانش‌آموزان بخواهید مطالب و تصاویر چهار کادر کتاب شامل صرفه‌جویی، اسراف، پس‌انداز، خرید به اندازه بودجه را خودشان بخوانند و با زندگی خود تطبیق دهند و ببینند موارد مشابه در زندگی آنها وجود دارد یا نه؟ به دانش‌آموزان فرصت مشاهده و مطالعه مطالب و تفکر بدهید.

آموزش دهید

— از هر گروه یا چند دانش‌آموز بخواهید تصاویر کادر را صرفه‌جویی می‌کنیم را توضیح دهند. بعد بپرسید: آیا شما هم تاکنون در مصرف چیزی صرفه‌جویی کرده‌اید؟ چگونه؟ اجازه بدهید دانش‌آموزان به‌ویژه اگر در روپوش و کیف و لوازم‌التحریر و امور مربوط به مدرسه قناعت کرده‌اند در کلاس تعریف کنند.

توجه کنید که این بخش باید به‌خوبی آموزش داده شود و هدف اصلی آن فرهنگ‌سازی برای موضوع قناعت و صرفه‌جویی است که از اهم آموزه‌های دینی ما می‌باشد.

دانش‌آموزان باید بتوانند با افتخار از قناعت خود دفاع کنند و تحت تأثیر فشار هنجاری همسالان نباشند. از گروه بعدی بخواهید تصاویر کادر (۲) اسراف نمی‌کنیم را توضیح دهند.

بحث مربوط به اسراف را با آموزه‌های قرآنی که بچه‌ها قبلاً خوانده‌اند پیوند دهید.
از بچه‌ها بخواهید نمونه‌هایی از اسراف در خانه و مدرسه را مثال بزنند.
برای مثال کندن ورق‌های دفتر، اتلاف تغذیه‌ای که در مدرسه داده می‌شود، زیاد غذا کشیدن در خانه، زیاده روی در مصرف آب و برق و ...
به این ترتیب فعالیت شماره ۲ را با کمک آنها پاسخ دهید.
اسراف یعنی زیاده روی و آیات قرآن دربارهٔ نکوهش اسراف و تبذیر و ارزش و جایگاه میانه‌روی فراوان است.

خداوند در قرآن فرموده است : کُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا
... بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که خداوند مسرفان را دوست نمی‌دارد.
(سوره اعراف آیه ۳۱)
... و اسراف نکنید که خداوند مسرفان را دوست ندارد. (سوره انعام آیه ۴۱)
... خداوند کسی را که اسراف کار و بسیار دروغگو است هدایت نمی‌کند.
(سوره غافر آیه ۸)

دربارهٔ اینکه برای نعمت‌های خدا باید شکرگزار باشیم و این شکرگزاری هم به زبان، (فعالیت شماره ۳) و هم در عمل یعنی استفاده درست از نعمت‌ها، توضیح دهید. استفاده درست به حفاظت از منابع منجر می‌شود.

در فعالیت ۳ دانش‌آموزان را ترغیب کنید که حتماً پس از صرف غذا، خدا را شکر بگویند. با توجه به محل زندگی از آنها بخواهید این شکرگزاری را به زبان محلی خود نیز بیان کنند.
— در مرحله بعد با توجه به تصویر کادر باید موضوع خرید به اندازهٔ بودجه و انتخاب بین چند کالا را آموزش دهید.

از دانش‌آموزان بخواهید تصور کنند قرار است به خرید بروند روی یک کاغذ فهرستی از چیزهایی که نیاز دارند بنویسند. (برای مثال ۶ و ۷ قلم) پس از آن که همه این کار را انجام دادند بگویند شما می‌توانید فقط ۴ قلم را انتخاب کنید حالا در فهرست خودتان بقیه اقلام را که کمتر به آنها نیاز دارید خط بزنید. در مرحله بعد بگویند حالا فقط دو قلم را می‌توانید بخرید و بودجه شما هم مثلاً

۱۵۰۰۰ تومان یا ۲۰۰۰۰ تومان است. فکر کنید و دو یا یک قلم را نگه دارید. در پایان پرسید دلایل شما برای انتخاب نهایی آن چیز چه بوده است! نیاز بیشتر و مهم تر و بودجه معین.

– بخش بعدی آموزش پس انداز است که باید فواید آن را از طریق پرسش و پاسخ مطرح کنید از دانش آموزانی که عادت به پس انداز دارند بخواهید درباره این کار خود در کلاس توضیح دهند.

به منظور عملی نمودن بحث فعالیت شماره ۲ به کار ببندیم را برای بچه ها توضیح دهید و از آنها بخواهید به سلیقه خود یک قلک درست کنند و از امروز تا یک زمان معین مقداری از پول توجیبی ایشان را پس انداز کنند و در آن زمان معین برای مثال عید نوروز با پولی که پس انداز کرده اند کالای مورد علاقه خود را تهیه کنند.

این فعالیت جنبه خلاقیتی دارد و از آنجا که ممکن است همه دانش آموزان علاقه مند یا توانمند در زمینه کاردستی نباشند، از کسانی که تمایل به انجام کار ندارند بخواهید قلک آماده بخرند.

– در آخرین بخش تدریس داستان یک تصمیم خوب را با صدای بلند و آهنگ مناسب بخوانید و پرسش های مربوط به آن را در کلاس به بحث و گفت و گو بگذارید. متأسفانه اسراف در کاغذ که مساوی است با قطع درختان بیشتر یکی از عادات نامطلوب و رایج در بین دانش آموزان است که باید تغییر یابد.

به پایان ببرید

به منظور جمع بندی از درس، یکبار دیگر راهکارهای درست مصرف کردن را مرور و نتیجه گیری کنید که مصرف درست، حفاظت از منابع و شکرگزاری از نعمت های خداوند است. تغییر در نگرش و رفتار دانش آموزان را در طی سال مشاهده و پیگیری نمایید.

سپس به منظور ارائه تکلیف پایانی، از آنها بخواهید فعالیت شماره ۱ کاربرگه را انجام بدهند. دانش آموزان باید پیشنهادات خود را روی یک برگه کاغذ بنویسند، در کلاس بخوانند و سپس به شما تحویل دهند.

محورهای عمده ارزشیابی: بیان شفاهی راهکارهای درست مصرف کردن و دلایل آنها یکی از محورهای ارزشیابی است. محور عمده تر تغییر در نگرش و رفتار (پرهیز از اسراف، صرفه جویی عادت به پس انداز، در نظر گرفتن بودجه معین، شکرگزاری پس از خوردن غذا و ...) است که بایستی توسط والدین ارزشیابی و نتیجه به شما گزارش شود.

ملاحظات تدریس / دانستی‌های معلم

● این درس به مهارت‌های اقتصادی که در برنامه‌های گذشته مغفول واقع شده بود، توجه و تأکید دارد. در نظر گرفتن بودجه، انتخاب با توجه به شرایط، پس‌انداز و صرفه‌جویی از جمله این مهارت‌ها است.

به منظور نهادینه شدن این مهارت‌ها و همچنین درونی شدن ارزش‌هایی چون شکرگزاری پس از خوردن غذا، پرهیز از اسراف و ... باید هماهنگی کامل تربیتی میان خانه و مدرسه وجود داشته باشد. به همین دلیل موضوع این درس نیز باید در جلسه‌ای که با خانواده‌ها گذاشته می‌شود به خوبی برای خانواده‌ها تشریح و تبیین شود تا علاوه بر جلوگیری از ناهماهنگی، خانواده نیز برای پیگیری این آموزش‌ها در محیط خانه به معلم کمک نماید.

● اسراف به معنی زیاده‌روی در هر چیز اعم از امور اعتقادی و اعمال و افعال انسانی است. برخی معتقدند تبذیر هم که به معنی ریخت و پاش کردن بیهوده است با اسراف مترادف است. قناعت و صرفه‌جویی از جمله صفات فاضله و ویژگی‌های بزرگان است. امام محمد باقر (ع) می‌فرماید: هر که قناعت کند به آنچه خدا به او می‌دهد غنی‌ترین مردم است. اسراف و تبذیر در قرآن نکوهش شده است.

دورسی ۱۳

بازیافت

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- درباره نکات مربوط به گذاشتن زباله در بیرون از خانه پرس و جو کنند و این نکات را بیان کنند.
- برخی زباله‌های قابل بازیافت را نام ببرید. (تشخیص بدهند)
- معنی بازیافت را توضیح دهند.
- در خانه و مدرسه برای کمک به بازیافت به‌طور عملی همکاری کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، در صورت امکان فیلم آموزشی انواع زباله‌های قابل بازیافت مثل بطری‌های پلاستیکی، بطری‌های شیشه‌ای قوطی‌های فلزی کنسرو، روزنامه، جعبه‌های مقوایی، ظروف یکبار مصرف، قوطی‌های آب‌میوه کاغذی، سطل‌های تفکیک زباله

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

درس را با یک فعالیت کاوشگری آغاز کنید.

از جلسه قبل به دانش‌آموزان بگویید که یک شب با رعایت نکات بهداشتی (مثلاً استفاده از دستکش پلاستیکی) و کمک پدر یا مادر زباله‌هایی را خانواده که در کیسه نایلونی ریخته و می‌خواهد بیرون بگذارد مشاهده کنند و روی یک کاغذ فهرستی از آنها بنویسند و به کلاس بیاورند.

برای مثال : پوست خیار، پوست کدو، باقیمانده غذا، مقوای جعبه کفش، مقوای جعبه شیرینی، خرده کاغذ، کیسه پلاستیک و ...

همچنین از خانواده بپرسند برای بیرون گذاشتن زباله چه نکاتی را رعایت (فعالیت ۲ صفحه

۴۰) می‌کنند؟

آموزش دهید

● با توجه به فعالیت کاوشگری که بچه‌ها انجام داده‌اند درس را دنبال کنید. از دانش‌آموزان بخواهید فهرست مشاهدات خود از زباله‌های خانه را بخوانند، سپس جمع‌بندی کنید بچه‌های همه خانواده‌ها هرروز مقداری چیزهای مختلف که شما نام بردید دور می‌ریزند که به آن زباله می‌گویند اما در بین آن چه شما مطرح کردید نکات مشترکی بودید. برای مثال همه شما به پوست میوه، باقیمانده غذا، کاغذ جعبه و بطری پلاستیکی و ... اشاره کردید.

● اکنون از دانش‌آموزان بخواهید قسمت دوم نتیجه تحقیق خود را در کلاس بازگو کنند. نکاتی که خانواده‌ها رعایت می‌کنند می‌تواند شامل این موارد باشد :

– زباله‌ها را در کیسه‌های سالم قرار دهیم که بقایای آنها یا شیرابه‌ها به بیرون منتقل نشود و محیط را آلوده نکند.

– از گذاشتن زباله جلوی در خانه همسایگان خودداری کنیم.

– اگر در نزدیکی محل زندگی شما سطل‌های بزرگ جمع‌آوری زباله وجود دارد کیسه زباله را در آنجا بگذاریم.

– زباله را قبل از ساعت معینی که مأموران شهرداری برای جمع‌آوری و ...

بدین ترتیب با استفاده از نتایج کاوشگری دانش‌آموزان، نکات مربوط به بیرون گذاشتن زباله را در کلاس مرور کنید.

● در مرحله بعد از دانش‌آموزان بخواهید مجسم کنند که در جایی زندگی می‌کنند که شهرداری وجود ندارد و کسی زباله‌های آنها را جمع‌آوری نمی‌کند و مردم هم هرروز زباله‌های خود را بیرون می‌گذارند. چه اتفاقی پیش می‌آید؟

دانش‌آموزان را برای درک خدمات شهرداری و همچنین رفتگران زحمتکش شهرداری آماده و لزوم قدردانی از این زحمات را مطرح کنید.

— در مرحله بعد موضوع بازیافت را آموزش دهید. از دانش‌آموزان بخواهید دوباره فهرست مشاهدات خود از زباله‌های منزل را بخوانند.

سپس مواد قابل بازیافت (شسته شده و تمیز) را که با خود به کلاس برده‌اید روی میز بچینید و در معرض تماشای بچه‌ها قرار دهید. برای مثال: بطری پلاستیکی شیر و آب معدنی و آب میوه، شیشه‌های مربا و ترشی و ... قوطی‌های فلزی کنسرو و رب گوجه و ... جعبه‌های مقوایی، کاغذ و روزنامه باطله ظروف یکبار مصرف و ...

به دانش‌آموزان بگویید در فهرست شما این مواد هم بود. اما بچه‌ها این مواد را نباید با زباله‌های دیگر مخلوط کنیم چون این‌ها قابل بازیافت هستند. یعنی این مواد را در کارخانه‌های مخصوصی دوباره ذوب یا خمیر می‌کنند و از آنها چیزهای جدیدی می‌سازند. و اگر شما این زباله‌ها را جداگانه در کیسه یا سطل دیگری قرار دهید به این بازیافت کمک کرده‌اید.

— اکنون از دانش‌آموزان بخواهید روی فهرست خود دور کلمه اشیاء یا موادی که قابل بازیافت هستند خط بکشند.

— توجه کنید که از زباله‌تر می‌توان در تهیه کود طبیعی استفاده نمود.

— در صورتی که شهرداری منطقه شما فیلمی درباره بازیافت دارد امانت بگیرید و در کلاس نمایش دهید.

به پایان ببرید

نکات مهم درس را شامل چستی زباله، زحمات مأموران شهرداری و زباله‌های قابل بازیافت مرور و جمع‌بندی کنید چرا و چگونه بازیافت به حفاظت از منابع کمک می‌کند.

برای فعالیت‌های پایانی و عملی سه موضوع را مطرح کنید:

۱- فعالیت شماره ۱ صفحه ۴۰ که دانش‌آموزان باید همفکری کنند و یک یا چند راه پیشنهاد بدهند که زباله کمتری تولید شود. این فعالیت جنبه خلاقیتی دارد و ممکن است گروهی که خلاقیت

بیشتری دارند قادر به پاسخگویی باشند.

۲- از بچه‌ها بخواهید در خانه در امر جدا کردن زباله‌های قابل بازیافت همکاری کرده و به شما گزارش بدهند. (فعالیت ۳ به کار بیندیم)

۳- از بچه‌ها بخواهید در مدرسه زباله‌ها را در سطل‌های جداگانه مخصوص (۱) پلاستیک و بطری و قوطی کنسرو و ... (۲) کاغذ (۳) زباله‌های تر مثل باقیمانده خوراکی‌ها و پوست میوه بریزند. یا به کمک بچه‌ها سه سطل جداگانه درست کنید و یا می‌توانید از شهرداری محل بخواهید که این سطل‌ها را در اختیار شما بگذارند.

محورهای عمده ارزشیابی : بیان شفاهی نکات مربوط به بیرون گذاشتن زباله، معنی بازیافت و چگونگی خدمات شهرداری در امر دفع زباله و همچنین تشخیص زباله‌های قابل بازیافت شرکت در انجام فعالیت کاوشگر مربوطه و گفت‌وگوی کلاسی از محورهای ارزشیابی این درس است. همکاری و کمک به امر بازیافت در خانه و مدرسه از دیگر محورهای ارزشیابی است که توسط چک‌لیست مشاهده معلم و برگه ارزیابی از طریق والدین انجام می‌گیرد.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

● در این درس نیز مانند درس قبل همکاری و هماهنگی با خانواده بسیار ضروری است. لطفاً در جلسه توجیهی امر بازیافت را برای خانواده‌ها نیز توضیح و حتی آموزش دهید. زیرا چه بسا خانواده‌ها نیز آگاهی کافی نداشته باشند و برای فرهنگ‌سازی در این موضوع ضروری است که خانواده‌ها به خوبی توجیه شوند تا آموزش فرزندشان در خانه با تعارض روبه‌رو نشود.

● در زمینه حفاظت از منابع، زباله و بازیافت کتاب‌های متعددی در سطح کودکان از سوی نویسندگان و ناشران حامی محیط زیست نوشته و منتشر شده است. در پایان کتاب برخی از این کتاب‌ها معرفی شده است. کتابخانه مدرسه را با خرید کتاب‌های مناسب و مرتبط با موضوعات درس از جمله موضوع این درس غنی کنید و با ترغیب بچه‌ها به خواندن این کتاب‌ها و طراحی فعالیت مناسب، به یادگیری آنها عمق بیشتری ببخشید.

● بازیافت به آماده‌سازی مواد برای بهره‌برداری دوباره گفته می‌شود. به تعریفی دیگر بازیافت عبارتست از فرآیند پردازش مواد مصرف شده به محصولات و مواد تازه به منظور جلوگیری از به هدر رفتن مواد سودمند بالقوه، کاهش مصرف مواد خام و انرژی و کاهش آلودگی هوا، آب و خاک ناشی از دفع زباله‌ها. مواد قابل بازیافت چیزهای

نماد بین‌المللی بازیافت

زیادی را شامل می‌شود مانند شیشه‌ها، کاغذها، پلاستیک‌ها، فلزات، منسوجات، آلومینیوم‌ها، بازیافت بخشی از «مدیریت پسماند» است که با کم کردن زباله، دفع بهداشتی و دوباره استفاده کردن سرو کار دارد. سرچشمه مواد بازیافتی بیشتر خانه‌ها و صنایع هستند. برای آسان‌تر کردن کار بازیافت معمولاً دو نوع جداسازی مواد صورت

می‌گیرد که «تفکیک در مبدأ» و «تفکیک در مقصد» نام دارند. تفکیک در مبدأ در خانه، مدرسه، فروشگاه‌ها و خیابان‌ها از طریق جداسازی سطل‌های زباله انجام می‌شود. ولی برای تفکیک در مقصد مکان ویژه‌ای به نام مرکز بازیافت مواد در نظر گرفته شده است در مرکز بازیافت مواد بازیافتی و غیرقابل بازیافت از هم جدا می‌شوند. برخی فروشگاه‌ها و کارخانه‌های بزرگ مواد زائد مانند قوطی‌های کنسرو یا بطری‌های شیشه‌ای و امثالهم را به منظور بازیافت از مشتری باز خرید می‌کنند.

برای اطلاع بیشتر به کتاب‌های مرتبط یا پایگاه‌های اطلاع‌رسانی مربوط به بازیافت در اینترنت مراجعه کنید.

فعالیت های بیشتر

- از دانش آموزان بخواهید تصاویر مواد و وسایل قابل بازیافت را از مجلات و روزنامه ها ببرند و جدا کنند و روی یک مقوا دسته بندی کرده و بچسبانند.
- دانش آموزان را ترغیب کنید کتاب های مربوط به زباله و بازیافت را که برای این گروه سنی قابل استفاده است و توسط شما و مدرسه خریداری شده، مطالعه و خلاصه آن را در کلاس بیان کنند.

خانه ما

فصل ۵

درس ۱۴: خانه‌ام را دوست دارم
 درس ۱۵: خانه‌ها باهم تفاوت دارند
 درس ۱۶: خانه شما چه شکلی است؟
 درس ۱۷: از خانه محافظت کنیم.

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<p>موقعیت مکانی، فضاهای خانه</p> <p>انواع خانه‌ها در نواحی مختلف ایران</p> <p>حفاظت از خانه</p>	<p>فضا و مکان</p> <p>پدیده‌های مکانی، پراکندگی رابطه انسان و محیط حفاظت از محیط و مکان</p>
<p>تغییر شکل و کارکرد فضاهای خانه در زمان</p>	<p>زمان، تداوم و تغییر</p> <p>تغییر و تحول</p>
<p>مراقبت و رعایت ایمنی در خانه</p> <p>آتش‌نشانی، کارکردهای خانه</p>	<p>نظام اجتماعی</p> <p>مسئولیت‌ها و تکالیف نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی</p>
<p>تعلق به خانه و خانواده</p> <p>خانه روستایی، عشایری، خانه‌ها در شهرهای بزرگ</p>	<p>فرهنگ و هویت</p> <p>تعلق و هویت تنوع شیوه‌های زندگی</p>
<p>اهمیت قائل شدن برای خانه به عنوان جایگاه خانواده</p> <p>تمایل به رعایت نکات ایمنی و حفاظت از محل زندگی</p>	<p>ارزش‌ها و اخلاق</p> <p>مسئولیت‌پذیری</p>
<p>رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌ها (صفحات ۲۲ الی ۲۸ همین کتاب)</p>	<p>مهارت‌های کاوشگری</p> <p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت مشارکت، واکنش شخصی و اظهارنظر</p>

مضمون فصل و اهمیت آن

فانه جایگاه خانواده است به طوری که همیشه در مقولهٔ خانواده از عبارت فانه و خانواده استفاده می‌شود. در این درس دانش آموزان به اساس تعلق آگاهانه به فانه ترغیب می‌شوند همچنین این فصل فرصت مناسبی برای آشنایی دانش آموزان با انواع فانه‌ها در شرایط جغرافیایی مختلف، نقشه فوانی و درک فضایی – مکانی و مقایسه شکل و کاربرد فانه‌های قدیمی و جدید فراهم می‌آورد.

فعالیت‌های مختلف در آن خانه نمایش بدهند. سپس بگویند چرا اعضای این خانواده به خانه نیاز دارند؟ اگر نقاشی وقت زیادی از کلاس می‌گیرد می‌توانید این نقاشی را قبل از شروع درس بدهید. از آنجایی که ممکن است همه دانش‌آموزان علاقه یا استعداد این نقاشی را نداشته باشند، خود شما عکس یا نقاشی که در آن اعضای خانواده در حال انجام فعالیت‌های مختلف در خانه هستند تهیه و در کلاس نمایش دهید.

آموزش دهید

— نقاشی‌های دانش‌آموزان هر گروه را به نمایش بگذارید. سپس از گروه‌ها بخواهید درباره نقاشی خود و علل نیاز اعضای خانواده‌ای که کشیده‌اند به خانه توضیح دهند. در این بخش بچه‌ها به تعدادی از نیازها یا کارکردهای خانه اشاره خواهند کرد.

— به آنها بگویید اکنون می‌خواهید شعری برایشان بخوانید. هدف این شعر انتقال مطالب مربوط به کارکردهای خانه به زبان شعر و تقویت مهارت‌های سواد خواندن و درک مقصود شاعر و به عبارت دیگر پرورش هوش بیانی — زبانی است.

با توجه به اینکه ارج نهادن به خانه به عنوان جایگاه خانواده، هدف اصلی و ارزشی این درس است، شعر زبان مناسبی است که به معلم امکان می‌دهد که کودکان را با احساسات لطیف به سوی مقصد رهنمون کند. شعر را با وزن و آهنگ مناسب بخوانید در حالیکه بچه‌ها کتاب را بسته‌اند و سؤال کنید. خانه کدام نیازهای ما را برآورده می‌کند؟ کدام نیازها در این شعر بیان شده است؟

در این شعر بیت‌های اول و دوم محل استراحت و فارغ شدن از کارهای روزانه، بیت سوم محل بازی، بیت چهارم محیط زیبا و آکنده از محبت، بیت پنجم محل غذا خوردن و لذت از دور هم بودن، بیت هفتم محلی که ما را از سرما و گرما حفظ می‌کند و بیت هشتم محل آرامش و آسایش اعضای خانواده است.

توجه : به خاطر سپردن همه کارکردها الزامی نیست و فقط ذکر چند مورد از آنها کافی است. — سپس روی تصویر درس تمرکز کنید و از طریق پرسش و پاسخ بچه‌ها را به گفت‌وگو درباره تصویر ترغیب کنید. در این تصویر اعضای خانواده در خانه دور هم جمع شده‌اند. آنها در حال ورق زدن آلبوم عکس و گفت‌وگو هستند. به نظر شما درباره چه چیزی صحبت می‌کنند؟ خاطرات سفر یا یک مهمانی؟ بخاری روشن تصویر یکی دیگر از کارکردهای خانه یعنی حفاظت از سرما را نشان می‌دهد و دور هم جمع شدن در یک محیط گرم را تداعی می‌کند.

درباره هر یک از کارکردهای خانه پرسش‌های دیگری طرح کنید. برای مثال خانه جایی برای

عبادت است. چگونه بچه‌ها به نماز، خوردن سحری و افطاری به اتفاق، یا شکرگزاری در هنگام خوردن غذا و نظایر آن اشاره می‌کنند.

علاوه بر کارکردهای مطرح شده در درس می‌توان به برآوردن نیازهای دیگر چون محل پذیرایی از مهمان‌ها، یادگرفتن برخی مهارت‌ها، مطالعه کردن و ... اشاره کرد.

به پایان ببرید

درس را خلاصه کرده و اهمیت‌های خانه را روی تخته بنویسید. محل غذا خوردن، عبادت کردن، استراحت و خوابیدن، بازی کردن، با اعضای خانواده بودن، حفاظت از گرما و سرما، یادگرفتن و ... سپس درس را با یک نتیجه‌گیری عاطفی و برانگیزاننده پایان دهید. در خلال این نتیجه‌گیری دانش‌آموزان را ترغیب کنید که احساس خود را درباره ارزش خانه یا تعلق به خانه بیان کنند. سؤال کنید حال بگویید چرا خانه‌تان را دوست دارید؟ فرصت بدهید به دور از عبارتهای کلیشه‌ای، احساسات واقعی خود را بیان کنند و به احساس مسئولیت درباره خانه و خانواده ترغیب شوند.

محورهای عمده ارزشیابی: محور عمده ارزشیابی این درس همان بیان و توضیح چند مورد از اهمیت‌های خانه (کارکردهای خانه) و بیان احساس و تعلق فرد به خانه است.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

در این درس کارکردهای خانه با شعر بیان شده است. توجه کنید که «شعر آهنگین و سرشاز از عاطفه و زیبایی است و با موسیقی شیرین می‌شود. بنابراین اگر دانش‌آموزان آن را با حالتی شاد و ریتمی دلچسب بخوانند تأثیر فراوانی بر آنان خواهد گذارد. زبان شعر با زبان نثر متفاوت است. پس باید هنگام خواندن روی وزن و آهنگ آن توجه و دقت بیشتری شود. بدخواندن شعر تأثیری نامناسب بر روی شنونده آن به خصوص اگر کودک باشد به جا می‌گذارد. سعی کنید احساس، زیبایی و موسیقی شعر را به گونه‌ای دلپذیر به دانش‌آموزان انتقال دهید.» (رحیمی، علیرضا و فاطمه رضانی، کتاب راهنمای تدریس هدیه‌های آسمان ۱۳۸)

خانه‌ها باهم تفاوت دارند

این تصویر به شما نشان می‌دهد که خانه‌های مختلف در مناطق مختلف وجود دارند. در مناطق سردسیر، خانه‌ها معمولاً دارای سقف شیب‌دار و دیوارهای ضخیم هستند تا بتوانند سرمای زمستان را دفع کنند. در مناطق گرمسیر، خانه‌ها معمولاً دارای سقف مسطح و پنجره‌های کوچک هستند تا بتوانند گرمای تابستان را دفع کنند.

در مناطق کوهستانی، خانه‌ها معمولاً دارای سقف گنبدی هستند تا بتوانند برف و باران را دفع کنند. در مناطق ساحلی، خانه‌ها معمولاً دارای سقف مسطح و دیوارهای ضخیم هستند تا بتوانند موج‌های خروشان را دفع کنند.

در مناطق شهری، خانه‌ها معمولاً دارای سقف مسطح و دیوارهای ضخیم هستند تا بتوانند آلودگی و آلودگی را دفع کنند. در مناطق روستایی، خانه‌ها معمولاً دارای سقف گنبدی هستند تا بتوانند آلودگی و آلودگی را دفع کنند.

در مناطق کوهستانی، خانه‌ها معمولاً دارای سقف گنبدی هستند تا بتوانند برف و باران را دفع کنند. در مناطق ساحلی، خانه‌ها معمولاً دارای سقف مسطح و دیوارهای ضخیم هستند تا بتوانند موج‌های خروشان را دفع کنند.

در مناطق شهری، خانه‌ها معمولاً دارای سقف مسطح و دیوارهای ضخیم هستند تا بتوانند آلودگی و آلودگی را دفع کنند. در مناطق روستایی، خانه‌ها معمولاً دارای سقف گنبدی هستند تا بتوانند آلودگی و آلودگی را دفع کنند.

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش آموزان بتوانند :

- شکل خانه‌ها را در نواحی مختلف جغرافیایی باهم مقایسه کنند.
- خانه‌های نواحی مختلف را با توجه به شکل و ویژگی‌ها تشخیص بدهند و مربوط کنند.
- ویژگی‌های خانه‌های عشایری، آپارتمانی، نواحی پرباران و خشک را بیان کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ‌های شماره ۱۲ و ۱۳، تصاویری از خانه‌های مختلف از روزنامه‌ها و مجلات، تصاویری از انواع خانه‌ها (مناطق خشک، پرباران، روستایی، عشایری، آپارتمانی، ویلایی و ...) که توسط معلم از طریق عکاسی یا اینترنت تهیه شده است، مدل و ماکت انواع خانه‌ها

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

- ۱- تصاویری از خانه‌های مختلف را از طریق عکس‌های مجلات و روزنامه‌ها و یا اینترنت جمع‌آوری و کپی کنید و به هر گروه از دانش‌آموزان مقداری تصویر بدهید و از آنها بخواهید خانه‌های مشابه یکدیگر را طبقه‌بندی کنند. آنها را ببرند و در یک بخش جداگانه کنار هم بچسبانند.
- ۲- در صورتی که بافت شهر یا روستایی که در آن زندگی می‌کنید یکدست نیست و اشکال مختلفی از خانه‌ها در آن ناحیه وجود دارد، بچه‌ها را برای یک بازدید کوتاه به کوچه و خیابان ببرید و توجه آنها را با تفاوت‌های خانه‌ها و طرح پرسش در این باره جلب کنید.
- ۳- تصاویری از انواع خانه‌ها در محل زندگی‌تان و همچنین نواحی مختلف ایران جمع‌آوری کنید و نمایش دهید. در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید می‌توانید تصاویر زیادی را از این راه فراهم کنید و از طریق پرده اسلاید در کلاس نمایش بدهید.
- ۴- با همکاری بچه‌ها مدل‌ها و ماکت‌هایی از خانه‌های آپارتمانی، حیاطدار، عشایری و ... بسازید و به کلاس ببرید.

آموزش دهید

- از بچه‌ها سؤال کنید آیا تاکنون در سفرها، خانه‌هایی متفاوت یا خانه‌های محل زندگی‌شان دیده‌اند؟ حتی اگر یکی دو نفر نیز اشاره به این موضوع کردند شروع خوبی برای ادامه بحث است. با توجه به عکس‌ها و تصاویری را که در اختیار دانش‌آموزان گذاشته‌اید، ویژگی‌های خانه‌ها و ملاک طبقه‌بندی آنها را بپرسید.
- تصویر اشکال خانه‌ها را روی مقوا بچسبانید و یا از طریق لپ‌تاپ و پرده اسلاید نمایش دهید.
- * توجه کنید که کتاب گنجایش محدودی برای درج تصویر انواع خانه‌ها دارد و در شرایطی که واقعاً به هیچ یک از موارد بالا دسترسی نباشد باید به تصاویر کتاب رجوع کنید.
  - * عکس‌ها در این درس یک منبع اطلاعات برای مهارت‌های کاوشگری (بررسی، تمیز دادن، مقایسه کردن) می‌باشند و باید به پرورش مهارت‌های عکس‌خوانی همت بگذارید.
- بررسی ویژگی‌های خانه‌ها را در سه مرحله انجام دهید:
- الف) خانه‌های حیاطدار (ویلائی) و آپارتمانی و تفاوت این دو

ب) خانه‌های روستایی، خانه‌های عشایری

ج) خانه‌های مناطق پر باران، خانه‌های مناطق خشک

الف) در مورد خانه‌های ویلایی و آپارتمانی به تصویر کتاب بسنده نکنید. حتی خودتان از این نوع خانه‌ها عکس‌هایی بگیرید و نمایش دهید. بپرسید کدام بچه‌ها در خانه حیاط‌دار و کدام در آپارتمان زندگی می‌کنند؟

پدیده آپارتمان نشینی با افزایش جمعیت در شهرها به وجود آمده است. برای آن که موضوع جمعیت زیاد و زمین کم را به بچه‌ها بفهمانید یک مقوای سفید روی میز بگذارید و روی آن خیابان‌ها و پارک و فروشگاه و سایر فضاهای شهری را ترسیم کنید. در محوطه مسکونی مکعب‌هایی را به نشانه خانه کنار هم بگذارید و بگویید هر مکعب نشان دهنده یک خانه است. وقتی محوطه پر از مکعب شد بعد بگویید حال جمعیت بیشتر شده، بچه‌ها بزرگ شده و ازدواج کرده‌اند و به خانه‌های جدید نیاز داریم. ضمناً آنها می‌خواهند در همین منطقه سکونت کنند. چه باید کرد؟

با گذاشتن مکعب‌های دیگری روی مکعب‌های قبلی نتیجه بگیرید که چون زمین کم است باید خانه‌ها را روی هم بسازیم. به این ترتیب فعالیت ۱ صفحه ۳۷ را در حین تدریس پاسخ دهید.

ب) در مورد خانه‌های روستایی و عشایری استفاده از مدل و ماکت و همچنین تصاویر متعدد بسیار مؤثر است. اگر در منطقه‌ای نزدیک به محل زندگی شما زندگی عشایری وجود دارد بازدید علمی ترتیب دهید و بچه‌ها را به دیدن خانه‌های عشایری ببرید که خیلی جذاب خواهد بود. شما می‌توانید داستانی تحت عنوان داستان کوچ طراحی کنید و نحوه برپا کردن چادر عشایر، نحوه دامداری چرای گوسفندان، دوشیدن شیر و وسایل و ابزار زندگی آنها را در داستان خود بگنجانید. شایان ذکر است که تصاویر خوبی را در این زمینه می‌توانید از اینترنت دریافت کنید.

اگرچه زندگی عشایری در ایران تقریباً روبه اضمحلال است اما این سبک زندگی همواره برای گردشگران داخلی و خارجی و مردم‌شناسان بسیار جالب و قابل مطالعه و مشاهده بوده است.

برای بچه‌هایی که در روستا زندگی می‌کنند توضیح خانه‌های روستایی خیلی ملموس است اما برای بچه‌های شهری، افراد و عناصر خانه روستایی را با کمک تصاویر توضیح دهید.

ج) در زمینه رابطه آب و هوایی و شکل خانه‌ها، خانه‌های نواحی مرطوب و خشک را با توجه به فرم، شکل و مصالح (سقف، شیروانی، کارکرد بادگیر و گنبد، سفال و خشت و ...) توضیح دهید. البته بازگویی همه این اطلاعات توسط دانش‌آموزان لازم نیست.

— از دانش‌آموزان سؤال کنید خانه شما به کدام نوع خانه بیشتر شبیه است و آنها تشخیص

می دهند که خانه شان به کدامیک از خانه هایی که در این درس بررسی کردند، شبیه تر است و تابع کدام شرایط طبیعی و انسانی و کدام منطقه است.

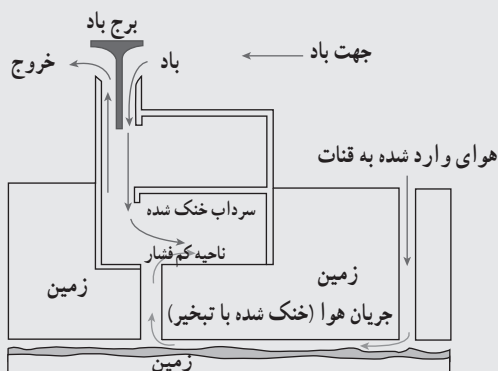
به پایان ببرید

با جمع بندی و مرور مطالب درس نتیجه بگیرید شکل، فرم و مصالح خانه ها در نواحی مختلف ایران فرق دارد. به منظور تعمیق بیشتر یادگیری از دانش آموزان بخواهید کاربرگ های ۱۲ و ۱۳ را در کلاس انجام دهند. **محورهای عمده ارزشیابی:** تشخیص انواع خانه ها با توجه به شرایط جغرافیایی از طریق فعالیت های مشابه با کاربرگ های ۱۲ و ۱۳ و همچنین بیان ویژگی و تفاوت اشکال مختلف خانه ها، محورهای عمده ارزشیابی این درس است.

ملاحظات تدریس / دانستنی های معلم

- انواع مسکن در نواحی مختلف جغرافیایی ایران: در مناطق روستایی کوهستانی، مسکن سنگی مشاهده می شود. در این مناطق به علت کوهستانی بودن، سنگ ها به صورت قطعه قطعه یافت می شود. دیوارهای خانه های کوهستانی به دلیل جلوگیری از نفوذ سرما، عموماً ضخیم هستند. این خانه ها اغلب روبه آفتاب ساخته می شوند.
- در برخی مناطق مثل اورامانات کردستان، خانه های کوهستانی به علت بناشدن بر دامنه ارتفاعات و شیب، حالت پلکانی دارند و حیاط یک خانه پشت بام خانه دیگر تلقی می شود.
- در روستاهای مناطق شمالی ایران مسکن چوبی به دلیل آنکه چوب به مقادیر کافی وجود دارد، مشاهده می شود. البته هر چه از روستا به شهر و شهرک نزدیک می شویم، از سهم چوب در مجموعه بنا کاسته می شود و جای خود را به دیگر مصالح ساختمانی نظیر سفال و سیمان و آجر و گل می دهد. سقف خانه های شمال ایران از نوع شیروانی است که این نوع سقف موجی می شود آب باران های این ناحیه (معمولاً در تمام ماه های سال بارندگی دارند) روی سقف جمع نشود و به سقف خانه آسیبی نرساند. سقف شیروانی ممکن است از سفال و سرامیک محلی همراه با پوشال برنج درست شده باشد و یا فلزی باشد.
- مسکن روستایی در ناحیه گرم و خشک عموماً از گل خام و خشت ساخته می شوند و چوب و سنگ نیز در آنها به کار می رود. ضخامت دیوارها برای جلوگیری از نفوذ گرمای زیاد و گاهی تا ۱/۵ متر است.

به منظور شکست نور و کمتر رسیدن اشعه آفتاب، خنثی نمودن اثر باد و همچنین رنگارهای ناگهانی که در مناطق کویری صورت می‌گیرد، سقف خانه‌ها را به شکل گنبدی می‌سازند. درهای ورودی به منظور جلوگیری از ورود گرد و غبار، کوتاه ساخته می‌شود. وجود بادگیرها مهم‌ترین ویژگی و نماد مسکن در ناحیه گرم و خشک است. بادگیرها هم برای تهویه طبیعی و مطبوع بر بام خانه‌ها و هم بالای آب انبارها و دهانه معادن ساخته می‌شوند. بادگیر معمولاً چهارگوش است و در دیوارهای چهارگانه آن چند سوراخ تعبیه شده است. درون بادگیر با تیغه‌ها و جدارهایی که از خشت یا چوب و خشت ساخته شده است به چند بخش تقسیم می‌شود. بادگیر موجب جابه‌جایی هوای گرم و سرد می‌شود. باد از یک سمت وارد بادگیر می‌شود و در قسمت انتهایی حوض آبی وجود دارد که جریان هوا را خنک می‌کند و هوا پس از دور زدن از بخش تحتانی سرد می‌شود و هوای گرم از بخش دیگر خارج می‌شود.

تصویر بادگیر

فعالیت‌های بیشتر

– درست کردن مدل و ماکت انواع خانه‌ها روی مقوا برای دانش‌آموزانی که علاقه‌مند به کاردستی هستند و ترتیب دادن نمایشگاهی از این آثار در مدرسه، علاوه بر پرورش ذوق و خلاقیت به تعمیق یادگیری درس کمک می‌کند. دانش‌آموزان را راهنمایی و به آنها کمک کنید تا داوطلبانه هر گروه درست کردن یک ماکت مثلاً زندگی عشایری، آپارتمان و ... را به عهده بگیرند.

خانه شما چه شکلی است؟

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- روی نقشه موقعیت مکانی فضاها و پدیده‌های مختلف را تشخیص بدهند و بیان کنند.
- در عالم واقعی موقعیت مکان‌ها (راست، چپ) نسبت به یکدیگر را تشخیص و وسعت آنها را با هم مقایسه کنند.
- از طریق مصاحبه با افراد سالخورده خانواده، چند مورد از تفاوت‌های خانه‌های آنها را با خانه‌های امروزی پرس و جو و در کلاس بیان کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کپی چند نقشه برای تمرین روی کاغذ A4، فرم مصاحبه، کتاب درسی تعدادی تصویر از نمای داخلی و بیرونی خانه‌های قدیمی، تعدادی تصویر از مشاغل که با ساختن داخل و خارج خانه سر و کار دارند.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

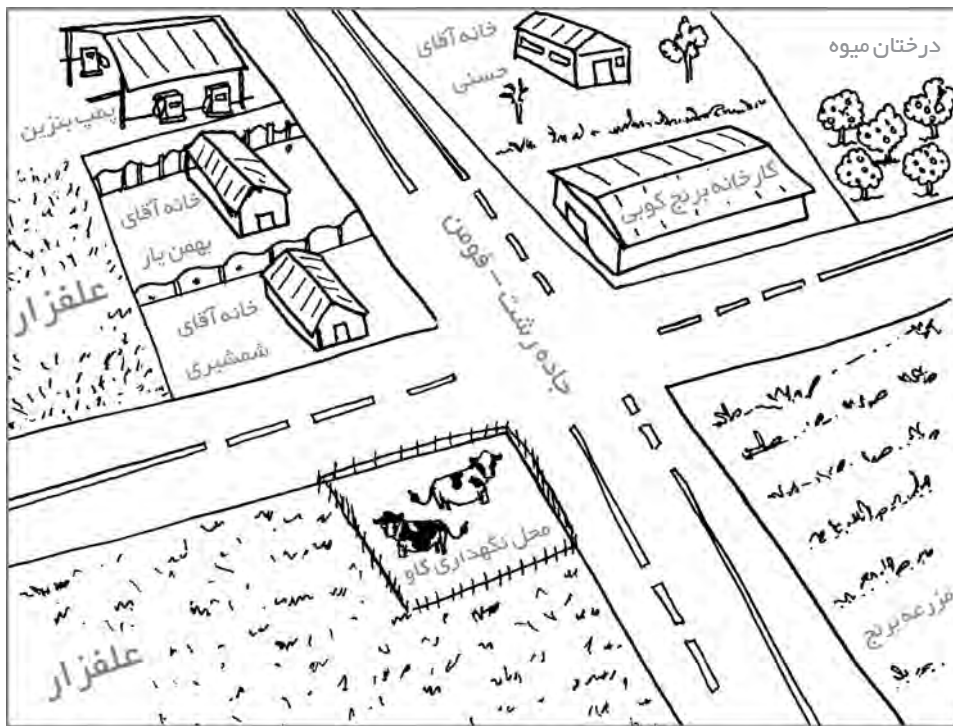
قبل از پرداختن به موضوع نقشه خانه با دانش‌آموزان تمرین‌هایی را در فضای واقعی انجام دهید. برای مثال در راهروی مدرسه بایستید و بپرسید وقتی وارد راهرو می‌شدید سمت راست شما کدام کلاس‌ها یا مکان‌ها قرار داشتند؟ در سمت چپ شما کدام مکان‌ها؟ وقتی از در کلاس وارد می‌شوید در سمت راست شما چه چیزی قرار گرفته؟ در سمت چپ؟ هر چند دانش‌آموزان در این سن دست راست و چپ خود را می‌شناسند اما برای اطمینان این آموزش را با فضاهای مختلف تمرین و مرور

کنید. همچنین برای آمادگی پیشنهاد می‌شود فعالیت مشاهده کنید و پاسخ دهید صفحه ۴۸ را در منزل انجام دهند و نتیجه را بنویسند و به کلاس بیاورند. در این فعالیت دانش‌آموزان ابتدا بیان کنند که در شهر زندگی می‌کنند یا روستا؟ و خانه آنها از چه مکان‌هایی تشکیل شده که در شهر و روستا ممکن است تفاوت‌هایی وجود داشته باشد و پاسخ‌های احتمالی: اتاق، حمام، پذیرایی، آشپزخانه، دستشویی و یا اتاق، ایوان، انباری، حیاط و ... است.

به دانش‌آموزان آموزش دهید وقتی از در خانه‌شان وارد می‌شوند دقت کنند در سمت راست و چپ آنها کدام مکان یا مکان‌ها قرار گرفته است؟ ضمناً کدام مکان در خانه بزرگ‌تر است مثلاً پذیرایی، اتاق یا ...؟ و کدام مکان کوچک‌تر است؟

آموزش دهید

پس از تمرین تشخیص موقعیت مکانی فضاها در محیط واقعی، به بچه‌ها بگویید اکنون می‌خواهیم با نقشه خانه آشنا شویم. برای آموزش نقشه، به نقشه کتاب اکتفا نکند و پیشنهاد می‌شود روی کاغذ A4 نقشه‌های مختلف ترسیم و کی‌کنید و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید.

از دانش آموزان بخواهید روی نقشه مکان‌ها را با انگشت نشان بدهند و دنبال کنند. مثلاً حیاط کجاست؟ حالا برو به سمت چپ ... چه مکانی می‌بینی؟ حالا برو به سمت راست؟ چه مکانی می‌بینی؟ کدام مکان کوچک‌تر است؟ مابین حیاط و آشپزخانه چه مکانی قرار گرفته است؟ وقتی وارد خانه می‌شوی کدام مکان در روبرو قرار دارد؟ توجه کنید که در این تمرین‌ها و فعالیت کتاب هدف فقط درک موقعیت مکانی فضاهای مختلف روی نقشه است. دانش آموزان را وادار به ترسیم نقشه نکنید، آموزش نقشه و ترسیم آن در سال بعد انجام می‌گیرد.

— بحث بعدی زمینه‌های آموزش تاریخ است. اینکه بچه‌ها بدانند شکل و کارکرد پدیده‌ها در طی زمان تغییر می‌کند. البته توجه داشته باشید که همواره عناصری در طی زمان تغییر می‌کنند و عناصری نیز تداوم می‌یابند. برای مثال اگرچه شکل فضاهای خانه در طول تاریخ فرق کرده اما عناصری از آن نیز همواره ثابت مانده است. برای مثال خانه‌ها سقف دارند، در خانه مکانی برای پخت و پز در نظر گرفته می‌شود و ... برای آموزش این بخش به تصویر کتاب اکتفا نکنید. پیشنهاد می‌شود از اینترنت یا روزنامه‌ها و مجلات یا کارت پستال‌هایی که در بازار وجود دارد، تصاویر خانه‌های قدیمی را جمع‌آوری

و در کلاس به نمایش بگذارید و اجازه دهید دانش آموزان تفاوت‌ها و شباهت‌های خانه خودشان را با این خانه‌ها بیان کنند. این تفاوت‌ها ممکن است در برخی جاها زیادتر و در برخی مناطق کمتر باشد. برای مثال در مناطق آپارتمان‌نشین، شکل و فرم و کارکرد فضاها به کلی با خانه‌های قدیمی متفاوت است. برای مثال پاسخ‌های احتمالی می‌تواند این موارد باشد:

خانه ما حیاط ندارد ولی این خانه‌ها حیاط داشتند، خانه قدیمی حمام نداشت، اما خانه ما حمام دارد و ...

● در صورتی که در منطقه زندگی شما خانه‌های قدیمی و تاریخی وجود دارد، حتماً بچه‌ها را برای بازدید به آن جا ببرید.

— موضوع بعدی آشنایی با مشاغلی است که در خانه‌سازی فعالیت دارند. در درس‌های گذشته، بچه‌ها با انواع مشاغل آشنا شده‌اند، در این بخش درمی‌یابند که گاهی برای تولید یک چیز مشاغل مختلفی باید با هم همکاری کنند و هر یک از آنها در یک کار مهارت یا تخصص دارند. پیشنهاد می‌شود در این بخش ابتدا از فعالیت پایین صفحه «همفکری کنید» شروع کنید:

از گروه‌ها بخواهید همه شغل‌هایی را که در ساختن خانه نقش دارند روی کاغذ بنویسند. فهرست هر گروه مشاغل بیشتری را شامل می‌شود به آن گروه امتیاز بیشتر تشویقی بدهید.

(بنا، گچ‌کار، نقاش، کابینت‌ساز، لوله‌کش، برق‌کار، سنگ‌کار، کاشی‌کار، شیشه‌بر، مهندس ساختمان، در و پنجره‌ساز و ...)

سپس برای تعمیق آموزش تصاویری از هر یک از مشاغل تهیه و در کلاس نمایش دهید.

به پایان ببرید

با مرور و خلاصه‌ای مهم نکات درس، جمع‌بندی کنید که نقشه موقعیت مکان‌ها و فضاها را به ما نشان می‌دهد. شکل‌های خانه از گذشته تاکنون تغییر کرده است و برای ساختن یک خانه مشاغل مختلف با مهارت‌هایی متفاوت همکاری می‌کنند.

به منظور تعیین تکلیف پایانی ۲ فعالیت را شرح دهید تا بچه‌ها در منزل انجام دهند:

الف) فعالیت شماره ۴ را به کار ببندیم. این فعالیت جنبه خلاقیتی دارد. تفاوت‌های فردی را در نظر بگیرید. از بچه‌ها بخواهید وقتی بزرگ شدند دوست دارند چه خانه‌ای داشته باشند خانه دلخواه و ایده‌آل خود را نقاشی کنند و به کلاس بیاورند. کسانی که تمایل به نقاشی ندارند می‌توانند این خانه را توصیف کنند و در چند جمله بنویسند که خانه دلخواه آنها چه خصوصیتی دارد.

ب) فعالیت شماره ۲ صفحه ۴۹ مصاحبه با یکی از افراد سالخورده فامیل درباره تفاوت خانه‌های قدیمی و خانه‌های امروزی. مصاحبه یکی از فعالیت‌ها و مهارت‌های کاوشگری محسوب می‌شود. در درس ۷ بچه‌ها قبلاً با انجام مصاحبه آشنا شده‌اند. اما برای آنکه در مورد محورهای مصاحبه آنها را راهنمایی کنید روی تخته این موارد را بنویسید. یا روی کاغذ جداگانه کپی بگیرید و به آنها بدهید و بگویید در این موارد سؤال کنند.

مثال :

سن : ۶۸ سال	فرم مصاحبه با خانم / آقای ... قدیری ...
تفاوت‌ها	سؤال
	۱- مکان‌های خانه مثل آشپزخانه، حمام، دستشویی، حیاط، انبار و ... چه فرقی با امروز داشت؟
	۲- تجهیزات خانه مثل آب، برق، گاز، تلفن، تلویزیون و ... چه فرقی با امروز داشت؟
	۳- وسایل گرمایش و سرمایش خانه مثل کولر، پنکه، کرسی، بخاری، شوفاژ و ... چه فرقی با امروز داشت؟
	۴- مصالح یا (موادی) که خانه از آن ساخته شده (در درون خانه یا بیرون خانه) چه فرقی با امروز داشت؟

وقتی فرم مصاحبه را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهید، آیتم‌های مصاحبه را توضیح دهید و معنی کنید. برای مثال بگویید منظور از مصالح یعنی موادی که خانه با آن ساخته می‌شود. مطمئن شوید که دانش‌آموزان توجه شده‌اند و برای این کار آمادگی دارند.

محورهای عمده ارزشیابی : محورهای عمده ارزشیابی در این درس، تعیین موقعیت مکان‌ها بر روی نقشه (نقشه‌خوانی) و بیان مشاغل مربوط به ساختن یک خانه و همچنین بیان چند تفاوت خانه‌های قدیمی و امروزی از طریق انجام مصاحبه است.

از خانه محافظت کنیم

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش آموزان بتوانند :

– نکات ایمنی مربوط به محافظت از خود و خانه و مدرسه را در مورد استفاده از وسایل برقی و گرمایش و ... بیان کنند.

– یک مکان (خانه یا مدرسه) را از نظر نکات ایمنی بررسی و برای حفاظت بهتر آن پیشنهادهای ارائه کنند.

– نسبت به رعایت نکات ایمنی در خانه و مدرسه حساس شوند و این نکات را رعایت کنند.
مواد و وسایل موردنیاز : فیلم آموزشی کوتاه ترجیحاً انیمیشن درباره نکات ایمنی، بروشورها و پوسترهایی از شرکت گاز، اداره برق، آتش نشانی و در صورت امکان مجموعه‌های چاپی برای دانش آموزان،

فیلم آموزشی کوتاه درباره نحوه کار آتش نشان ها، کتاب درسی، کاربرگه های ۱۴ و ۱۵ - مقوایی که نکات ایمنی روی آن نوشته شده است.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

- قبلاً با مؤسساتی چون شرکت گاز، اداره برق، آتش نشانی و ... تماس بگیرید، معمولاً بخش آموزش این مؤسسات فیلم های آموزشی کوتاه و همچنین پوستر و بروشور و از این قبیل دارند که در اختیار شما بگذارند. اگر بتوانید فیلم های آموزشی مربوط به وسایل گازسوز یا وسایل گرمایشی یا کار با وسایل برقی را در کلاس نمایش دهید.

- از یکی از کارشناسان ادارات مذکور به کلاس دعوت کنید تا برای بچه ها در مورد نکات ایمنی و خطراتی که با توجه به محل زندگی بیشتر آنها را تهدید می کند برایشان صحبت و این نکات را به آنها آموزش دهد.

آموزش دهید

- با توضیح معنی واژه نکات ایمنی موضوع فیلم هایی را که نمایش داده اید یا صحبت کارشناسان را مرور کنید.

سپس از طریق پرسش و پاسخ و با توجه به تصاویر و مطالب کادرهای کتاب، نکات ایمنی مربوط به نشستن گاز، گرم کردن حمام و استفاده از وسایل غیرمجاز، شعله آبی رنگ، دودکش، دست نزدن به سیم های لخت، باز نکردن در بر روی غریبه ها، ترفه بازی و ... را آموزش دهید.

- توجه کنید که آموزش این نکات ایمنی اهمیت بسزایی دارد. هر ساله تعدادی از مردم و همچنین کودکان بر اثر عدم رعایت همین نکات ایمنی دچار سوانح و آسیب های جسمانی و حتی مرگ می شوند.
- برخی از این نکات ایمنی مربوط به رعایت فرد و برخی نیز مربوط به رعایت توسط خانواده

است. برای مثال روشن کردن گاز بیک‌نیکی برای گرم کردن حمام توسط خانواده انجام می‌شود. در اینجا انتظار می‌رود که دانش‌آموزان پیام‌های ایمنی را به خانه نیز منتقل کنند. به علاوه شما معلم عزیز باید در جلسه توجیهی با خانواده‌ها این نکات ایمنی را برای آنها نیز بازگو کنید به‌ویژه در مناطقی که میزان آگاهی عمومی نسبت به این موضوعات در سطح پایینی قرار دارد، برپایی این جلسه توجیهی بسیار ضروری است.

— به منظور تعمیق یادگیری کاربرگ شماره ۱۴ را در کلاس به بحث و گفت‌وگو بگذارید و اجازه دهید بچه‌ها پیامدهای هر موقعیت را خودشان بیان کنند.

— معمولاً کار آتش‌نشانان برای بچه‌ها بسیار جالب است. یک بازدید علمی تدارک ببینید. با یک ایستگاه آتش‌نشانی نزدیک محل زندگیتان هماهنگی‌های لازم را به عمل آورید و بچه‌ها را به آنجا ببرید. با انجام فعالیت شماره (۱) دانش‌آموزان مراحل کار آتش‌نشان‌ها شامل (۱) دریافت خبر و نشانی دقیق (۲) آماده‌شدن و پوشیدن لباس‌های مخصوص و ابزار و وسایل (۳) سوارشدن بر ماشین مخصوص که آژیر و مخزن آب دارد (۴) خاموش کردن آتش را بیان می‌کنند.

با انجام فعالیت شماره (۱) و (۲) به کار بندیم اولاً به دانش‌آموزان بفهمانید که به غیر از آتش‌سوزی در حوادث دیگری مانند سقوط در چاه، گیرکردن در آسانسور، گیرکردن دست کودکان در چرخ‌گوشت و ... نیز می‌توانیم از آتش‌نشانی کمک بگیریم. اجازه بدهید فعالیت (۱) را دانش‌آموزان هم به صورت ایفای نقش و هم کامل کردن ستونی که در نظر گرفته شده انجام دهند تا مهارت تماس با آتش‌نشانی را تمرین کنند.

به پایان ببرید

مطالب مهم درس را مرور کنید. مقوایی که بر روی آن نکات مهم ایمنی را نوشته‌اید به دیوار کلاس بزنید تا برای چند هفته‌ای مقابل چشم دانش‌آموزان قرار بگیرد.

از دانش‌آموزان بخواهید شماره تلفن‌های ضروری (فعالیت شماره ۵ به کار ببندیم) را بنویسند و در جای مناسبی در خانه نصب کنند. (مهارت زندگی) در پایان به عنوان تکلیف منزل دانش‌آموزان را راهنمایی کنید تا کاربرگ شماره ۱۵ را انجام دهند. این کاربرگ هم به منظور تعمیق یادگیری درباره نکات ایمنی و هم به عنوان یک فعالیت کاوشگری و هم به منظور جلوگیری از حوادث ناگوار مربوط به عدم رعایت نکات ایمنی طراحی شده است.

دانش‌آموزان را به خوبی راهنمایی کنید به نکات ایمنی دوروبر خود طبق فهرست توجه کنند. مثلاً آبی بودن شعله بخاری، دودکش، نرده کنار پله‌ها، سیم‌های برق و ...

محورهای عمده ارزشیابی : محورهای عمده ارزشیابی این درس تشخیص و بیان نکات ایمنی به صورت شفاهی و روی تصاویر و توانایی بررسی موضوع ایمنی بر طبق یک فهرست و ارائه پیشنهاد مناسب می باشد.

ملاحظات تدریس / دانستی های معلم

● در این درس نیز هماهنگی با خانواده و همچنین آموزش خانواده برای رعایت نکات ایمنی الزامی است. متأسفانه هنوز برخی از خانواده ها درباره بعضی از موارد مثل دودکش مناسب هر وسایل گرماده یا شعله بخاری و از این قبیل توجه نیستند.

● با توجه به اینکه ترقه بازی پسران همواره خسارت و صدمات جانی اسفباری برای خود آنها و سایر کودکان و بزرگ ترها بوجود می آورد و به علاوه از رفتارهای نابهنجاری است که موجب عدم آسایش ساکنان یک محل می شود و متأسفانه در ایام خاصی معمول بوده و شدت می گیرد، بخشی از آموزش این درس را به موضوع ترقه بازی و پیامدهای آن اختصاص دهید و سعی کنید در نگرش آنها به موضوع تغییر مطلوب بوجود بیاورید.

● در این درس لازم است که شما معلم عزیز موارد و نکات ایمنی را با شرایط و ویژگی های محل زندگی خود انطباق دهید و تنها به موضوعات طرح شده در کتاب بسنده نکنید. برای مثال اگر در منطقه ای زندگی می کنید که سقوط در چاه یا نزدیک شدن به دکل های فشار قوی برق یک خطر محسوب می شود سعی کنید نخست بر همان موارد و راه های ایمنی مربوطه تأکید کنید. یا اگر در منطقه ای برای گرمایش از کرسی یا بخاری هیزمی استفاده می شود یا در کنار چادر عشایری وسایل خاصی برای پخت و پز به کار برده می شود لازم است ابتدا رعایت نکات ایمنی مربوط به همان شرایط زندگی را به بچه ها بیاموزید.

● نکات ایمنی

توضیح بیشتر برخی از نکات ایمنی مرتبط با موضوع درس عبارتند از :
شعله های بسیار کم و زرد رنگ نشان دهنده عملکرد نامناسب وسیله گازسوز و تولید گاز منواکسید کربن است. شعله های آبی رنگ و کشیده نشانه وسیله گازسوز سالم

است. هرگاه وسیله گازسوز خوب کار نکند باید آن را خاموش و بلافاصله با سرویسکار مجاز تماس گرفت.

* قبل از خرید وسیله گازسوز باید از استاندارد معتبر آن اطمینان حاصل نمود.

* وسیله گازسوز باید حتماً توسط سرویسکار مجاز نصب شود.

* همیشه باید دودکش را کنترل کرد تا لانه پرندگان، مصالح ساختمانی و چیزهایی

از این قبیل، خروجی را مسدود نکرده باشد. اگر دودکش سرد باشد نشانه آن است که خوب کار نمی‌کند.

* استفاده از شیلنگ‌های نامناسب برای گاز خطر جانی به همراه دارد. هر دو

سال یکبار شیلنگ گاز تعویض شود.

* از یک پریز برق برای چند وسیله پرمصرف استفاده نکنید. وسایل برقی را پس

از استفاده از پریز جدا کنید.

* در حمام باید از لامپ‌های حفاظدار استفاده کرد. هوای حمام رسانی خوبی

برای جریان برق است.

* هرگز پرده، حوله، دستگیره و ... را نزدیک اجاق گاز قرار ندهید.

* هرگز ضایعات قابل اشتعال را در انبار، زیر پله و سایر محله‌های مخفی انبار

نکنید.

* کپسول آتش‌نشانی را در خانه و محل زندگی خود نصب کنید و نحوه استفاده

از آن را به اعضای خانواده آموزش دهید.

* در فضای پرود به صورت نیم‌خیز حرکت کنید.

* روشن کردن اجاق گاز یا گاز پیک‌نیک در آشپزخانه برای گرم کردن محیط

خانه خطرآفرین است.

* استفاده از کیاب‌پز یا منقل در درون خانه، گاراژ یا محوطه بسته ممنوع است.

مدرسه ما

درس ۱۸: مدرسه دوست داشتنی ما
درس ۱۹: مکان های مدرسه را بشناسیم

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه های موضوعی
<ul style="list-style-type: none"> برخی مسئولیت ها در مدرسه کارکردهای مدرسه، نقش های مختلف کارکنان مقررات مدرسه 	<ul style="list-style-type: none"> مسئولیت ها و تکالیف نقش ها، گروه ها و مؤسسات اجتماعی حقوق و قوانین <p>نظام اجتماعی</p>
<ul style="list-style-type: none"> موقعیت مکانی فضاهاى مدرسه و نقشه آن 	<ul style="list-style-type: none"> بدیده های مکانی و پراکندگی <p>فضا و مکان</p>
<ul style="list-style-type: none"> انواع مشاغل در مدرسه صرفه جویی در مصرف منابع 	<ul style="list-style-type: none"> کار و کارآفرینی حفاظت از منابع <p>منابع و فعالیت های اقتصادی</p>
<ul style="list-style-type: none"> علاقه مندی آگاهانه به رعایت مقررات و حفظ نظم در مدرسه تمایل به همکاری با اولیاء مدرسه و مشارکت در امور 	<ul style="list-style-type: none"> مسئولیت پذیری <p>ارزش ها و اخلاق</p>
<ul style="list-style-type: none"> رجوع شود به جدول پوشش مهارت ها (صفحه ۲۲ الی ۲۸ همین کتاب) 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر <p>مهارت های کاوشگری</p>

مضمون فصل و اهمیت آن

مدرسه فائدهٔ دوم ما است اما به نظر می‌رسد که تلقی عموم مردم از مدرسه و کارکردهای مختلف آن به حد جایگاه آموزش مطالب درسی تنزل یافته است. در حالی که مدرسه ممل تعلیم و تربیت و شکوفایی استعدادها، ممل زندگی، همکاری، تفریح، ورزش، هنر و ... است. این طرز تلقی باید در والدین و هم در کارکنان مدرسه نهادینه شود. ترویج عنوان مدرسه زندگی در سال‌های اخیر بر مبنای همین باور است. در این فصل دانش‌آموزان فرصتی برای تأمل و تعمق در مدرسه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، می‌یابند و مدرسه را از نظر کارکردهای آن، فضاهای آن و مسئولیت‌هایی که بر عهده دارند می‌شناسند.

مدرسه دوست داشتنی ما

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- چند مورد از کارکردهای مدرسه را بیان کنند.
- بخش‌ها (فضاهای مختلف مدرسه (اتاق بهداشت، دفتر، نمازخانه، کتابخانه و ...) را بشناسند و نقش کارکنان و کار آنها را بیان کنند.
- تعدادی از مسئولیت‌های خود را در مدرسه بیان و به‌طور عملی وظایف و مسئولیت‌های خود را انجام دهند و به مسئولیت‌پذیری در مدرسه ترغیب شوند.
- مواد و وسایل موردنیاز : کتاب درسی (عکس‌های صفحه ۵۶ و ۵۷) و در صورت امکان معلم قبل از تدریس عکس‌هایی از فضاها و فعالیت‌های مدرسه‌ای که دانش‌آموز در آن درس می‌خواند تهیه کند و به کلاس ببرد، هماهنگی با بخش‌های مختلف برای یک بازدید علمی در داخل مدرسه.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

درس را با فعالیت گفت‌وگو کنید ابتدای درس شروع کنید. در این فعالیت بچه‌ها ابتدا عکس خوانی کرده و جای خالی زیر هر تصویر را پر کنید، ترتیب دادن نمایشگاه، خواندن قرآن، نمایش و مسابقه و ورزش از عملکردهایی است که بچه‌ها باید در زیر عکس‌ها بنویسند. در صورتی که شما معلم عزیز از فضاها و فعالیت‌های مدرسه خودتان عکس بگیرید و در کلاس نمایش دهید، بسیار مفیدتر خواهد بود. عکس‌ها را محور گفت‌وگو قرار دهید تا دانش‌آموزان دریابند که مدرسه فقط جای درس نیست بلکه محل زندگی آنها است و کارکردهای مختلفی دارد.

آموزش دهید

پس از گفت‌وگوی مقدماتی و فعالیت عکس‌خوانی، کارکردهای مدرسه را روی تخته بنویسید. مدرسه جایی است که در آن می‌توانیم کتاب مطالعه کنیم، با هم نماز بخوانیم، آزمایش علمی کنیم، قرآن یاد بگیریم، دوست پیدا کنیم، در نمایشنامه و مسابقه شرکت کنیم و از برنامه‌ها لذت ببریم. کارهای هنری انجام بدهیم و بازی و ورزش کنیم و ...

— در مرحله بعد با توجه به هماهنگی قبلی دانش‌آموزان را برای بازدید از فضاهای مدرسه ببرید. اگرچه حتماً بعضی از دانش‌آموزان با برخی فضاها و مکان‌های مدرسه آشنا هستند اما این بار شما می‌خواهید این آشنایی با تمرکز و دقت و به‌طور سازمان یافته انجام شود.

— بچه‌ها را به دفتر مدیر مدرسه ببرید تا مدیر مدرسه برای آنها صحبت کند. همچنین آنها را به کتابخانه مدرسه، اتاق بهداشت، نمازخانه، سالن اجتماعات و ... ببرید و از مسئول هر قسمت بخواهید درباره وظایف خودش و انتظاراتی که در زمینه همکاری بچه‌ها دارد، صحبت کند.

— بدیهی است در مدارس که همه این مکان‌ها وجود نداشته باشد، بازدید دانش‌آموزان به همان فضاهای موجود محدود و منحصر می‌شود.

— در مرحله بعد از بچه‌ها پرسید حال که با وظایف و نقش‌های مسئولین و کارکنان مدرسه آشنا شدید بگویند مسئولیت و وظایف شما چیست؟

به پایان ببرید

ضمن مرور و خلاصه کردن آنچه انجام شده است یعنی اشاره به کارکردهای مختلف مدرسه، بازدید از مکان‌ها و وظایف و نقش‌های اولیاء مدرسه به‌عنوان جمع‌بندی از دانش‌آموزان بخواهید مطالب صفحه ۵۹ را که اظهار نظر بچه‌ها درباره مسئولیت‌هایشان است بخوانند و بگویند کدام یک را انجام می‌دهند و کدام یک را از این پس تصمیم می‌گیرند انجام بدهند.

محورهای عمده ارزشیابی: بیان شفاهی کارکردهای مدرسه، فضاهای مدرسه و نقش کارکنان هر بخش و همچنین بیان مسئولیت‌ها و وظایف خود به‌عنوان دانش‌آموز و عمل کردن به این وظایف محورهای عمده ارزشیابی این درس هستند.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

این درس در دو بخش مجزا ارائه می‌شود بخش اول مربوط به تدریس راهنمای نقشه است و دانش‌آموزان قبلاً با نقشه‌خانه آشنا شده‌اند و از آنها بخواهید روی نقشه‌ی مدرسه رازی در کتاب، نام مکان‌هایی را که علامت سؤال دارد بنویسند.

در بخش دوم به منظور آمادگی دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود فعالیت (۱) گفت‌وگو کنید را انجام دهند به این صورت که هر گروه یک مکان مدرسه را انتخاب کنند (نمازخانه، حیاط، کلاس، کتابخانه و...) و با هم همفکری کنند و چند مورد از مقررات این مکان را بیان کنند و بگویند چرا باید این تمرینات رعایت شود.

آموزش دهید

– نخست بدون آنکه اسم راهنمای نقشه را بیاورید بگویند در این کادر کوچک معنی هر علامت نوشته شده است و شما باید با توجه به این علامت‌ها تشخیص دهید که روی نقشه چه مکان‌ها یا پدیده‌هایی وجود دارد.

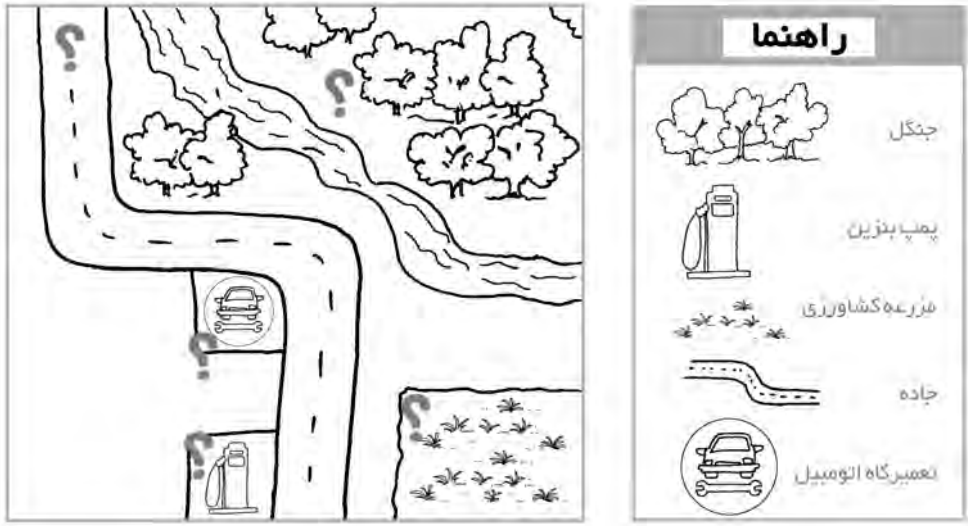
– علاوه بر نقشه‌ی کتاب، تمرین از طریق کاربرگه شماره ۱۶ موجب می‌شود که یادگیری در این زمینه عمیق شود و دانش‌آموزان بتوانند با استفاده از راهنمای نقشه، نقشه‌خوانی کنند.

سپس نتیجه‌گیری کنید که به این علامت‌ها، راهنمای نقشه می‌گویند.

برای تمرین بیشتر در این زمینه می‌توانید فعالیت‌های بیشتری تدارک ببینید.

برای مثال نمونه صفحه بعد و نمونه‌های مشابه را کپی کنید و به دانش‌آموزان بدهید.

با توجه به راهنمای نقشه نام مکان‌هایی را که علامت سؤال دارد بنویسید.

– در مبحث نظم و مقررات مدرسه پس از آنکه دانش‌آموزان فعالیت (۱) را انجام دادند از آنها بخواهید مقررات هر مکان و علت وجود آن را بیان کنند.

برای مثال: در نمازخانه ← کفش‌ها را در بیاوریم. در هنگام نماز و دعا خواندن دیگران سر و صدا نکنیم. مهر و جانماز را پس از استفاده در جای خود بگذاریم.

برای حفظ نظافت و پاکیزگی، احترام به دیگران، حفظ نظم و مرتب بودن و ...

– سپس دانش‌آموزان را متوجه تصاویر کتاب کنید.

به‌طور کلی بعضی از مقررات به منظور حفظ سلامتی ما وضع می‌شود (ایمنی و امنیت و سلامتی) و بعضی مقررات را برای احترام به دیگران (حفظ حقوق دیگران) رعایت می‌کنیم.

در تصویر (۱) عدم رعایت مقررات دیده می‌شود.

دانش‌آموزی در حال خواندن انشاء یا مطلبی است، بعضی افراد در حال صحبت کردن هستند و به او گوش نمی‌کنند.

دانش‌آموزان در جلوی بوفه ازدحام کرده و بدون صف و با فشار آوردن به یکدیگر می‌خواهند خرید کنند.

مورد اول بی‌احترامی به دوستی است که در حال خواندن مطلب است و مورد دوم ممکن است باعث زخمی شدن یا گم شدن پول بچه‌ها و عدم رعایت حقوق دیگران شود.

در تصویر (۲) موارد برعکس مشاهده می‌شود. دانش‌آموزان در موقعی که دوستشان در حال

خواندن مطلب است سکوت کرده‌اند و دانش‌آموزان جلوی بوفه نیز با صف و آرامش در حال خرید هستند و هم به حقوق دیگران احترام گذاشته می‌شود و هم خرید با صف ایمنی بیشتری به همراه دارد. — در مرحله بعد از دانش‌آموزان بخواهید همفکری و برای کلاس یا مدرسه مقرراتی پیشنهاد کنند. این فعالیت جنبه خلاقیتی دارد (فعالیت شماره ۳) و مهم این است که درباره مقررات پیشنهادی بچه‌ها گفت‌وگو انجام بگیرد و به اصطلاح مقررات نقد شوند. آیا مقرراتی که یک گروه پیشنهاد کرده خوب و مفید است؟ آیا برای همه آسایش بوجود می‌آورد و به نفع همه است؟ و ...

— با انجام فعالیت (۲) دانش‌آموزان را ترغیب کنید در مدرسه مراقب بچه‌های کوچکتر از خود باشند. اجازه بدهید دانش‌آموزان درباره فهماندن مقررات مدرسه به بچه‌های همکلاسی کوچکتر از خود نظر و پیشنهادشان را بیان کنند.

به پایان ببرید

با مرور اهم نکات درس نتیجه بگیرید که در گوشه نقشه، راهنمای نقشه وجود دارد که با استفاده از علامت‌ها و رنگ‌های آن می‌توانیم نقشه را بخوانیم. رعایت مقررات موجب حفظ سلامتی، ایمنی و رعایت حقوق یا احترام به دیگران می‌شود.

به عنوان تکلیف پایانی از گروهی که علاقمند به نقاشی یا انشاء هستند بخواهید مدرسه دلخواه و ایده‌آل خودشان را نقاشی کنند یا درباره آن چند خط بنویسند و ویژگی‌های آن را بیان کنند (فعالیت ۱ به کار بندیم) از گروه دیگر داوطلب بخواهید به مدت یک یا چند روز در یکی از کارهای مدرسه مثلاً کتابخانه، بوفه، آزمایشگاه و ... با کارکنان مدرسه همکاری کند.

فعالیت شماره ۳ به کار بندیم : در این فعالیت شما معلم عزیز باید از مدرسه خودتان نقشه‌ای ترسیم و آن را کپی کنید و به بچه‌ها بدهید تا مکان‌های مختلف مدرسه را روی نقشه رنگ‌آمیزی و شناسایی کنند. همچنین کلاس خود را روی نقشه پیدا کنند و با علامتی نشان بدهند. در صفحه بعد نمونه‌ای از نقشه یک مدرسه که توسط معلم ترسیم شده است را مشاهده می‌کنید.

پیشنهاد می‌شود این فعالیت پس از تمرین‌های صفحه قبل در مورد راهنمای نقشه و نقشه خوانی مدرسه، انجام بگیرد.

محورهای عمده ارزشیابی : توانایی نقشه خوانی با توجه به علائم راهنما و تشخیص مکان‌های روی نقشه و بیان برخی مقررات کلاس و مدرسه و ضرورت وجود مقررات و همچنین رعایت مقررات به طور عملی از محورهای عمده ارزشیابی این درس است.

ملاحظات تدریس / دانستی‌های معلم

در تصویرهای صفحه ۶۱ کتاب که فضای کلاس و صفحه ۵۷ کتاب که فضای حیاط مدرسه را نمایش می‌دهد، تصویر یک دختر و پسر معلول با ویلچر مشاهده می‌کنید.

این تصاویر به جهت فرهنگ‌سازی برای پذیرش کودکان معلول توسط کودکان عادی و توجه و همکاری با آنان درج شده است. متأسفانه علیرغم آنکه در کشور ما چند سالی است طرح فراگیر به منظور تسهیل ورود بخشی از دانش‌آموزان مدارس ویژه استثنایی به مدارس عادی تصویب و در سند برنامه درسی ملی هم بر این موضوع تأکید شده است اما اقدامات عملی چندانی در جهت این موضوع صورت نگرفته است. صرف‌نظر از این که باید معلولان را آموزش داد تا بتوانند همانند سایرین در فضاها و فعالیت‌های مختلف حضور یابند، باید به کودکان عادی نیز آموزش داده شود که این کودکان معلول را با مشکلاتشان بپذیرند تا روحیه صبری، همکاری و همدلی در آنها تقویت شود.

شایان ذکر است که به منظور پذیرش خواهر یا برادر معلول در یک خانواده توسط سایر خواهران و برادران، تصویری نیز در صفحه ۱۵ که تفریح و سرگرمی در خانواده را نشان می‌دهد، درج شده است و در این تصویر پسری با ویلچر مشاهده می‌شود. البته معلولان ممکن است از نظر جسمی یا ذهنی یا هر دو مشکل داشته باشند. از شما معلم عزیز انتظار می‌رود به آموزش این نکته تربیتی و فرهنگی توجه و همت بگذارید.

از خانه تا مدرسه

درس ۲۰: خانه شما کیاست؟

درس ۲۱: جهت‌های اصلی

درس ۲۲: پست

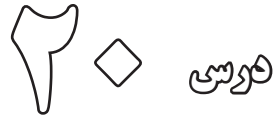
درس ۲۳: ایمنی در کوچه و خیابان

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<p>نقشه</p> <p>موقعیت مکانی پدیده‌ها در کوچه و خیابان</p> <p>رابطه فرد با فضاها و پیرامون</p> <p>موقعیت مکانی</p>	<p>فضا و مکان</p> <p>– پدیده‌های مکانی و پراکندگی</p> <p>– رابطه انسان و محیط</p>
<p>مراقبت از خود و رعایت حقوق دیگران در کوچه و خیابان</p> <p>کارکرد پلیس، کارکرد پست</p> <p>قوانین رفت و آمد</p>	<p>نظام اجتماعی</p> <p>– مسئولیت‌ها و تکالیف</p> <p>– نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی</p> <p>– حقوق و قوانین</p>
<p>آموزه‌های دینی، حرکت از خانه با نام و یاد خدا</p>	<p>فرهنگ و هویت</p> <p>– میراث فرهنگی</p>
<p>علاقه‌مندی آگاهانه به رعایت مقررات و رفت و آمد و احترام به حقوق دیگران</p> <p>تمایل آگاهانه به حفاظت از خود و رعایت نکات ایمنی</p>	<p>ارزش‌ها و اخلاق</p> <p>مسئولیت‌پذیری</p>
<p>رجوع شود به جدول پوشش مهارت‌ها (صفحات ۲۲ تا ۲۸ همین کتاب)</p>	<p>مهارت‌های کاوشگری</p> <p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر</p>

مضمون فصل و اهمیت آن

در این فصل دانش‌آموزان با چند مهارت عمده زندگی اجتماعی یعنی شناخت جهت‌های اصلی، کروکی ذهنی منزل خود، پست‌کردن نامه و همچنین برقراری ارتباط با پلیس در مواقع لزوم آشنا می‌شوند. علاوه بر آنکه مهارت‌های فوق به نوبه خود دارای اهمیت هستند، با توجه به اینکه کودکان به دلیل ویژگی‌های جسمانی روانی خود در معرض فطرات و آسیب‌های بیشتری از سوانح رانندگی در کوچه و خیابان هستند. بفش عمده این فصل بر آموزش نکات ایمنی در این زمینه تأکید دارد.

خانه شما کجاست؟

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- نشانی دقیق خانه خود را بیان کنند.
- روی نقشه یا کروکی ساده، مسیر یا مسیرهایی را دنبال و مکان‌هایی را معین کنند (نقشه خوانی)
- با دقت در مسیر خانه تا مدرسه بتوانند بگویند در مسیر خود به ترتیب چه مکان‌ها یا پدیده‌هایی مشاهده می‌کنند.

مواد و وسایل موردنیاز: کتاب درسی، در صورت امکان کپی چند کروکی مشابه تصویر کتاب که بین دانش‌آموزان توزیع می‌شود، ماکتی که خیابان‌ها، ساختمان‌ها و ... را نشان بدهد. (ماکت را درست کنید یا از فروشگاه بخرید)

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

این درس مقدمات آموزش کروکی را فراهم می‌کند. برای شروع درس می‌توانید از پرسش‌های کتاب آغاز کنید. نشانی خانه تک تک دانش‌آموزان را بی‌رسید. دانش‌آموزان باید بتوانند نام خیابان، کوچه و شماره پلاک و طبقه خانه خود را بیان کنند. اکنون از بچه‌ها بخواهید نشانی خود را روی یک کاغذ بنویسند با ذکر شهر، خیابان، کوچه، پلاک و ... (به‌طور صحیح و دقیق بیان شود زیرا در درس بعد باید آن را روی پاکت نامه بنویسند).

آموزش دهید

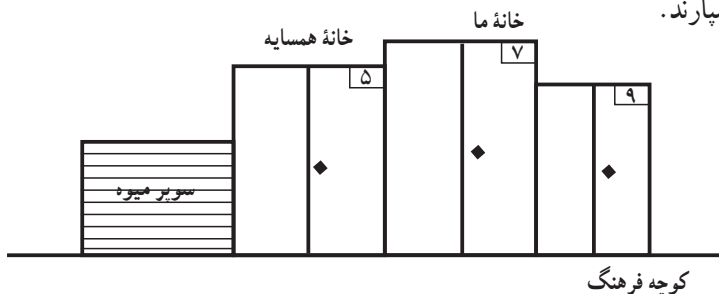
– با توجه به نشانی خانه که روی کاغذ نوشته‌اند، بگویند، دانستن این نشانی چه فایده‌ای دارد؟ اگر دانش‌آموزی نشانی کامل خود را نمی‌داند باید از خانواده بپرسد و در جلسه آینده برگه خود را تصحیح و کامل کند.

با توجه به تصاویر دانستن آدرس برای افرادی که به عنوان مهمان، تعمیرکار، آتش‌نشان، اورژانس، آژانس اتومبیل، نامه‌رسان و ... به خانه ما می‌آیند، لازم است.

– دانش‌آموزان در درس‌های قبل با یکی از وظایف شهرداری یعنی نظافت شهر آشنا شده‌اند. بحث نصب تابلوی نام خیابان‌ها و کوچه‌ها و همچنین پلاک برای خانه‌ها را نیز مطرح کنید.

– برای آموزش مسیرها ابتدا تصویر بالای صفحه ۶۵ را به آنها نشان دهید و سپس بخواهید آنها هم نمای بیرونی خانه خود و چند خانه مجاور را نقاشی کنند و نام کوچه یا خیابان و پلاک خانه را روی نقاشی بنویسند.

برای اینکه این تمرین به خوبی انجام شود، لازم است شما از قبل به دانش‌آموزان بگویید با دقت در نمای بیرونی ساختمان خانه خود و خانه‌های مجاور را در کوچه یا خیابان مشاهده و جزئیات را با دقت به ذهن بسپارند.

– با استفاده از تصویر کتاب که نوعی فعالیت نقشه خوانی است از دانش‌آموزان بخواهید مسیرهای علی و صالح را با مداد از خانه تا مدرسه ترسیم کنند. که البته این مسیر از خیابان لاله کوتاهتر از خیابان یاس است. سپس باید عبور علی از خیابان‌های یاس و شهید جلالی را با انگشت یا مداد تعقیب و برای مثال بگویند در این مسیر ایستگاه پلیس، پارک، سوپرمارکت و ..... را می‌بینید. اگر کروکی‌های مشابه را ترسیم و کپی کرده‌اید به دانش‌آموزان بدهید.

– برای تمرین بیشتر در این زمینه می‌توانید نقشه‌ای مشابه نقشه کتاب را روی مقوای بزرگ ترسیم کنید و از دانش‌آموزان بخواهید مسیری را که شما می‌گویید با انگشت نشان دهند. برای مثال از خیابان ... به سمت خیابان ... و پارک برو. در مسیر راه چه چیزهایی می‌بینی؟ ممکن است مدلی که درست می‌کنید سه بعدی باشد (ماکت) و با همکاری بچه‌ها ساختمان‌ها، درخت‌ها، ماشین‌های کوچک و امثالهم روی آن قرار بدهید. نام خیابان‌ها و مکان‌ها را روی مدل بنویسید.

به پایان ببرید

با خلاصه و مرور کردن مطالب مربوط به اهمیت نشانی از دانش‌آموزان بخواهید در مسیر خود از خانه تا مدرسه همه مکان‌هایی را که مشاهده می‌کنند به خاطر بسپارند و در جلسه بعد در کلاس بگویند. روی انجام صحیح فعالیت دقت کنید. این فعالیت علاوه بر این که یک فعالیت تکمیلی جهت آموزش کروکی محسوب می‌شود باید مهارت مشاهده دقیق را در دانش‌آموزان تقویت کند تا بعدها نیز بتوانند در مسیرها و نشانی‌ها، دقت نموده و گم نشوند.

محورهای عمده ارزشیابی: نوشتن نشانی کامل منزل خود به‌طور صحیح، بیان دقیق مسیری که از خانه تا مدرسه طی می‌کنند با ذکر نام مکان‌ها و پدیده‌ها و توانایی تشخیص مسیرها روی نقشه یا مدل از محورهای اصلی ارزشیابی این درس است.

درسی ۲۱

جهت های اصلی

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- جهت های اصلی (شمال و جنوب، شرق و غرب) را در محیط واقعی بیابند و نشان دهند.
- جهت های اصلی را روی تصویر یا نقشه نشان دهند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، قطب نما، حیاط مدرسه و گچ برای ترسیم جهت ها روی زمین، کپی از نمونه تصاویری که دانش آموزان باید جهت ها را روی آن مشخص کنند. کاربرگ شماره ۱۷

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درسی ها

آماده کنید

برای ایجاد آمادگی در این درس بهترین روش ایجاد سؤال و کنجکاوی در ذهن دانش آموز

درباره جهت‌هایی مثل غرب، شرق، شمال و ... است.

برای طرح سؤال می‌توانید از مقدمه و تصاویر درس که پرسیدن نشانی اداره پست را نشان می‌دهد استفاده کنید. دانش‌آموزی سؤال می‌کند و آقایی نشانی را می‌گوید اما در بیان نشانی او واژگانی مثل به سمت شرق بیچ به سمت غرب برو و ... وجود دارد. این بخش را بخوانید یا از طریق ایفای نقش، اجازه بدهید دانش‌آموزان از شما نشانی جایی را سؤال کنند و شما پاسخ دهید اما در پاسخ خود از واژگانی چون شمال، جنوب، شرق و ... استفاده کنید تا دانش‌آموزان بی‌سند منظور از شمال و جنوب و شرق و ... چیست؟

آموزش دهید

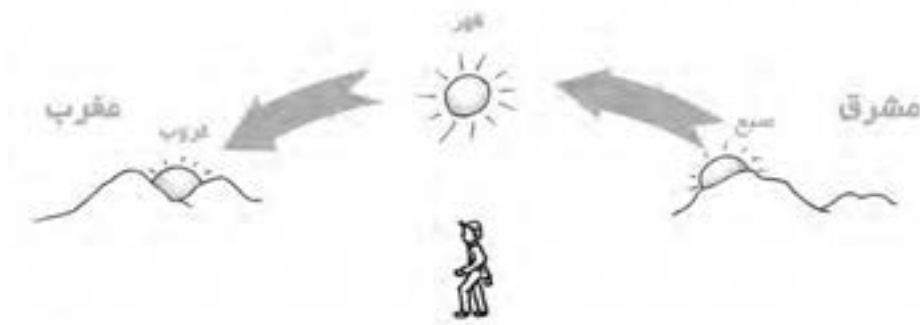
برای آموزش این درس یعنی جهت‌های اصلی، بردن دانش‌آموزان به حیاط مدرسه در یک صبح آفتابی کاملاً ضروری است. به عبارت دیگر شما باید به طور عملی این جهت‌یابی را آموزش دهید.

آموزش جهت‌یابی و جهات اصلی و فرعی عموماً از دبستان آغاز می‌شود. با این حال، برخی از دانش‌آموزان در این امر مشکل جدی دارند که شاید ناشی از نحوه آموزش این امر باشد. معمولاً دیده می‌شود که بچه‌ها جهت شمال را بالای سر خود فرض کرده، تصور می‌کنند که منظور از جنوب، پایین است. بهتر است قبل از آموزش جهت‌ها، از طریق کره جغرافیایی و نمایش قطب شمال و جنوب، مفاهیم شمال و جنوب را برای آنها روشن کنیم.

یک کره جغرافیایی را به کلاس ببرید. کشور ایران را روی آن نشان دهید. از بچه‌ها بخواهید انگشت خود را روی ایران بگذارند. سپس به طرف قطب شمال حرکت کنند. نقطه قطب شمال را نشان دهید. سپس انگشت خود را دوباره روی کشور ایران بگذارند و این دفعه به سمت قطب جنوب حرکت کنند. به آن بگویید ما روی کره زمین زندگی می‌کنیم ولی چون زمین بسیار بزرگ است کره بودن آن را حس نمی‌کنیم. وقتی می‌گوییم جهت شمال یعنی روبه قطب شمال.

محل طلوع خورشید را در صبح آفتابی به بچه‌ها نشان بدهید و بگویید همواره خورشید از مشرق طلوع می‌کند و در مغرب غروب می‌کند در هنگام ظهر خورشید بالای سر ما و در وسط آسمان است.

حال در موقع جهت‌یابی طوری می‌ایستیم که دست راست ما به طرف محل طلوع خورشید یعنی مشرق باشد. در این حال سمت دست چپ مغرب خواهد بود. روبه‌روی ما اگر امتداد بدهیم به جهت شمال و پشت سرمان جهت جنوب خواهد بود.

پس از آموزش، بازی جهت‌ها را پیدا کن را با دانش‌آموزان انجام دهید و طبق جهت‌یابی که انجام داده‌اید مطابق تصویر کتاب جهت‌ها را روی زمین رسم کنید و بازی کنید. برای مثال: حسن دو قدم به سمت شمال برو، دو قدم به سمت مشرق برو. دست راست به کدام سمت است؟ و ... کار جهت‌یابی را در چند جای حیاط مدرسه انجام دهید و به دانش‌آموزان بفهمانید که در هر جای حیاط، شهر یا روستا، این جهت‌ها یکسان هستند.

– در این مرحله به دانش‌آموزان بگویید که یک راه دیگر جهت‌یابی استفاده از قطب‌نما است. قطب‌نما را به آنها نشان بدهید و بگویید قطب‌نما دارای یک عقربه است که همواره در جهت معین یعنی شمال زمین (البته شمال مغناطیسی زمین) قرار می‌گیرد.

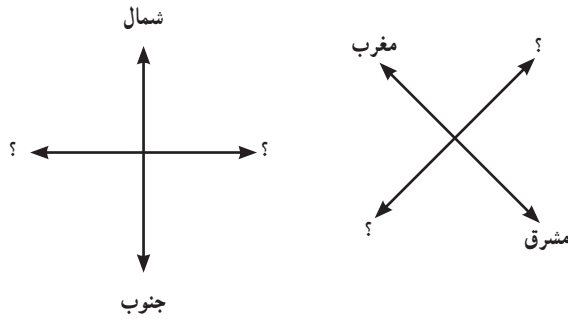
(البته نشان‌دادن قطب‌نما کافی است و در این مرحله لازم نیست دانش‌آموزان بتوانند با قطب‌نما

کار کنند)

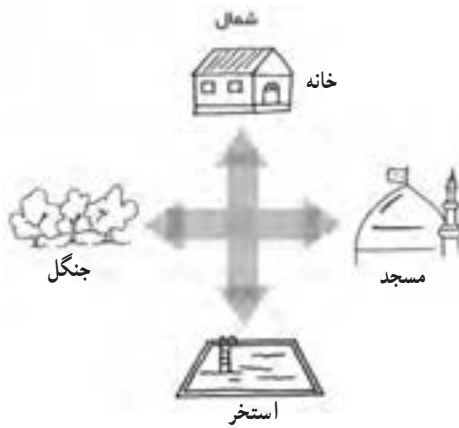
به پایان ببرید

اکنون که دانش‌آموزان به‌طور عملی با جهت‌یابی در محیط واقعی آشنا شدند، فعالیت‌های جهت‌یابی را روی نقشه تمرین کنید. نقشه فعالیت شماره (۲) و کاربرگ شماره ۱۷ در این زمینه طراحی شده است. شما می‌توانید به جهت‌آزمون یا تمرین خودتان نمونه‌های دیگری طراحی کنید:

مثال:

مثال:

- جهت مسجد، جنگل، استخر را بنویسید.
- اتومبیل‌ها، از سمت ..... به سمت ..... حرکت می‌کنند.
- باد از سمت ..... به سمت ..... می‌وزد.
- مزرعه در سمت ..... جاده قرار دارد.
- مرد به سمت ..... در حرکت است.

محورهای عمده ارزشیابی : پیدا کردن صحیح جهت‌های جغرافیایی اصلی در محیط واقعی و همچنین روی تصاویر و نقشه‌هایی که به دانش‌آموزان می‌دهید، محور عمده ارزشیابی این درس هستند.

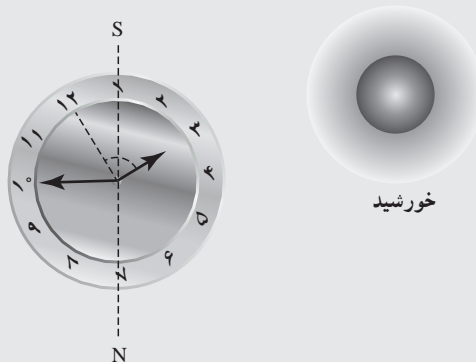
ملاحظات تدریس / دانستی‌های معلم

● جهت‌یابی یک امر ضروری برای بشر از دیرباز تاکنون بوده است. کاروان‌های تجاری در قدیم راه خود را در بیابان‌ها، با استفاده از شیوه‌های جهت‌یابی پیدا می‌کردند. امروزه خلبانان و دریانوردان، وسیله نقلیه خود را با استفاده از جهت‌یابی به مقصد می‌رسانند.

علاوه بر جهت‌یابی به وسیله قطب‌نما و یا استفاده از روش حرکت ظاهری خورشید در آسمان، روش‌های دیگری برای جهت‌یابی وجود دارد :

در شب هنگام که خورشید در آسمان ظاهر نمی‌شود، از ستاره قطبی برای جهت‌یابی استفاده می‌شود. ستاره قطبی یا ستاره شمالی به کمک مجموعه‌ای از هفت ستاره دیگر که به شکل علامت سؤال هستند، قابل تشخیص بوده و به این مجموعه «دب اکبر» می‌گویند.

● یک راه دیگر جهت‌یابی یافتن امتداد شمال و جنوب به کمک ساعت است. الف) در نیمکره شمالی، نوک عقربه ساعت شمار را طوری متوجه خورشید سازید که سایه آن درست زیر عقربه قرار گیرد. در این حال نیمساز زاویه حاصله از عقربه ساعت شما رو عدد ۱۲ نمایشگر جنوب و سوی دیگر آن شمال را نشان می‌دهد.

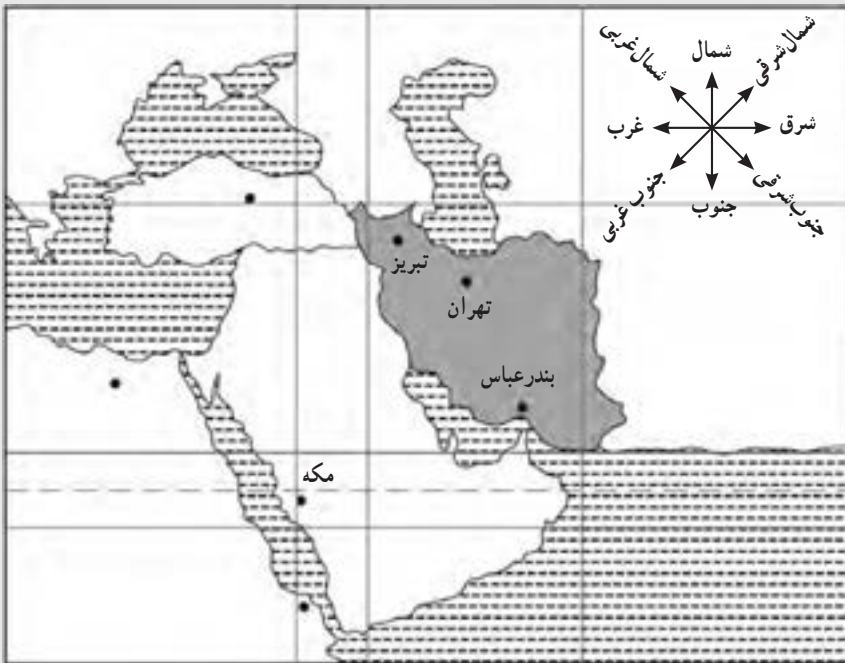

استفاده از جهت‌یابی در پیدا کردن قبله :

شهر مکه در کشور عربستان و در جنوب غربی ایران واقع است. بنابراین در ایران ما به سمت جنوب غربی نماز می‌خوانیم البته مردم شمال ایران نسبت به ساکنان جنوب ایران برای این که در جهت قبله قرار گیرند مقدار کمتری به سمت مغرب منحرف می‌شوند.

برای یافتن قبله پس از تعیین جهت جنوب باید حدود 20° تا 30° درجه به سمت غرب متمایل شد.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

بهتر است از قبل با هماهنگی مدرسه و دفتر پست در نزدیک‌ترین محل به مدرسه، دانش‌آموزان را برای بازدید علمی ولو کوتاه به پست ببرید. این بازدید می‌تواند بسیار اثربخش باشد، در آنجا کار پست (ارسال نامه، کتاب، مجله و کالاها و بسته‌بندی‌های مختلف...) را به دانش‌آموزان نشان دهید و توجه آنها را به انبوه نامه‌ها و جداسازی آنها، وزن کردن پاکت یا بسته با ترازو و محاسبه نرخ تمبر و توضیحات کارکنان ذی‌ربط جلب کنید.

آموزش دهید

– در صورتی که موفق به بازدید علمی شدید از طریق بازدید و در غیر این صورت از طریق تصاویر خدمات پست و چگونگی آن را توضیح دهید.

– به دانش‌آموزان بگویید که امروزه از طریق اینترنت و رایانه می‌توان با سرعت برای دیگران نامه نوشت. به این نوع نامه پست الکترونیک یا ایمیل می‌گویند.

از دانش‌آموزان بخواهید اگر در خانه‌شان پدر و مادر یا سایر اعضای خانواده از رایانه به منظور ارسال ایمیل استفاده می‌کنند، طرز کار با ایمیل را به آنها نشان بدهند.

– در مرحله بعد پاکت‌های نامه را بین دانش‌آموزان توزیع کنید. به هر دانش‌آموز یک پاکت بدهید. (توجه کنید نوشتن صحیح نشانی فرستنده و گیرنده در کلاس تمرین می‌شود اما اضافه کردن کد پستی و همچنین مراجعه به دفتر پست باید در منزل و با همکاری اعضای خانواده انجام شود).

روی پاکت‌هایی که تهیه کرده‌اید بهتر است به‌طور چایی محل نشانی فرستنده و گیرنده مشخص شده باشد (مانند تصویر کتاب) اما اگر پاکت‌ها کاملاً سفید هم باشند باید توضیح دهید که نشانی فرستنده را در گوشه سمت چپ بالای پاکت و نشانی گیرنده در گوشه سمت چپ پایین نوشته می‌شود.

برای این که معین کنید دانش‌آموزان برای چه کسی پاکت را پست کنند و چه چیزی داخل آن بگذارند می‌توان از روش‌های مختلف استفاده نمود:

۱- طبق فعالیت ۲ به کار بپردازیم و با توجه به نمودار ماه‌های تولد بچه‌ها، یک کارت تبریک تولد طراحی کنند و نشانی دقیق بچه‌هایی را که در آن ماه متولد شده‌اند بپرسند و کارت را به آدرس آنها ارسال کنند.

۲- برای شما معلم عزیز نامه‌ای بنویسند و شما نشانی خودتان را روی تخته بنویسید.

۳- برای یکی از دوستانشان به انتخاب خود نامه بنویسند و پست کنند.
- پس از آنکه مراحل نوشتن آدرس را روی پاکت‌ها آموزش داده و همهٔ پاکت‌ها را کنترل کردید از دانش‌آموزان بخواهید در منزل نامه یا کارت مورد نظر را بنویسند و داخل پاکت بگذارند سپس با توجه به فعالیت پرس و جو کنید، کد پستی خانه را از روی قبض برق یا تلفن مشاهده و آن را بنویسند و با کمک پدر یا مادر به دفتر پست مراجعه و نامهٔ خود را پست کنند.
- دو یا سه هفته به دانش‌آموزان مهلت بدهید و از آنها بخواهید نامه‌هایی را که دریافت کرده‌اند به کلاس بیاورند و مطمئن شوید که همهٔ دانش‌آموزان فعالیت را انجام داده‌اند.

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی خدمات پست و چگونگی نوشتن صحیح آدرس بر روی پاکت از دانش‌آموزان بخواهید یک دفترچهٔ تلفن درست کنند (فعالیت شماره ۱ به کار بیندیم) و به ترتیب حروف الفبا برای اسامی مختلف جا تعیین کنند. سپس نام و نشانی کامل و شمارهٔ تلفن چند نفر از دوستانشان را بپرسند و در این دفتر تلفن یادداشت کنند.

محورهای عمدهٔ ارزشیابی: بیان شفاهی نقش و خدمات پست، نوشتن آدرس فرستنده و گیرنده به‌طور صحیح و در جای مناسب روی پاکت و توانایی ارسال نامه از محورهای عمدهٔ ارزشیابی این درس است.

ایمنی در کوچه و خیابان

این جاکم آمد، برای عبور از آن چه در خیابان ایمنی
باید رعایت کرد؟
در هنگام عبور از کوچه و خیابان ایمنی
باید رعایت کرد.
در هنگام عبور از کوچه و خیابان ایمنی
باید رعایت کرد.
در هنگام عبور از کوچه و خیابان ایمنی
باید رعایت کرد.

عنوان: ایمنی در کوچه و خیابان
موضوع: ایمنی در کوچه و خیابان
هدف: آشنایی با نشانه‌های ترافیکی و رعایت آن‌ها
روش: سخنرانی، نمایش، پرسش و پاسخ
وسایل: کتاب، اسلاید، تابلوهای ترافیکی

نشانه‌های ترافیکی:

- عنوان: ایمنی در کوچه و خیابان
- موضوع: ایمنی در کوچه و خیابان
- هدف: آشنایی با نشانه‌های ترافیکی و رعایت آن‌ها
- روش: سخنرانی، نمایش، پرسش و پاسخ
- وسایل: کتاب، اسلاید، تابلوهای ترافیکی

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

– مقررات عبور و مرور و نکات ایمنی مربوط به رفت و آمد در کوچه و خیابان را شناسایی و بیان کنند.

– معنی و مفهوم برخی تابلوهای راهنمایی را بیان کنند و تابلوها را بشناسند.

– مقررات عبور و مرور و نکات ایمنی را در محیط و شرایط واقعی به کار ببندند.

– در مواقع لازم از پلیس کمک بگیرند.

مواد و وسایل موردنیاز : کتاب درسی، اسلایدهایی از نکات ایمنی و مقررات آمد و شد در کوچه و خیابان، پوستر یا شکل تابلوهای راهنمایی که روی مقوا ترسیم یا چسباندن شده است،

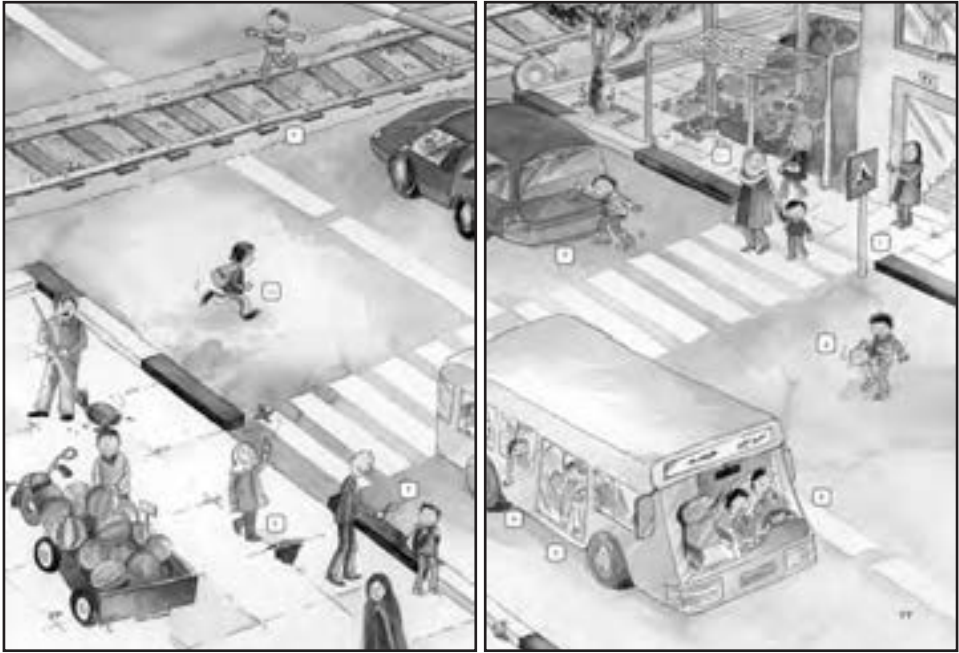
کتاب‌های آموزش مربوط به رفت و آمد و همیاران پلیس که متناسب با سطح مخاطبان نوشته شده است. کاربرگ‌های ۱۸ و ۱۹ و کاربرگ‌های مشابه دعوت از پلیس راهنمایی و رانندگی به کلاس و مدرسه، فیلم‌های انیمیشن که معاونت آموزش راهنمایی و رانندگی تهیه کرده است.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

توجه کنید که این درس دو بخش نظری و عملی دارد. به عبارت دیگر دانش‌آموزان باید هم مقررات، تابلوها و نکات ایمنی را بشناسند و هم بتوانند در عمل این موارد (برای مثال عبور صحیح از خیابان) را انجام دهند.

پس از پرسش از دانش‌آموزان درباره اینکه چگونه و با چه وسیله‌ای به مدرسه می‌آیند، یک راه شروع این درس ارجاع دانش‌آموزان به نقاشی کتاب که در دو صفحه ۷۲ و ۷۳ گسترده شده، می‌باشد. – البته درس را می‌توان با فعالیت‌های دیگر آغاز نمود برای مثال قبلاً از بچه‌ها بخواهید هر سؤالی از پلیس درباره رفت و آمد در کوچه و خیابان دارند روی یک کاغذ یادداشت کنند و شما پلیس

راهنمایی و رانندگی را به کلاس دعوت کنید تا معلم به پرسش‌های آنها پاسخ دهد و هم نکات ایمنی را برایشان توضیح دهد.

– اگر در محل زندگی شما شهرک‌های راهنمایی و رانندگی مخصوص آموزش کودکان وجود دارد با هماهنگی مدرسه بچه‌ها را به آنجا ببرید.

– در صورتی که بتوانید با معاونت‌های آموزش راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی تماس بگیرید و از آنها درخواست کنید فیلم‌های انیمیشن یا عروسکی و ... متناسب با سطح مخاطبان که درباره عبور و مرور تهیه شده بگیرید و در کلاس نمایش دهید.

فرصت بدهید دانش‌آموزان نقاشی‌های صفحات ۷۲ و ۷۳ را به دقت مشاهده و درباره آنها گفت‌وگو کنید.

آموزش دهید

– از دانش‌آموزان بخواهید جدول همفکری کنید و بنویسید صفحه ۷۰ را کامل کنند. سپس پاسخ‌ها را در کلاس بیان کنند و شما موارد را تصحیح کنید. موارد خالی شامل ۳- روی ریل‌ها قطار بازی نکنیم و راه نرویم ۹- سر به هوا راه نرویم ۴- پشت ماشین‌ها یا وسایل در حال حرکت

آویزان نشویم (۸) دست یا سر خود را از پنجره اتومبیل خارج نکنیم و شماره‌ها به ترتیب ۱، ۱۰، ۲، ۳، ۴، ۶، ۸، ۵ و ۱۱، ۷ و ۷ می‌باشد.

— در هنگامی که بچه‌ها شماره یا عبارت درست را بیان می‌کنند سؤال کنید. چرا؟
برای مثال چرا از مسیری که در آنجا ساختمانی را خراب می‌کنند با احتیاط عبور کنیم؟
چرا نباید با افراد غریبه صحبت کنیم یا از آنها چیزی بگیریم و همراه آنها برویم؟
چرا همیشه از در سمت راست پیاده شویم؟ و ...
نکته مهم این جاست که دانش‌آموزان بتوانند پیامدهای عدم رعایت مقررات و نکات ایمنی را درک کنند.

* توجه کنید در آموزش این دو صفحه چند نکته مورد تأکید وجود دارد :
* دانش‌آموزان را آگاه کنید که هرگز همراه افراد غریبه نروند و مراقب باشند.
متأسفانه برخی موارد جرم و جنایت یا آزار کودکان با توجه به صداقت و ظرفیت فریب خوردن آنها صورت می‌گیرد.

* برای آنکه به آنها تفهیم کنید همیشه از در سمت راست پیاده شوند و ممکن است ناگهان در تشخیص دست راست و چپ دچار اشتباه بشوند بگویید منظور این است که هرگز از دری که سمت راننده است پیاده نشویم.

* آموزش را در این بخش با شرایط بومی و محلی منطبق و بیشتر بر مواردی که در شرایط محلی وجود دارند تأکید کنید. برای مثال در روستاها، اگر بچه‌ها قرار است از کنار جاده حرکت کنند خطرات مربوط به دیدن به آن طرف جاده، کنار جاده حرکت کردن و ... را بیشتر تأکید کنید.
* به‌طور عملی دانش‌آموزان را آموزش دهید که اگر قرار باشد در شب از کوچه و خیابان عبور کنند چگونه لباس روشن بپوشند یا از کاغذ سفید یا شبرنگ استفاده کنند.

— در مرحله بعد تابلوهای راهنمایی را روی پرده اسلاید یا مقوا در معرض دید بگذارید و آموزش دهید.
«علائمی که در کادر دایره مشاهده می‌شود بازدارنده است علائمی که کادر در مثلث وجود دارد، هشداردهنده است. و برخی علائم دیگر جنبه آگاه‌کننده دارند. به‌منظور تعمیق یادگیری در این بخش از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگ شماره ۱۸ را کامل کنند.

— همان‌طور که گفته شد آموزش این درس دو بخش نظری و عملی دارد. در این مرحله باید دانش‌آموزان را به‌طور عملی آموزش دهید. برای این منظور چند راهکار وجود دارد :
— بردن دانش‌آموزان به شهرک‌های رانندگی، دعوت از پلیس برای آموزش عملی، بردن

دانش آموزان با کمک اولیاء مدرسه به خیابان‌های اطراف و آموزش عملی و نهایتاً آموزش در حیاط مدرسه.

ایفای نقش در حیاط مدرسه

— می‌توانید علائم عبور و مرور را به صورت کاردستی با دانش آموزان درست کنید. با گچ در بخشی از حیاط مدرسه خط‌کشی‌های خیابان را ترسیم کنید. تابلوها را به دست دانش آموزان بدهید تا در جاهای مناسب بایستند. دانش آموزان به ترتیب پشت جدول قرار می‌گیرند ابتدا به سمت چپ نگاه می‌کنند تا وسط می‌روند می‌ایستند و دوباره به سمت راست نگاه می‌کنند. در این جا می‌توانید از برخی بچه‌ها بخواهید نقش اتومبیل در حال حرکت را بازی کنند و در مسیر سمت راست یا چپ خیابان با دیدن ادای اتومبیل در حال حرکت را در بیاورند و دانش آموزی که می‌خواهد از خیابان عبور کند باید رفتار خود را با حرکت اتومبیل هماهنگ کند.

— از دانش آموزان بخواهید کاربرگه ۱۹ را کامل کنند. در این کاربرگه شماره ۵ در خط دوچرخه شماره ۳ در پارک شماره ۴ نزدیک فروشگاه و شماره ۲ کنار مدرسه قرار می‌گیرد.

به پایان ببرید

با مرور و خلاصه کردن نکات مربوط به مقررات عبور و مرور و نکات ایمنی و تابلوهای راهنمایی و جمع‌بندی درس، نهاد پلیس و لزوم همکاری با او را برای رعایت قوانین و مقررات توضیح دهید. همچنین علاوه بر پلیس راهنمایی، پلیس انتظامی را به دانش آموزان معرفی و به آنها آموزش دهید که اگر با مشکلی روبرو شدند، با گرفتن شماره ۱۱۰ می‌توانند با پلیس تماس بگیرند. به عنوان تکلیف پایانی از دانش آموزان بخواهید درباره همیار پلیس تحقیق کنند. (به بخش دانستنی‌های معلم همین درس مراجعه کنید)

محورهای عمده ارزشیابی: بیان شفاهی نکات ایمنی و مقررات آمد و شد و علائم عبور و مرور و نمایش یا جور کردن و کامل کردن آنها روی برگه‌ها و تصاویر و رعایت عملی یا نمایش عملی مقررات و نکات در محیط‌های واقعی از محورهای عمده ارزشیابی این درس است و در مورد آخر می‌توان آزمون‌های عملکردی طراحی نمود.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

● از معلمان عزیز به‌ویژه کسانی که در مناطق خاص برای مثال مدارس دونوبته تدریس می‌کنند، تقاضا می‌شود با توجه به این که در فصل پاییز کودکان در مدارس نوبت دوم در هنگام تعطیلی مدرسه با کوچه و خیابان‌های تاریک روبه‌رو می‌شوند حتماً بر مواردی مثل پرهیز از گفت‌وگو با افراد غریبه یا پیشنهادات فریبنده و همچنین رعایت نکات ایمنی در عبور از معابر تأکید کنند و با جدیت بیشتر به آموزش این نکات بپردازند.

● برای آموزش این درس همکاری و هماهنگی خانواده الزامی است. توجه کنید که گاه ممکن است اعضای خانواده نیز آگاهی کافی از نکات ایمنی و مقررات عبور و مرور نداشته باشند. برای مثال استفاده از شبرنگ یا کاغذ سفید در بانوانی که لباس و چادر مشکی به تن دارند معمول نیست یا ایستادن در پشت خط‌کشی هنگامی که چراغ عابر پیاده قرمز است رعایت نمی‌شود در اینجا، لازم است شما معلمان عزیز در جلسه‌ی توجیهی که با خانواده برگزار می‌کنید این نکات را برای آنها نیز مرور کنید و سپس از آنها تقاضای همکاری در آموزش داشته باشید.

● مجموعه طرح‌هایی توسط معاونت راهنمایی و رانندگی درباره‌ی قوانین عبور و مرور تهیه شده است. با مراجعه به پایگاه اینترنتی گروه مطالعات اجتماعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی در بخش سوم ابتدایی می‌توانید این طرح‌ها را دانلود کرده و از آنها استفاده کنید.

● طرح همیار پلیس به‌عنوان یکی از راهکارهای عملی آموزش مقررات راهنمایی و رانندگی به کودکان در سال ۱۳۸۶ با همکاری پلیس راهور و مدیران مدارس و دانش‌آموزان به اجرا درآمد.

در این طرح دانش‌آموزان ۸ تا ۱۵ ساله انتخاب و آموزش شدند. این گروه‌ها

قرار بود نستین کمر بند ایمنی، صحبت کردن با تلفن همراه در هنگام رانندگی و سرعت غیرمجاز و خوردن و آشامیدن در موقع رانندگی و مسائلی از این قبیل را به افراد خاصی تذکر دهند. این امر موجب شد که

در آن سال تخلفات رانندگی به‌ویژه در ایام نوروز کاهش قابل توجهی بیابد. نشان‌هایی که به همیاران پلیس داده می‌شود، مختلف است و بر همین مبنا وظایفی هم که هر کدام به عهده دارند متفاوت است.

برای مثال نشان همیار دوم پلیس مخصوص دانش‌آموزان پایه‌دوم و سوم ابتدایی است. دارندگان این نشان به راننده‌ها موارد زیر را یادآوری می‌کنند: ۱- کمربند ایمنی را ببندد ۲- با تلفن همراه صحبت نکند ۳- از خوردن و آشامیدن در موقع رانندگی پرهیز کند ۴- هنگام خستگی و خواب‌آلودگی رانندگی نکند ۵- با سرعت مجاز رانندگی کند.

در واقع در طرح همیار پلیس، می‌توان در هر اتومبیل با یک پلیس کوچک همراه بود.

برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به سایت همیار پلیس

hamyar.police.ir

شما نیز می‌توانید با آموزش‌های فوق از دانش‌آموزان کلاس بخواید وقتی در اتومبیل می‌نشینند در نقش همیار پلیس ظاهر شوند.

منابع

معرفی منابع مربوط به موضوعات کتاب، برای مطالعه بیشتر دانش آموزان

- ۱- تیزایی، اعظم، در مصرف گاز (آفرین پسر گلم) ۴۱ نشر نوای مدرسه
- ۲- تیزایی، اعظم، خطر در خانه (آفرین دختر گلم) ۱۲ نشر نوای مدرسه
- ۳- تیزایی، اعظم، در کمک‌های اولیه (آفرین پسر گلم) ۱۷ نشر نوای مدرسه
- ۴- تیزایی، اعظم، خطر در چهارشنبه‌سوری ۳۲- نشر نوای مدرسه
- ۵- شوارتز، لیندا، حفظ محیط زیست به روایت لاک‌پشت، ترجمه لادن مقیمی اسکویی، نشر کتاب‌های سبز چاپ دوم ۱۳۹۰
- ۶- جن‌گرین، چرا باید زباله‌ها را بازیافت کنیم؟ ترجمه مرجان حاج‌بابایی، انتشارات تیمورزاده ۱۳۸۶
- ۷- فولویو تستا، زباله، زباله، ترجمه نصرت مسرور، انتشارات فنی ایران، ۱۳۸۸
- ۸- لورین لیدی، امان از دست زباله، ترجمه نصرت مسرور، انتشارات فنی ایران ۱۳۸۸
- ۹- جونی سنسپل، هیولای زباله، ترجمه نصرت مسرور، انتشارات فنی ایران ۱۳۸۸
- ۱۰- سیلیسیا، میندن، بازیافت در مغازه بابابزرگ، ترجمه امیر جوان، هاید کروی، انتشارات فنی ایران ۱۳۹۰
- ۱۱- علی‌پور، پروین، صبحانه خیلی خیلی خوشمزه، کتاب‌های سفید.
- ۱۲- کاتبی رضوانی، احسان، دایرة‌المعارف شغل‌ها، انتشارات محراب قلم ۱۳۹۰
- ۱۳- برشتاین، استین و جن، ولخرجی، ترجمه سعید خاکسار، انتشارات موزون ۱۳۹۰
- ۱۴- محمد پور، ساناز، اشیاء از چه ساخته شده‌اند؟ انتشارات تیمورزاده ۱۳۸۹
- ۱۵- چری میرز، فری کوچولو دریافته، کار مهم بازیافته، ترجمه سروش خاوری، انتشارات فنی ایران ۱۳۸۹

۱۶- تیلور، باربارا، نقشه و نقشه برداری، ترجمه بابک شمعی، سازمان نقشه برداری کشور

۱۳۷۸

۱۷- مروارید، بابک و یاسمن هجری، نقشه برای بچه‌ها، شرکت انتشارات فنی ایران،

۱۸- تیلور، باربارا، نقشه و نقشه‌کشی، ترجمه شهلا طهماسبی، انتشارات مدرسه ۱۳۷۶

۱۹- براون مارک تولن، چگونه مواظب خود باشیم، ترجمه ویدا لشکری انتشارات قدیانی

۱۳۸۸

۲۰- محمود برآبادی، دوچرخه سواری ایمن، سازمان حمل و نقل و ترافیک تهران ۱۳۸۹

۲۱- رحمانی، نادر، کودک و ایمنی در عبور و مرور، نشر عسل ۱۳۸۲

۲۲- سرسنگی، مجید، داستان‌های سواره‌ها و پیاده‌ها، شبکه هنر ۱۳۸۴

۲۳- تیرایی، اعظم، درخانه، انتشارات نوای مدرسه ۱۳۸۷

۲۴- شوارتز، لیندا، بچه‌ها کمک کنید، ترجمه شهرزاد فتوحی، انتشارات فنی ایران ۱۳۸۸

۲۵- برنشتاین، استین و جن، کمک به دیگران، ترجمه سعیده خاکسار، انتشارات موزون

۱۳۹۰

۲۶- کوالی جوی، تونی شلخته، ترجمه سعیده عاقلتر، انتشارات عروج اندیشه ۱۳۹۰

۲۷- برنشتاین - لستین و جن، اتاق به هم ریخته - ترجمه سعیده خاکسار، انتشارات موزون

۱۳۹۰

۲۸- دولویبه ماتیو، چرا باید به مدرسه برم؟ فخرالدین نجاتی و حمیده موسوی، انتشارات

اصفهان ۱۳۸۷

۲۹- برآبادی، محمود، شوخی، سازمان حمل و نقل ترافیک تهران ۱۳۸۳

۳۰- ربانی محسن، فرشته‌های کوچک سفر، خاطرات همیاران پلیس، معاونت اجتماعی و

فرهنگ ترافیک راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی ۱۳۸۶

۳۱- جعفری، لاله، ماجراهای دایی سفر (مسافرت) سازمان حمل و نقل و ترافیک تهران

۱۳۸۴

۳۲- جعفری، لاله، ماجراهای دایی سفر (ماشین عروس) سازمان حمل و نقل و ترافیک

تهران ۱۳۸۴

- ۳۳- برآبادی، محمود، امتحان بنفشه، سازمان حمل و نقل و ترافیک تهران ۱۳۸۳
- ۳۴- وزارت آموزش و پرورش و راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی، مدرسه، پلیس ترافیک (مقالات دانش آموزان همیار پلیس). به کوشش محسن ربانی، ۱۳۸۶
- ۳۵- جمالی محمد، نان چگونه تهیه می شود؟ معلّم برای کودکان، ناشر پیک ادبیات، ۱۳۸۴

معرفی منابع مربوط به موضوعات کتاب، برای مطالعه بیشتر معلمان

- ۱- فلاحیان، ناهید و دیگران، روش آموزش مطالعات اجتماعی، کد ۶۰۰۰، ویژه کارشناسی آموزش ابتدایی،
- ۲- مشیری، سید رحیم، کوچ نشینی در ایران، انتشارات سمت ۱۳۷۵
- ۳- جعفری، عباس، نقشه خوانی گیتاشناسی، انتشارات گیتاشناسی ۱۳۸۳
- ۴- یمانی، مجتبی. مبانی نقشه خوانی، انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۸۷
- ۵- جعفری، عباس، نقشه خوانی، انتشارات سازمان جغرافیایی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، چاپ ششم ۱۳۸۵

پایگاه های اینترنتی

- ۱- سایت گروه مطالعات اجتماعی دفتر تألیف کتاب های درسی
<http://socialstudies - Talif.sch.ir>
- ۲- توصیه های ایمنی شرکت ملی گاز ایران
<http://www.nigc.ir/site.aspx>
- ۳- توصیه ها و هشدارهای نیروی انتظامی برای کودکان
<http://Police.ir>
- ۴- پایگاه اینترنتی امدادگران ایران
www.Emdadgar.com
- ۵- پایگاه سازمان آتش نشانی
www.۱۲۵.ir
- ۶- پایگاه اطلاع رسانی بازیافت
recyclenet.blogfa.com

- ۷- سازمان مدیریت پسماند
Pasmand tehran .ir
- ۸- اتحادیه صنایع بازیافت ایران
www . airi . ir
- ۹- آموزش بازیافت زباله با کرم خاکی
Vermishop .com
- ۱۰- پست جمهوری اسلامی ایران
www . post .ir
- ۱۱- معاونت حمل و نقل و ترافیک تهران
traffic . tehran .ir
- ۱۲- راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران
www . police .ir
- ۱۳- پلیس راهور تهران
www . rahvar۱۲۰ .ir

